

2019 METŲ NR. 2 (31)

KULTŪROS IR ISTORIJOS ŽURNALAS
LEIDŽIAMAS NUO 2004 M.

RADVILIŠKIO KRAŠTAS



SVEIKINAME

VLADAI BANILYTEI-KVEDARIENEI – 90

Pedagogė, poetė, knygų autorė, Lietuvos nepriklausomųjų rašytojų sąjungos narė. Gimė Aukšteltuose. Mokėsi Radviliškyje, Kaune, Vilniaus pedagoginiame institute įgijo lituanisto specialybę. Dirbo mokytoja. Kuria nuo vaikystės. Išleido keliolika poezijos knygų viena ir su sūnumi Marku. Parengė literatūrinių skaitymų, kuriuos pristatė įvairiose šalies bibliotekose, kitose įstaigose. Jos indėlis yra ir šalies švietimo darbuotojų veikloje „Spindulys“.

ALBINUI ČEPAIČIUI – 85

Stalo teniso sporto meistras, nacionalinės kategorijos teisėjas, visuomenininkas, aktyvus šios sporto šakos propaguotojas. Gimė Biržuose, gyveno ir mokėsi Šeduvoje, studijavo Lietuvos valstybiniame kūno kultūros institute (Lietuvos sporto universitetas). Dirbo treneriu, išugdė nemažai garsių sportininkų. Pats kaip žaidėjas pelnęs garbingų įvertinimų, tarp jų – Lietuvos, Pabaltijo, Sąjungos čempiono, prizininko titulus. Net ir senjorų turnyruose jis – tarp geriausiųjų.

PETRUI MAZŪRUI – 70

Skulptorius, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas. Gimė Šiaulaičiuose. Baigė Šiaulėnų vidurinę mokyklą, Lietuvos dailės institutą (Vilniaus dailės akademija). M. K. Čiurlionio menų mokyklos, Dailės instituto dėstytojas, Skulptūros katedros vedėjas, profesorius. Jo kūryba – monumentalioji ir kamerinė skulptūra, instaliacijos, piešiniai, medaliai ir kita. Darbai pristatomi įvairiose parodose, pasklidę po šalies vietas ir užsienį.

AURELIJAI ANDREJAUSKAITEI – 65

Choro dirigentė, tapytoja, kultūros darbuotoja, Lietuvos tautodailininkų sąjungos narė. Gimė Radviliškyje. Mokėsi gimtajame mieste, po to Šiauliuose, studijavo Lietuvos valstybinėje konservatorijoje, Vilniaus dailės mokykloje. Vadovavo sostinės chorams, svariai prisidėjo prie dainų švenčių, įvairių konkursų, festivalių organizavimo. Parašė daug straipsnių choro meno temomis, sudarė dainų chorams rinkinių, surengė savo tapybos parodų.

RIANTUI DRIEŽIUI – 60

Lėlininkas, režisierius, dailininkas. Gimė Alksniupiuose, mokėsi Polekėlėje, Tyruliuose, M. K. Čiurlionio meno mokykloje, studijavo Valstybinėje konservatorijoje. Vilniaus teatro „Lėlė“ režisierius, įvairių kūrybinių, edukacinių programų, projektų šalyje bei užsienyje dalyvis, lektorius, parodų iniciatorius. Pastatė, apipavidalino įsimintinų spektaklių, kurių buvo atvežęs ir radviliškiesiems vaikams.

VLADUI LISAIČIUI – 60

Grafikas, tapytojas, akvarelininkas, dizaineris, knygų iliustratorius, Lietuvos dailininkų sąjungos narys. Gimė Radviliškyje, mokėsi Mažeikiuose, baigė Vilniaus dailės akademiją. Jo kūrybinėje biografijoje – per 400 parodų šalyje ir užsienyje, daugybė įvairių žanrų darbų, kurių yra padovanojęs ir radviliškiesiems. Jo įspūdingo dydžio akvarelė „Trisdešimt du“, vaizduojanti Lietuvos kunigaikščius, įrašyta į Lietuvos rekordų knygą.

Sveikiname Jus, per antrąjį šiemetį pusmetį sulaukusius garbingų savo jubiliejų, ir visus kraštiečius, švenčiančius kitas asmenines ar darbo sukaktis. Tegul laikas Jums ir Jūsų šeimoms būna dosnus sveikatos, tvirtybės, tegul Jūsų dienas gobia prasmingos būties ir veiklos šviesa.

Radviliškėnai

TURINYS

VLADISOVAS SOBANSKIS „Paversk žemę savo sodu...“	4
LORETA TIMUKIENĖ Mūsų tikslas – burti lietuvių prie lietuvių	5
ALVYDAS TAMOŠIŪNAS Legendinės kautynės: prie Radviliškio apginta Lietuva	12
INA STUOGĖ Baisogalos dvaro savininkas	21
INA BAJARAUSKAITĖ Radviliškio mokyklai – 100 metų	30
RENATA MASIULIENĖ Išgyvenome bendrą džiaugsmą	40
LAIMA PETRAUSKIENĖ Prasmingų darbų sklidas gyvenimas	45
GRAŽINA DUNAUSKIENĖ „...Didžiausias apdovanojimas man yra radviliškiečių pakantumas“	53
STASĖ TULYTĖ Senuose užrašuose – Šeduvos istorijos fragmentai	61
ROMUALDA VENČKŪNAITĖ, PETRAS JUKNEVICIUS Tolimoji kaimo praeitis (2)	66
LAIMA VERBLIUGEVIČIŪTĖ-SENDRAUSKIENĖ Jų metai nušvitę spalvomis	71
LAIMUTĖ VERBICKIENĖ Svajonės apie savąjį Tadžmahalą	79
Nauji radviliškėnų leidiniai	84
Profesorius Mečislovas Jučas 1926–2019	85
Vaclovas Putinas 1927–2019	87
Petras Valantinas 1945–2019	89
Radviliškio rajono renginių kronika 2019 m. II pusmetis	91
Radviliškio krašto iškilių sukačių kalendorius 2019 m.	96
RIMA TARBŪNIENĖ Summary of publications	105
Dar apie istorinį mūšį	107



Pagal Radviliškio viešosios bibliotekos įgyvendintą projektą šį rudenį Šiaulėnuose įamžintas išnykusių seniūnijos kaimų atminimas. Medžio skulptūros autorius – Eugenijus Arbušauskas.
Viešosios bibliotekos nuotrauka

Numerio viršeliuose: pirmajame – istorinio mūšio su bermontininkais 100-mečiui skirtos radviliškėčio tautodailininko Edmundo Gaubo skulptūrinės kompozicijos „1919. Radviliškio kautynės“ fragmentas; antrajame – to paties autoriaus sukurtas koplytstulpis, šį rudenį pagal Radviliškio viešosios bibliotekos projektą pastatytas Balandiškyje, partizanų rėmėjų Sąjū sodyboje.

STEIGĖJAS Radviliškio viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija / **REDAKCIŅĖ KOLEGIJA** Romualdas Budrys, Elena Romana Cemnolonskienė, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas, Aldona Januševičienė / **REDAKCIJA** Gražina Dunauskienė (radaktorė), Violeta Šukaitienė, Daiva Paulauskienė / **MAKETAVO** Santa Gasiūnaitė / **LEIDŽIA** Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, Dariaus ir Girėno g. 9, LT-82137 Radviliškis, tel./faksas (8-422) 5 31 68, el. paštas: direktore@radviliskiobiblioteka.lt, www.radviliskiobiblioteka.lt / **SPAUSDINA** UAB „Standartų spaustuvė“, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius, tel. 2167547, el. paštas: info@standart.lt / **TIRAŽAS** 300 egz. / **NUMERIO LEIDYBĄ PARĖMĖ** Radviliškio rajono savivaldybė.

„PAVERSK ŽEMĘ SAVO SODU...“



Pirmą kartą Baisogaloje apsilankiau 1991 metų sausį. Nuo tada visada jaučiu didžiulį vietinės valdžios, ten esančio instituto vadovybės ir miestelio gyventojų gerumą. Baisogalos garbės piliečio vardo suteikimas man yra labai reikšmingas įvykis. Baisogala mums svarbi vieta – tai dalis mūsų gyvenimo istorijos. Mūsų prosenelis čia pastatė bažnyčią, sinagogą. Jis gyveno tarp lietuvių, žydų, lenkų, rusų. Ir mūsų senelis norėjo gyventi taip pat, ir jis negaišo laiko, kurį jam davė Dievas. Jis tarnavo žmonėms, vėl ir vėl, kas beatsitiko, atkakliai kūrė savo vietą šioje žemėje. Taip ir mes norėtume gyventi, taip išmokyti ir savo artimuosius.

Praėjo 140 metų po mūsų senelio, Baisogalos dvaro savininko Vladislovo Komaro gimimo ir beveik 80 metų nuo jo žūties. Jis gimė šeimoje, kurioje nuo pat vaikystės buvo ugdomas tikėjimo, Tėvynės meilės ir pagarbos darbui dvasia. Jaunystėje ir studijų metais jis daug keliavo, pažino Europą, išmoko keturias kalbas, pasaulis jam buvo įdomus iki pat gyvenimo pabaigos. Jis buvo progresyvus ir atviras naujoms idėjoms. Mirus tėvui, Baisogalos dvaras atiteko seneliui – turtas, kuris po šeimos buvo didžiausia jo meilė ir rūpestis.

Vladislovas ir Rožė Komarai bei artimi jų draugai visada traktavo Lietuvą kaip savo Tėvynę. Norėdami tai išreikšti, 1920 m. sausio mėn. jie paskelbė žurnale „Lietuva“ politinį manifestą: „Mes, susirinkę Lietuvių žemėje, išlaisvinti nuo Rusijos nelaisvės ir vokiečių įsiveržimo, išreiškiame savo džiaugsmą dėl Nepriklausomos Tėvynės kūrimo. Mes tikimės teisingo jos sienos reikalų išsprendimo, norime matyti Nepriklausomą Lietuvą su sostine Vilniumi, saugią nuo išorinių priešų Rytuose ir Vakaruose bei stiprią visų tautybių ir visų klasių lygybę. Mes reikalaujame iš Europos šalių pripažinti Lietuvos Nepriklausomybę, o Lietuvos Respublikos vyriausybę ir visus žmones raginame toliau kurti Nepriklausomą Tėvynę, kurios vaikais mes esame visa savo esme.“

Senelis ir liko tarnauti žmonėms, vykdyti Biblijos įsakymą: „Paversk žemę savo sodu...“ Galbūt jis naiviai manė, kad sovietai gerbs jo žinias, patirtį, misiją? Negerbė. Senelis buvo suimtas, apkaltintas ir vėliau išsiųstas į darbo stovyklą Kazachstane, kur mirė 1941 metais nuo išsekimo. Mes iki šiol nežinome jo palaidojimo vietas...

Tebūnie mūsų visų siekis mokytis tokio atsidavimo ir meilės Tėvynei, darbui, žmonėms, tegul kiekvienoje širdyje neslopsta noras paversti „žemę savo sodu...“ Konkreti veikla, įgyvendinta prasminga idėja, leidinyje išsakoma pagarba to vertai istorijai ir iškilioms asmenybėms – visa tai mums liudija, kad tai būdinga ir tam kraštui, kurio labui savęs negailėjo mūsų protėviai. Šiandien Lenkijoje, Varšuvoje, gyvena trys Vladislovo ir Rožės Komarų anūkai. Su dideliu dėkingumu aš su seserimi ir visa gimine vertiname viską, ką jūs darote, išsaugodami praeitį, pagerbdami ir įamžindami Komarų atminimą.

**Vladislovas Sobanskis,
Vladislovo ir Rožės Komarų vaikai, Baisogalos garbės pilietis**

(Redakcijos prierasas: šių eilučių autorius mūsų žurnalui atsiuntė platesnę medžiagą apie savo protėvius. Ją numatome spausdinti kituose numeriuose)



**LORETA TIMUKIENĖ,
JAV Lietuvių Bendruomenės
Krašto valdybos
vicepirmininkė informacijai**

MŪSŲ TIKSLAS – BURTI LIETUVĮ PRIE LIETUVIO

Pasaulio lietuvių metai, kuriais Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė 2019-uosius, skatina daugiau sužinoti apie tautiečius užsienyje, tarp kurių, žinoma, yra ir išeivių ar jų atžalų, palikusių savo pėdas Radviliškio žemėje. Nuoširdžiai dėkojame apie tai pasakojančiai šio straipsnio autorei iš Čikagos, parašusiai būtent mūsų žurnalui.

Skaičiuojama, kad JAV gyvena apie 800 tūkstančių lietuvių ir lietuvių kilmės asmenų, iš kurių apie 100 tūkstančių yra įsikūrę Čikagoje. Tačiau būtų sudėtinga tiksliai pasakyti, kiek iš jų aktyviai dalyvauja ar domisi lietuviška veikla, kadangi kai kurie lietuviškuose renginiuose pasirodo gana retai. Lietuviai emigravo į JAV trimis skirtingais laikotarpiais,

vadinamosiomis bangomis: pirmoji banga plūdo XIX a. pabaigoje, antroji atvyko po Antrojo pasaulinio karo, trečioji – po Nepriklausomybės atkūrimo.

Atvykusiems į kitą šalį suradus patikimesnius pragyvenimo šaltinius ir įsikūrus ilgesniam laikui, sustiprėja poreikis grįžti prie savo šaknų ir ieškoti būdų, kaip neprarasti savo tautinės kilmės šiame



Vašingtone Lietuvos ambasados surengtame Lietuvos valstybės atkūrimo minėjime tarp daugiau kaip 400 garbingų svečių buvo ir JAV LB. 2014 m. vasario 18 d.

įvairioms kultūroms svetingame krašte. Tuo rūpinasi didžiausia lietuvių išeivių bendruomenė pasaulyje – nuo 1951 metų veikianti JAV Lietuvių Bendruomenė (LB), priklausanti Pasaulio Lietuvių Bendruomenei, jungiančiai visas ir visur išsibarsčiusias bendruomenes. Ši pelno nesiekianti organizacija yra viena iš seniausių ir gausiausia LB už Lietuvos ribų. Sakytum, metai turėtų daryti savo – juk organizacija, kaip ir žmogus, pavargsta, pasensta, sulėtėja, tačiau tai, rodos, JAV LB negresia.

Lietuvių Bendruomenė jau daugiau kaip 60 metų jungia lietuvius ir jų šeimas, gyvenančius Jungtinėse Amerikos Valstijose. Ji turi gerai organizuotą struktūrą ir su savo kūrybingais vadovais yra pajėgi steigti bei remti lituanistines mokyklas, organizuoti teatro festivalius, dainų ir šokių šventes, sporto varžybas, mokslo simpoziumus ir plėtoti bei puoselėti paveldėtas tautines vertybes. Visi, įsijungę į organizacijos veiklą ir apsiėmę eiti kokias nors pareigas, dirba savanoriškais pagrindais.

Savo veikloj JAV LB vadovaujasi Lietuvių Charta, kurios 70-metį minime šiais metais. Pagrindiniai LB tikslai yra jungti visus lietuvius, gyvenančius JAV, ir

per savo veiklą padėti jiems išlaikyti bei ugdyti lietuvių kalbą, kultūrą, tradicijas. JAV lietuviai pagal gyvenamąją vietą suskirstyti į dešimt apygardų – tai rajonai, apimantys vieną ar kelias JAV valstijas, kurių teritorijose veikia lietuvių apylinkės. Šiuo metu visose apygardose yra 52 apylinkės, kuriose puoselėjama lietuviška veikla.

Lietuvių išeivija yra sudėtinė Lietuvos istorijos dalis – net ir palikę savo Tėvynę lietuviai dirbo ir dirba jos labui. Amerikos lietuviai visada buvo ir yra glaudžiais ryšiais susisieję su Lietuva, jos gyvenimu. Vienas iš JAV LB uždavinių buvo kova už Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimą. Ši gana gerai organizuota bendruomenė ir dabar turi įtakos JAV politiniams sluoksniams, prisideda ekonomiškai stiprinant Lietuvos valstybę, tačiau ir laisvės tema, nepriklausomybės ir demokratijos gynyba vis dar yra aktualūs bei reikalaujantys dėmesio klausimai, kaip ir lietuvių išlaikymas užsienyje, Lietuvos vardo garsinimas. Šiandien galime džiaugtis JAV ir Lietuvos politinių, ekonominių, kultūrinių santykių užmezgimu bei stiprinimu, gausybe bendrų projektų. Tai nelieka nepastebėta Lietuvoje ir pasaulyje – praėjusiais metais už lietuvių



Reklaminiis stendas Niujorko centre, garsinės Lietuvos valstybės atkūrimo 100-metį. 2018 m.

puoselėjimą ir lietuvių kultūros sklaidą JAV Lietuvių Bendruomenė buvo apdovanota Lietuvos užsienio reikalų ministerijos garbės ženklu „Lietuvos diplomatijos žvaigždė”. Sunku būtų išvardyti visus JAV LB darbus, kuriuos atlieka tūkstančiai po visas Jungtines Valstijas išsibarsčiusių lietuvių ar lietuvių kilmės amerikiečių, bet pabandytume apžvelgti svarbiausius.

Visoje Amerikoje vyksta gausybė lietuviškų renginių, daugelis jų skirti būtent tautiškumui puoselėti. Tai ir šokių, ir dainų šventės, sutraukiančios tūkstančius dalyvių bei žiūrovų, ir teatro festivaliai, koncertai, kuriuose pasirodo čia veikiančios šokių grupės, chorai, taip pat sulaukiame atlikėjų ir menininkų iš Lietuvos. Plačiai skamba mūsų minimos valstybinės šventės, joms nelieka abejingi ir amerikiečiai. Sakykim, Liepos 6-ąją Čikagos lietuviai renkasi pačiame miesto centre giedoti „Tautiškos giesmės”. Žymioms Lietuvos datoms paminėti skiriami koncertai, parodos, maratonai. Kai kurie miesteliai Vasario 16-ąją paskelbia Lietuvos diena, ta proga jų aikštėse iškilmingai iškeliamą mūsų šalies vėliava. Šiomet Vasario 16-ąją minėjome itin išradingai – Čikagos lietuviai turėjo galimybę pamatyti miuziklą „Šnekučiai”. Šiam projektui įgyvendinti savo pajėgas sujungė tautinių šokių grupė „Suktinis”,

Lietuvių opera Čikagoje ir solistai, gyvenantys JAV bei Lietuvoje. Viena iš Čikagos priemiestyje esančių salių, talpinanti per 700 žiūrovų, tą dieną buvo sausakimša.

J a u d a u g m e t ų lietuviškais šiaudinukais papuoštos kalėdinės eglutės sulaukia Čikagoje veikiančio pramogų centro „Navy Pier“ lankytojų bei dviejų didžiausių oro uostų keleivių dėmesio. Šią tradiciją perėmė ir Atlantos

lietuviai, šiaudinukais puošdami oro uoste pastatomą eglutę. Nemažai lankytojų sulaukia margučių dažymo, šiaudinukų, keramikos, papuošalų kūrimo ir panašūs užsiėmimai. Veikia Lietuvių tautinių šokių institutas, Tautodailės institutas, o kur dar meno galerijos, įvairūs klubai, draugijos!

Praėjusiais metais švenčiant Lietuvos Nepriklausomybės šimtmetį, visoje Amerikoje suorganizuota daug kultūrinių renginių, skirtų šiam jubiliejui paminėti. Vienas išpūdingiausių – prestižiniame Čikagos „Auditorium“ teatre parodytas režisierės Anželikos Cholinos miuziklas „Žygimanto Augusto ir Barbaros Radvilaitės legenda“. Didžiausio ir brangiausio visų laikų lietuviško miuziklo premjera JAV tapo istoriniu įvykiu: dar niekada tokio dydžio muzikos kūrinys iš mūsų šalies nebuvo atvežtas į Ameriką. Miuziklas tapo ne tik simboliniu Lietuvų su išėiviais jungiančiu tiltu, tačiau ir milžinišku bendru darbu – prie trupės Čikagoje prisijungė lietuvių meno ansamblis „Dainava“ su 60 choristų. „Žygimanto Augusto ir Barbaros Radvilaitės legenda“ stebėjo maždaug 4000 žmonių, šia proga susirinkusių iš įvairių Amerikos vietovių. Kitas išpūdingas renginys – „Lietuviais esame mes gimę“. Tai teatralizuotas koncertas su puikiais vaizdo ir garso įrašais, kuris buvo tarsi kelionė per Lietuvos valstybės 100 metų gyvavimą, paminint

pačius svarbiausius šalies istorijos etapus. Aišku, netrūko ir kitų Lietuvos šimtmečiui skirtų renginių, sukvietusių lietuvius bei jų draugus kartu švęsti šį mūsų valstybės jubiliejų.

2019 metai paskelbti Pasaulio lietuvių metais, jiems skiriama gausybė renginių tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje. Tokių metų proga pirmą kartą įgyvendintas didžiulės apimties projektas, kuriame dalyvavo lietuviai atlikėjai iš JAV ir Lietuvos, meno ansamblis „Dainava“ – Kaune, „Žalgirio“ arenoje, buvo pristatytas miuziklas „Žygimanto Augusto ir Barbaros Radvilaitės legenda“. Renginio metu užfiksuotas Lietuvos rekordas – miuziklo metu scenoje vienu metu buvo didžiausias atlikėjų skaičius. Šiuo renginiu siekta atkreipti dėmesį į išeivijos svarbą, taip pat į pilietybės išsaugojimo ir rinkimų klausimą bei JAV LB veiklą. Projektui skirtas ypatingas dėmesys Lietuvos ir išeivijos žiniasklaidoje. Džiaugiamės, kad šis išpūdingas, aukšto meninio lygio renginys prisidėjo prie ilgalaikių ryšių tarp išeivijos ir Lietuvos stiprinimo.

Šįmet Užsienio reikalų ministerijoje ir Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje buvo pristatyta paroda „Lietuvos valstybę kūrėme kartu“. Ji

atspindėjo Amerikos lietuvių glaudžią sąsają su Lietuva ir jos reikalais.

Bendradarbiaujant su Užsienio reikalų ministerija, Čikagos priemiestyje Lemonte šią vasarą buvo atidengtas paminklas partizanų vadui Adolfui Ramanauskui-Vanagai atminti, tai peraugo į tęstinį „Vienybės aikštės“ projektą. Galime pasidžiaugti sėkmingai vystomu susigiminiavusių miestų projektu – jau keli JAV miestai turi savo „giminaičius“ Lietuvoje: Omaha–Šiauliai, Ročesteris–Alytus, Vilnius–Čikaga. Prasminga neseniai gimusi iniciatyva užsienyje gyvenantį kraštiečių išrinkti miesto, iš kurio jis kilęs, ambasadoriumi – tokiu būdu užmezgamas platesnis ryšys, jungiantis ne tik Vilnių ir oficialius lietuvių bendruomenės atstovus JAV. Tokiais garbės piliečiais, savotiškais savo krašto ambasadoriais jau yra tapę ne vienas LB narys, tarp kitų – ir Elona Vaišnienė, paskelbta Radviliškio garbės piliete. Amerikos lietuviai gausiai dalyvauja Lietuvoje vykstančiose dainų ir šokių šventėse, meno festivaliuose, parodose, konferencijose, forumuose, vyksta nuolatinis bendravimas su Lietuvos valdžios institucijomis, visuomeninėmis organizacijomis.



Anželikos Cholinės miuziklas „Žygimanto Augusto ir Barbaros Radvilaitės legenda“ parodytas prestižiniame Čikagos „Auditorium“ teatre. 2018 m.

JAV LB sveikina Seimo priimtą ir Prezidento pasirašytą sprendimą leisti užsienyje balsuojantiems lietuviams steigti atskirą rinkimų apygardą. Gegužės mėnesį vykusiuose prezidento rinkimuose, referendume dėl pilietybės išsaugojimo ir Lietuvos atstovų rinkimuose į Europos Parlamentą buvo sulaukta rekordinio užsienyje gyvenančių LR piliečių aktyvumo – tai rodo, kad išėvijai rūpi Lietuvoje vykstantys procesai. JAV lietuviai taip pat tikisi, kad pagaliau bus išspręstas prigimtinės pilietybės klausimas, kuris yra svarbus mums visiems.

Daug dėmesio mūsų organizacijoje skiriama jaunimui, kurio dalyvavimas lietuviškoje veikloje yra ypač svarbus, išlaikant veiklos tęstinumą ir pritaikant ją prie besikeičiančių sąlygų bei poreikių. Jaunų žmonių įsijungimas, jų energija ir vyresniųjų išmėginta patirtis padeda Lietuvių Bendruomenei išlikti, toliau burti lietuvių prie lietuvių, kad taptume stipria ir vieninga jėga.

Jau keletą metų sėkmingai vyksta JAV LB organizuojama Lietuvių išėvijos studentų stažuotės (LISS) programa, suteikianti galimybę užsienyje gyvenančiam mūsų

jaunimui stažuotės Lietuvoje metu įgyti daug profesinės ir gyvenimiškos patirties bei neišdildomų išpūdžių. Programos dalyviai, sėkmingai baigę stažuotę, ne tik gauna universitetinių kreditų, bet ir gali papildyti savo gyvenimo aprašymą darbo Lietuvoje patirtimi bei sustiprinti savo lietuvių kalbos ir kultūros žinias. LISS programose jau dalyvavo keli šimtai studentų, programos dalyviai dirbo ir gyveno Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, taip pat lankėsi daugelyje Lietuvos miestų ir miestelių.

Šįmet programoje dalyvavo 9 motyvuoti studentai iš JAV ir Kanados, jie darbavosi Respublikinėje Vilniaus ligoninėje, Lietuvos statistikos departamente, Baltijos aplinkosaugos forume, Lietuvos sveikatos mokslų universitetinėje ligoninėje. Kiekvienam studentui darbo stažuotės vieta buvo renkama pagal jo būsimą specialybę, atsižvelgiant ir į jo pageidavimus, ir į tai, kokias akademinės žinias studentas jau turi įgijęs savo universitete. JAV LB yra pasirašiusi bendradarbiavimo sutartį su Vytauto Didžiojo universitetu, Vilniaus universitetu ir Vilniaus Gedimino technikos universitetu.



Lituanistinė mokykla ir jos ugdytiniai Čikagoje

Gana reikšmingas yra ir JAV LB dalyvavimas labdaros projektuose bei visuomeninėje veikloje. Sėkmingai veikiantis JAV LB „Kaimo fondas“ įvairių renginių metu surinktas Bendruomenės narių aukas siunčia Lietuvos žmonėms ir organizacijoms. Per pastaruosius kelerius metus organizacija paaukojo 10 000 JAV dolerių Radviliškio, Tauragės vaikų bibliotekoms, Utenos rajono Užpalių kaimo bibliotekai, Kupiškio rajono Noriūnų kaimo mokyklai, Anykščių rajono Debeikių mokyklai, Kupiškio vaikų dienos centrui ir kitiems. „Kaimo fondo“ tikslas – remti mažas bendruomenes Lietuvoje, suteikti jų vaikams galimybę pakeliauti po Lietuvą, aplankyti vaikų pageidaujamas vietas. JAV LB taip pat aktyviai prisideda prie akcijos „Vaikų svajonės“ – į Lietuvą yra iškeliavusi ne viena siunta dovanų, prie kurių rinkimo JAV LB pakviečia prisidėti ir lituanistinių šeštadienių mokyklų vaikus bei jų tėvus.

Į lietuvišką gyvenimą stengiamasi įtraukti ir mažuosius Amerikos lietuvius. Apie mūsų tradicijas, papročius mažieji lietuviukai sužino lituanistinėse mokyklose, kurių skaičius per ketverius metus išaugo nuo 34 (2013 m.) iki net 45 (2019 m.). Tai rodo, kad jauni tėvai, kurių didžioji dalis yra trečiabangiai, domisi lietuviybe, nori palaikyti tautinį identitetą, randa laiko, lėšų ir leidžia savo atžalas į lietuviškas mokyklėles, tikėdamiesi, kad jų vaikai kalbės lietuviškai ir išlaikys ryšį su Lietuva. Akivaizdus didėjantis mokinukų ir lituanistinių mokyklų skaičius, mokytojų stovyklos bei konferencijos, mokinių rašinių ir piešinių konkursai, pavyzdingiems mokytojams skiriamos premijos, neseniai pradėtos organizuoti kūrybinės



Prie paminklo S. Dariui ir S. Girėnui Čikagoje

stovyklos vaikams – visa tai suteikia galimybę mūsų jaunimui nenutolti nuo savo šaknų, išsaugoti savo tapatybę.

Tūkstančiai Amerikos lietuvių gerai kalba lietuviškai, nors nemažai jų yra gimę ne Lietuvoje arba iš Tėvynės išvyko su tėvais dar būdami maži. Tačiau yra nemažai išeivijos lietuvių, kuriems jau sunkiai sekasi susikalbėti tėvų kalba. Čia labai daug kas priklauso nuo šeimos – jeigu namuose puoselėjamas lietuviškumas, stengiamasi išlaikyti ryšį su Lietuva, tuomet ir vaikai nepamiršta savo tėvų kalbos, tradicijų, kultūros, jaučia poreikį bendrauti su lietuviais, aplankyti gimines, artimuosius Lietuvoje.



Čikagos lietuviai, Liepos 6-ąją susibūrę miesto centre, giedoja „Tautišką giesmę“. 2019 m.



JAV lietuvė Mariją Čyvaitę (ketvirta iš kairės), kaip ir visus kitus ekspedicijos „Misija Sibiras“ dalyvius, Prezidentūroje pasveikino Lietuvos Respublikos prezidentas Gitanas Nausėda. 2019 m.

Šiandien ypač daug dėmesio skiriama informacijos apie Bendruomenę sklaidai. Daug JAV LB apylinkių turi savo tinklalapius, „Facebook“ paskyras, kur pristatomos Bendruomenės naujienos. LB turi savo spaustuvę, leidžia žurnalą „Naujienos“, lietuviškai nekalbantiems skirtas žurnalas anglų kalba „Bridges“, vyresnio amžiaus skaitytojams – „Pensininkas“. JAV leidžiamoje lietuviškoje spaudoje – laikraščiuose „Draugas“, „Čikagos aidas“ ir kt. – nuolat rašoma apie LB veiklą, informacija siunčiama ir Lietuvos žiniasklaidai, ruošiami TV reportažai, radijo laidos.

Atvykę į Ameriką svečiai iš Lietuvos dažnai nustemba, kiek čia vyksta kultūrinių renginių, kiek turime šokėjų, dainininkų, menininkų, mokslininkų, sportininkų, plačiai garsinančių mūsų šalį savo talentais. Šiuo metu įtemptai ruošiamasi ateinančiais metais Filadelfijoje vyksiančiai Šiaurės

Amerikos lietuvių XVI tautinių šokių šventei, į kurią atvykstant laukiama ir šokėjų iš Lietuvos. Nelieta užmirštas ir lietuviškas paveldas – rūpinamasi archyvų rinkimu, tinkamu jų saugojimu, knygų leidyba, istorinių paminklų priežiūra. Sėkmingai vyksta ryšių plėtojimas tarp Lietuvos ir Amerikos verslo įmonių, profesionalų duomenų bazės kūrimas ir pagalba Lietuvos verslininkams, ateinantiems į JAV rinką. Be abejonės, tokią plačią lietuvišką veiklą būtų sudėtinga vykdyti, jeigu nebūtų finansinių rėmėjų. JAV veikiančias Lietuvių Fondas ir Kazickų šeimos fondas dosniai remia LB veiklą, ši parama leidžia planuoti ir įvairius ateities projektus.

Tad tik drauge, vieni kitus palaikydami ir suprasdami, neskirstydami į MES ir JŪS, galime nuveikti daugybę reikalingų ir prasmingų darbų, padėsiančių mums visiems ir Lietuvai tapti stipresniems.

Nuotraukos iš JAV LB archyvų



ALVYDAS TAMOŠIŪNAS,
srž. mjr., Lietuvos kariuomenės
Karinių oro pajėgų vadovybės Vado
štabo vyriausiasis puskarininkis

LEGENDINĖS KAUTYNĖS: PRIE RADVILIŠKIO APGINTA LIETUVA

2019 m. lapkričio 21–22 d. sukako 100 metų, kai jauna Lietuvos kariuomenė pasiekė įspūdingą pergalę prieš bermontininkus. Nors ši tema gana plačiai nagrinėta Lietuvos istoriografijoje (tarp tokių šaltinių – ir mūsų žurnalo 2009 m. nr. 2 (11) bei 2014 m. nr. 1 (20), šiame straipsnyje naujai pažvelgiama į Radviliškio kautynių problematiką.

1918 m. Lietuvos siekis būti nepriklausoma ir modernia valstybe nesutapo su didžiųjų kaimynių planais. Ši tikslą teko beveik trejus metus ginti ginklu, kurį laiką vienu metu net trijuose frontuose, 1918–1920 m. kovoti su bolševikais, generolo Liucijano Želigovskio (lenk. – Lucjan Żeligowski) vadovaujamais pulkais ir bermontininkais.

1919 m. liepos, rugpjūčio ir rugsėjo mėn. Lietuvos teritorijoje vienu metu buvo visi trys priešininkai – bolševikai, lenkai ir bermontininkai. Pastarieji – keisčiausias darinys: nors plačiajai visuomenei jie žinomi kaip *de jure*, vadovaujami Pavelo

Bermonto-Avalovo¹ (rus. – Павел Рафалович Бермонт-Авалов, toliau – P. Bermontas), Vakarų savanorių armijos generolo, nuo kurio pavardės ir kilo jų pavadinimas – bermontininkai, *de facto* buvo vadovaujami kaizerinės Vokietijos kariuomenės generolų², užvaldytų revanšistinių nuotaikų po pralaimėto Pirmojo pasaulinio karo. Jie, nors ir praradę Kryžiuočių ordinui priklausiusias žemes³, tebepuoselėjo viltis vėl kada nors kolonizuoti Baltijos valstybes⁴ ar bent jau išlaikyti įtaką regione, kaip 1919 m. birželio 7 d. rašo laikraštis *The New York Times*.

¹ Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, 2004, p. 194.

² Skorupskis, V. *Karas už Lietuvos laisvę 1914–1934*. Kaunas, 1934, p. 105.

³ Ten pat, p. 102.

⁴ Ten pat, p. 103.

Kapai.

*Netoli Radviliškio, kur kovės pulkai,
Miške prie pat miesto matyti kapai.
Jau kryžiai supuvę, aplaužytos plytos,
Ant kurių pavardės buvo rašytos.
Praeis keli metai ir kryžių neliks,
O vietoj jų žolės ir krūmai išdygs,
Tik vienos tos pušys ir gražūs beržai
Su pagalba vėjo primins mums dažnai,
Kad ten priguldyta ne vien tiktai mūsų,
Bet ilsis daugybė vokiečių ir rusų.*

Kazys Polileika.

Užomina apie bermontininkų palaidojimo vietą – *pravoslavų* (stačiatikių) kapines Radviliškio gale. *Karys*, 1928, nr. 45.

Lietuvoje dislokuotam bermontininkų 2-ajam korpusui vadovavo buvęs žandaras, pulkininkas Jevgenijus Vyrgoličius (rus. – Евгений Павлович Вырголич). Jis jau račioje avantiūros pradžioje nenorėjo būti pavaldus P. Bermontui, sakėsi esąs paties admirolo Aleksandro Kolčako (rus. – Александр Васильевич Колчак) paskirtas ir tiesiogiai tik jam pavaldus. Todėl šie atėjūnai Lietuvoje buvo vadinami ne tik bermontininkais, bet ir kolčakininkais⁵. Vokiečių generolas Riudigeris Gustavas Adolfas fon der Goltzas (vok. – Rüdiger Graf Gustav Adolf von der Goltz) iš esmės ir buvo pagrindinis visų bermontininkų vadas. Nors R. Goltzas Vokietijos vyriausybės buvo spaudžiamas grąžinti vokiečių savanorių kariuomenę į Vokietiją, spalio 12 d. visus šiam nurodymui nepaklususius vokiečių karinius vienetus jis perleido P. Bermontui, o pats kurį laiką dar liko pastarojo užnugaryje ir nurodinėjo, kaip

vadovauti. Vokietijos kariuomenės kariams buvo leista išeiti į atsargą ir iškart stoti į P. Bermonto kariuomenę, tai laikant savotišku Rusijos pilietybės priėmimu⁶. Dar iki formaliai perduodant vadovavimą, generolas R. Goltzas, suprasdamas, kad nebeturi kuo pateisinti evakuacijos ignoravimo, ryžosi panaudoti kraštutinę priemonę – užkariauti Baltijos šalis – ir įsakė pradėti puolimą. Tai suprato ir lietuviai. Jie suvokė, kad derybomis nieko nebesieks, kad reikės

reaguoti į jų veiksmus ginklu – kovoti⁷.

Pradedamas formuoti frontas su bermontininkais, pulkininkas leitenantas Kazimieras Ladiga paskiriamas vadu, o Baisogaloje įkuriamas štabas: *Baisogala tampa prieš bermontininkus veikiančios mūsų kariuomenės nervų centru*⁸. Bermontininkai, pradėję plėšikauti ir žudyti, tik paspartino ginkluotą lietuvių reakciją ir nuteikė prieš save vietos gyventojus, todėl netrukus prasidėjo aktyvi partizaninė kova. 1920 m. *Trimitas* rašoma: *Kova su bermontininkais yra kova ne su kultūringu priešu, ne su priešinga valstybe: tai yra kova su kraugeringomis vagių, plėšikų gaujomis*⁹.

Spalio 9 d. P. Bermonto vadovaujamas 1-asis korpusas pradėjo pulti Rygą, o P. Vyrgoličiaus 2-asis korpusas – Šiaulių–Radviliškio ruože. Tuomet abu korpusai sudarė apie 52 000 karių kariuomenę, turėjo 100 patrankų, 600 kulkosvaidžių, 50 minosvaidžių, 27 lėktuvus ir 3 šarvuotuosius traukinius¹⁰.

⁵ Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T. 2. Vilnius, 1986, p. 536.

⁶ Birontas, A. *Bermontininkams Lietuvą užpuolus*. Kaunas, 1934, p. 66.

⁷ Ališauskas, K. Lietuvos kariuomenė (istorinė apžvalga), karas su bermontininkais. *Karys*, 1957, lapkritis, p. 284.

⁸ *Trimitas*. 1928, Nr. 43 (412), p. 1394.

⁹ *Trimitas*. 1920, Nr. 11, p. 26.

¹⁰ Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, p. 205.

2-ąjį korpusą sudarė 19 103 bermontininkai, iš jų 3 830 buvo rusai¹¹. Nors padėtis dėl politinės situacijos buvo komplikauta, bermontininkų kariuomenė ir toliau gausėjo, o jos karinė galia gana sparčiai augo. P. Vyrgoličiaus 2-asis korpusas prie Radviliškio buvo sutelkęs Šiaulių brigadą, Karlo Diebitšo (vok. – Karl Heinrich von Diebitsch) savanorių korpusą, kuris lapkričio 15 d. vis dėlto pasitraukė į Vokietiją, vokiečių legioną ir aviacijos dalinį. Čia taip pat buvo sukauptos gausios šaudmenų, sviedinių, bombų, ginklų, aprangos, ryšių ir įvairių logistikos priemonių atsargos¹². Lietuvos, neturinčios savo karo pramonės ir pakankamai lėšų, prastai ginkluota ir aprūpinta kariuomenė kovojo su kur kas galingesniais priešais ir visgi apgynė šalies nepriklausomybę.

Lietuvos kariuomenės pergalė prieš bermontininkus, pasiekta kautynėse prie Radviliškio, paliko ilgalaikį įspūdį amžininkams ir sulaukė didelio rezonanso. Rezerve buvusio 1-ojo pėstininkų pulko vadas V. Skorupskis savo atsiminimuose rašo, kad *tas mūsų ties Radviliškiu su bermontininkais mūsų Tautai yra labai svarbus, nes tas jaunos mūsų kariuomenės laimėjimas prisidėjo prie Lietuvos išgelbėjimo*¹³. Savo dienoraštyje teisėtyrininkas, profesorius ir universiteto rektorius Mykolas Romeris 1920 m. sausio 4 d. teigė: *Svarbiausi veikėjai buvo laisvieji šauliai (kariai savanoriai – aut. past.) ir tiesioginė žmonių gaivališka reakcija. Bet rezultatas lietuviams buvo nuostabus; apsvaigo jie nuo sėkmės, ji įkvėpė jiems tikėjimą savimi, suteikė vilčių. Todėl šios nuotaikos drąsino juos dabar atsigręžti į lenkus ir bandyti juos išvyti iš Vilniaus tuo pačiu tiesioginio ginkluoto veiksmo metodu. Tokie balsai vis aštriau ir atkakliau skamba Kaune; pastaruoju metu jie tampa kauniškių*

*aspiracijų pagrindiniu tonu, leitmotyvu*¹⁴.

Pergalė pareikalavo daug aukų. Anot V. Skorupskio atsiminimų, *mūšyje prie Radviliškio bermontininkų nuostoliai yra didžiausi ir jų yra nukautų 400 ir daugybė sužeistų*¹⁵, o istorikas V. Lesčius rašo, kad prie Radviliškio žuvo 211 bermontininkų¹⁶. V. Lesčius savo monografijoje, remdamasis pirminiais šaltiniais, įvardija daug konkretesnius kariavusių pusių nuostolius, kuriuos suskirstė pagal pulkus. Jis nurodė, kad 1-asis pėstininkų pulkas kautynėse neteko 11 karių, 30 kareivių buvo sužeisti¹⁷, 2-asis pėstininkų pulkas prarado 16 karių, 30 buvo sužeisti¹⁸.

V. Lesčius gana tiksliai nurodo ir bermontininkų nuostolius. Jie, kovodami su 1-uoju pėstininkų pulku, prarado 11 karių, 30 buvo sužeisti, 24 pateko į nelaisvę, o kovodami su 2-uoju pėstininkų pulku, neteko 200 karių, 400 buvo sužeisti, 117 paimti į nelaisvę¹⁹. Nežinia, kiek bermontininkų po nesėkmingo bandymo gintis spėjo atsitraukti ir pabėgti Šiaulių link, bet, susumavę visus vien tik priešo nuostolius, suskaičiuojame, kad Radviliškio gynyboje dalyvavo mažiausiai 782 bermontininkai. V. Skorupskis savo atsiminimuose tvirtina, kad Radviliškį gynė keletas tūkstančių bermontininkų²⁰.

Interpretuojant pastarąją statistiką, kad ir pačius mažiausius skaičius, galima teigti, kad niekas iš nagrinėjamų darbų autorių nesigilino į skaičių santykius, nes klasikinė 1/3 puolančiųjų ir besiginančiųjų patirtų nuostolių proporcija Radviliškio kautynėms tiesiog nepritaikoma.

Be abejo, oro sąlygos taip pat turi milžinišką įtaką bet kokiai karinei operacijai, jos sėkmei, efektyviai ugnies paramai, karių motyvacijai, vienetų manevringumui ir taip toliau.

¹¹ Ten pat, p. 200.

¹² Ten pat, p. 550.

¹³ Skorupskis, V. *Per aukas ir pasišventimą laimėjome*. Kaunas, 1933, p. 14.

¹⁴ Minkys, R. *Mykolas Romeris. Dienoraštis. 1919 m. birželio 21-oji – 1920 m. kovo 15-oji*. Vilnius, 2009, p. 241.

¹⁵ Skorupskis, V. *Per aukas ir pasišventimą laimėjome*. Kaunas, p. 40.

¹⁶ Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, p. 226.

¹⁷ Ten pat, p. 226.

¹⁸ Ten pat, p. 225.

¹⁹ Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, p. 226.

²⁰ Skorupskis V. *Per aukas ir pasišventimą laimėjome*. Kaunas, 1933, p. 20.

Bet reikia pripažinti ir tai, kad net labai prastos oro sąlygos yra vienodos visoms kariaujančioms pusėms. 1815 m. prieš visiems gerai žinomą Vaterlo (pranc. – Waterloo) mūšį prancūzų artileristai skundėsi Prancūzijos imperatoriui ir kariuomenės vadui Bonapartui Napoleonui (pranc. – Bonaparte Napoléon) dėl ribotų pabūklų judėjimo galimybių, nes keliai buvo labai pažliugę. Napoleonas jiems atkirto, kad sąlygos – visiems vienodos, taip pat ir priešui: *Manote, jų artileristams yra lengviau?*

Verta atskirai pakalbėti ir apie oro sąlygas Radviliškio kautynių metu. Pagrindiniai įvykiai vyko 1919 m. lapkričio 21, 22 ir 23 d., t. y. penktadienį, šeštadienį ir sekmadienį²¹, 48-ąją metų savaitę. Lapkričio mėnesį saulė teka 7.58 val., leidžiasi 16.10 val., dienos ilgumas 8.12 val.²². Daug kur istoriografijoje, mūšio aprašymuose teigiama, kad oras ramus buvo vos 1 val. nuo puolimo pradžios ir kad jau apie 4 val. ryto pakilo žvarbus priešpriešinis vėjas, pradėjo smarkiai snigti. Vėjas, pučiantis iš vakarų, sniegą nešė į akis. *Sunkiai slinko mūsų voros pirmyn, nes naktis buvo šalta, priešais pūtė smarkus vėjas ir snigo*²³. *Oras buvo nekoks, į akis pūtė vėjas, pradėjo snigti*²⁴. *Oras buvo ramus, bet tarp 4–5 val. pakilo debesys ir pradėjo smarkiai snigti, pūtė stiprus vėjas, nešantis sniegą tiesiai puolantiems į akis*²⁵.

Po pirmų artilerijos salvių mieste ir dvare kilo gaisras, užsidegė dvaro daržinė. Mūšio pradžioje matomumas dėl didelio gaisro buvo palyginti geras, bet, pradėjus stipriau snigti, jis labai suprastėjo ir tai apribojo artilerijos (greičiausiai ir kulkosvaidžių) paramą ugnimi. Todėl, kad galėtume profesionaliai pailiuoti ir pateikti tikslią informaciją apie Lietuvoje kautynių metu

buvusius orus, remsimės Vilniaus meteorologijos stoties duomenimis. Mus dominančio 1919 m. laikotarpio kelios savaitės buvo šaltos: jau spalio 30 d. paros vidutinė oro temperatūra nukrito žemiau 0 °C ir neigiama išsilaikė iki lapkričio 23 d. Žemiausia oro temperatūra buvo nukritusi iki minus 22,5 °C (lapkričio 19 d.), aukščiausia pakilusi iki plus 4,3 °C (lapkričio 25 d.). Vidutinė mėnesio oro temperatūra buvo minus 5,2 °C, bendras kritulių kiekis – 36,7 mm. 1919 m. matavimai buvo atliekami 3 kartus per parą: 7, 13 ir 21 valandomis. Remiantis Lietuvos hidrometeorologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos Klimatologijos skyriaus pateiktais duomenimis, galima teigti, kad kautynių metu per Lietuvos teritoriją iš vakarų į rytus judėjo ciklonas, lapkričio 21 d. virš Radviliškio praėjo šiltas frontas, todėl tą dieną oro temperatūra buvo maždaug minus 6–minus 1 °C, pasnigo. Praslinkus šiltajam frontui, kitą dieną (lapkričio 22 d.) oro temperatūra pakilo iki maždaug 0–3 laipsnių šilumos, sniego iškrito daug mažiau, palyginti su 21 d., vyravo rūkas, dėl kurio matomumas sumažėjo iki 2–3 km, vėjas buvo nestiprus. Lapkričio 23 d. oro temperatūra toliau kilo iki 3–4 laipsnių šilumos, kritulių nebeliko, rūkas perėjo į rūkaną ir matomumas padidėjo iki 4–5 km. Kadangi iki tol iškrito sniego, jis iki 23 d. galėjo visas nutirpti, o vietomis išsilaikyti šlapias. Tai tarsi patvirtina įvykių liudininkas ir kovų dalyvis Jonas Pyragius savo atsiminimuose: *...Naktis tyli, be mėnesienos. Truputį šyla ir krenta smulkutės snaigės...*²⁶ *Šalčio, atrodo, nėra. Tik-tik ne atodrėkis. Bet valandą pagulėjęs imi stingti*²⁷.

Apibendrinant šią pastraipą, galima teigti, kad labai tiksliai nustatyti, kokios oro

²¹ 1919 metų kalendorius. <https://www.timeanddate.com/calendar/?year=1919&country=90> (žr. 2018-10-15).

²² Orų prognozė. <http://www.oruprognoze.lt/saules-tekejimas> (žr. 2018-10-15).

²³ Januševičienė, A. *Savanorių žygdarbis*. Radviliškis, 2006, p. 14.

²⁴ Jankauskas, V. *Kario kelias, generolas Kazimieras Ladiga Nepriklausomybės kovose*. Vilnius, 2004, p. 174.

²⁵ Surgailis, G. *Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas*. Vilnius, 2014, p. 99.

²⁶ Pyragius, J. *Kovosiu, kol gyvas*. Kaunas, p. 24.

²⁷ Ten pat, p. 26.



Iš žurnalo *Karys*, 1928, nr. 28.

sąlygos buvo kautynių metu, neįmanoma, nes dauguma meteorologijos stočių, buvusių prie kautynių vietos (Radviliškio, Panevėžio), nutraukė stebėjimus arba tiesiog jų ten apskritai net nebuvo (Šiaulių). Sprendžiant iš Vilniaus meteorologijos stoties užfiksuotų duomenų, orai lapkričio 21, 22 ir 23 d. buvo atšiaurūs. Galima daryti prielaidą, kad, esant šlapiam sniegui, šlapdribai ir vertinant turėtą aprangą, abiejų kovojusių pusių kariai, ilgą laiką pabuvę lauke, galbūt peršlupo ir sušalo. Tai galėjo turėti neigiamą įtaką karių motyvacijai bei nuotaikai. Artilerijos taikinių žvalgyba ir parama ugnimi taip pat buvo sudėtingesnė ne tik dėl tiršto snygio ir rūko, bet ir dėl tamsos, nes operacija prasidėjo 3 val. nakties, o saulė patekėjo tik 8 val. Galima prielaida, kad bent jau mūsų pradžioje artilerija ir kita parama ugnimi buvo teikiama padrikai, netiksliai, nes ribojamo matomumo sąlygos (tamsa, rūkas, migla, lietus, šlapdriba, snygis) ir tai, kad draugiškos pajėgos vengė ugnies. Daliai Lietuvos kariuomenės padalinių pavyko patekti į miestą, todėl artilerijos parama buvo paprasčiausiai neįmanoma.

Dauguma lietuvių veržėsi į mūšį. Veržėsi

ne tik kariai, bet ir gydytojai, net kapelionai. 2-ojo pėstininkų pulko vadui paskambinus į Šeduvoje buvusią 2-ojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono lauko ligoninę, paaiškėjo, kad gydytojo Antano Petraičio nėra, nes jis su šautuvu išėjo į frontą. Tada paprašyta prie telefono pakviesti kapelioną, kunigą Povilą Šaulinską, bet pranešta, kad ir jo nėra, nes taip pat išėjęs su šautuvu kartu su gydytoju A. Petraičiu²⁸.

Iki pirmųjų ginkluotų susirėmimų patys bermontininkai Lietuvos kariuomenės karių nevertino, laikė lengvai įveikiamu priešininku. Dar spalio 16 d. bermontininkai, siekdami sustiprinti Radviliškio apsaugą, iš Rygos fronto perdislokavo C. Brandžio vadovaujamą savanorių rinktinę: *Jie žygiavo į Lietuvą „pamokyti nedėkingų ir suįžūlėjusių lietuvių“*. *Brandžio rinktinės karių tarpe nuotaika buvo gera, nes lietuvių kariuomenę laikė nepavojinga, bet vis dėlto prisibijojo, kadangi lietuviai nuo senų laikų buvo žinomi kaip nakties meto puolimo dideli specialistai. Brandis, su savo rinktine atžygiavęs į Radviliškį, džiaugėsi čia rasta maisto gausa...*²⁹

²⁸ Surgailis, G. *Vincas Grigaliūnas-Glovackis. Generolo atsiminimai*. D. 2–3. Vilnius, 2017, p. 101.

²⁹ Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T. 2. Vilnius, p. 550.

Ne veltui bermontininkai prisibijojo lietuvių veiksmų naktį, nes būtent tamsiu paros metu jie pasiekdavo daugiau nei dieną. V. Skorupskis prisimena: *Kai reikėdavo vokiečius pulti dieną su silpna technika, tai per keletą atakų nieko dieną negalėdavome padaryti, tik veikdami paslapčia naktį – laimėdavome*³⁰. O ir patys lietuvių kariai suprato, kad jie yra gerokai efektyvesni tamsiu paros metu, nei puldavo dieną atvirame lauke gerai įsitvirtinusių priešą: *Nieko, ateis vakaras, ir naktį mes parodysime, kaip reikia imti pasipriešinimo punktus atakuojant*³¹. Dar vienas epizodas: *Ir mes, matydami, kad dieną nieko negalime padaryti, atėjus nakčiai, ėjome į baisią durtuvų ataką*³².

1919 m. lapkričio 18 d. Baisogaloje fronto vadas K. Ladiga įsakyme Nr. 7/s nurodė vienetų vadams pulti bermontininkus visu frontu trimis voromis. V. Skorupskis savo atsiminimuose rašo: *Buvo tinkama valanda pulti, be to, gera dvasinė mūsų kariuomenės būklė, todėl ir reikėjo pulti priešą*³³. 2-osios voros vadu buvo paskirtas 2-ojo pėstininkų pulko vadas V. Glovackis³⁴, turintis 2 241 kari³⁵. Jo pagrindinė užduotis buvo užimti Šiaulius, pasitelkus tris batalionus: 1-ąjį (vadas Jonas Motiejūnas-Valevičius), 2-ąjį (vadas Kazys Ramanauskas) ir 3-įjį (vadas Jonas Petraitis) bei priskirtus vienetus: 2-ojo husarų eskadrono būrį, 5 geležinkelio sprogdintojus ir 25 išminuotojus. Įsakyme fronto vadas nurodė viską, išskyrus tikslų operacijos pradžios laiką. Pastarasis nurodytas dviem paromis vėliau įsakyme Nr. 8/s: įsakyta puolimą pradėti brėkstant

(pradėtas 3 val. ryto) ir vadovautis anksčiau išleistame įsakyme nurodytomis puolimo detalėmis. 2-ojo pėstininkų pulko vadas V. Glovackis fronto vado sumanymą – užimti Radviliškį – ketino nurodyti įgyvendinti 1-ajam batalionui, o 2-ajam ir 3-iajam – apeiti (*flanguoti*) jį iš šiaurės ir judėti Šiaulių link.³⁶

Čia pereiname prie problematikos – 2-ojo pėstininkų pulko vado V. Glovackio sprendimai kelia pagrįstų abejonių. Kad ir skiriant užduotis – 1-asis batalionas (silpniausias) gauna užduotį užimti Radviliškį, 2-asis ir 3-iasis batalionai apeina vietovę ir be didesnio pasipriešinimo, išgirdę apie prasidėjusias Radviliškyje kautynes, sustoja. Batalionai tarpusavyje nesąveikauja, t. y. veikia kiekvienas atskirai. Taigi operacijoje dalyvauja ne vientisas pėstininkų pulkas, o trys batalionai. Pulko vadas, susitelkęs į Šiaulių paėmimo operaciją, neįvertino Radviliškio faktoriaus. 2-ojo pėstininkų pulko vadas V. Glovackis tikėjosi, kad bermontininkai greitai atsitrauks ir paliks Radviliškį, todėl jį užimti pavedė 1-ajam batalionui, kuriame buvo daug jaunų, praktiškai neapmokytų karių. Šis batalionas, užėmęs miestelį, turėjo žygiuoti geležinkeliu į Šiaulius ir ten sustoti, o stipresni batalionai – užimti Šiaulius³⁷.

Abėjonių kelia tai, kad pulko vadas neįvertino arba net nežinojo apie 800 Radviliškyje įsitvirtinusių ir gerai ginkluotų bermontininkų. Jau minėta, kad V. Skorupskis savo atsiminimuose rašo, jog Radviliškio gynyboje buvo keletas tūkstančių priešų kareivių³⁸, nors jo paties žvalgai suskaičiavo nuo 800 iki 1000³⁹.

³⁰ Skorupskis, V. *Per aukas ir pasišventimą laimėjome*. Kaunas, p. 22.

³¹ Ten pat, p. 25.

³² Ten pat, p. 25.

³³ Skorupskis, V. *Per aukas ir pasišventimą laimėjome*. Kaunas, p. 21.

³⁴ Rakutis, V., Vaičėnionis, J. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono istorija*. Vilnius, 2012, p. 62.

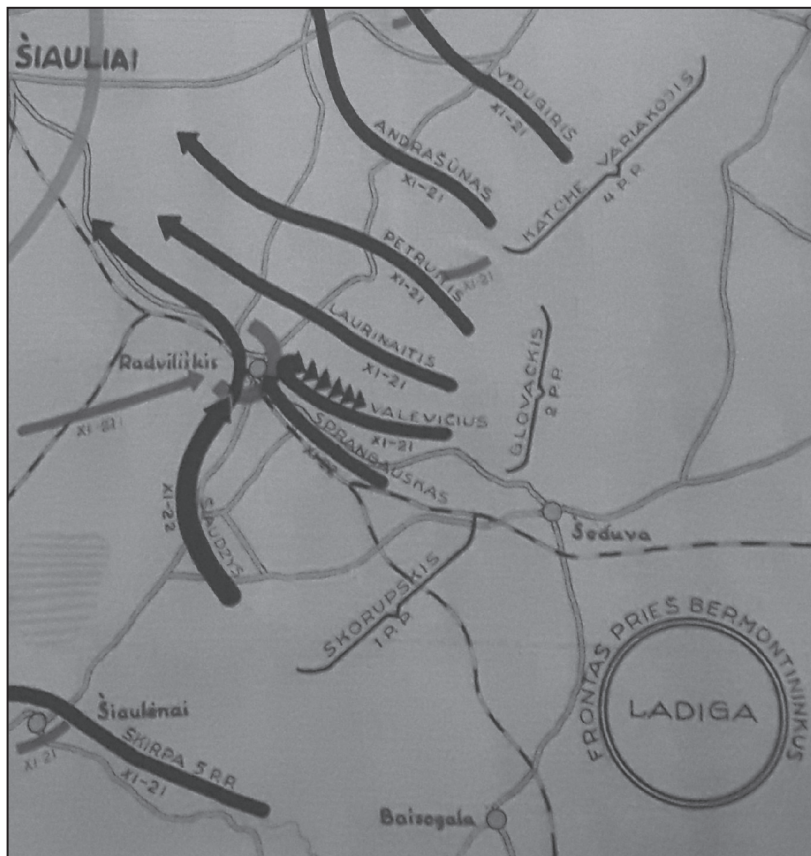
³⁵ Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, p. 223.

³⁶ Surgailis, G. *Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas*. Vilnius, p. 98.

³⁷ Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, p. 223.

³⁸ Skorupskis, V. *Per aukas ir pasišventimą laimėjome*. Kaunas, p. 20.

³⁹ Baniusevičius, A. *Lietuvos kariuomenės kautynės su bermontininkais prie Radviliškio*. Karo archyvas. T. 13. Vilnius, 1992, p. 144.



Radviliškio mūšio schema

*Kovų už Lietuvos nepriklausomybę istorijoje Radviliškio vardas įrašytas aukso raidėmis, nes jo paėmimas ir plk. P. Bermonto grupių nugalėjimas Lietuvos nepriklausomybei turėjo milžiniškos reikšmės*⁴⁰.

Pralaimėję bermontininkai pareiškė, kad lietuviai esą geriau kovojo už kazokus. Viena vertus, jiems reikėjo pasiteisinti, kodėl, kam pralaimėjo, ir sugretinti su turima patirtimi. Tai greičiausiai buvo pasakyta vokiečių vadų, kurie, matyt, dar Pirmojo pasaulinio karo metu įgijo karčios patirties kovose su Rusijos ir Ukrainos kazokais. Vokiečių savanorių rinktinės vadas majoras C. Brandis, dalyvavęs Radviliškio kautynėse, savo atsiminimuose išsako didelį nepasitenkinimą ir daug

priekaištų dėl lietuvių kirsto smūgio bermontininkams. Jis teigia, kad bermontininkai laisvinę Lietuvą iš bolševikų, sudarę sąlygas lietuviams organizuoti savo kariuomenę ir valstybę, o lietuviai paskui vokiečių dalinius puolę iš užnugario⁴¹. Vokiečių kariuomenė tuo metu buvo laikoma geriausiai ginkluota, parengta ir patyrusia⁴², galima sakyti, karo elitu. Savo atsiminimuose V. Skorupskis rašo: *Priešą gynėsi atkakliai su moderniausia technika, kuri buvo vartota Didžiojo karo pabaigoje Vakarų Europos kariuomenės, ir su prityrusiais kareiviais, nes visi buvo Didžiojo*

*karo dalyviai*⁴³. O Lietuvos kariuomenės dauguma karių savanorių, daugiausia įvairaus amžiaus neturtingi ūkininkai, neturėjo jokios patirties ir apie karybą nusimanė menkai, stokojo elementarios kariškos disciplinos. Lietuvos kariuomenė sėmėsi patirties kovose su rusų bolševikais Dauguvos fronte. Daugumai tai buvo pirmasis kovos krikštas. Lietuvių supratimą ir mažą patirtį liudija jų elgesys su šalmiais: lietuviai, susirėmimuose su bolševikais kelis kartus pastebėję, kad pastarieji prastai šaudo ir beveik nepataiko, išmėtė savo vokiečių gamybos M16 šalmus, nes juos laikė nepatogia, trukdančia kovoti atviruose plotuose ir apskritai nereikalinga apsaugos priemone⁴⁴. Su šalmiais likę vieninteliai žemaičiai tapo kitų karių pajuokos objektu.

⁴⁰ Lesčius, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, p. 227.

⁴¹ Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T. 2. Vilnius, p. 557.

⁴² Surgailis, G. *Vincas Grigaliūnas-Glovackis. Generolo atsiminimai*. D. 2–3. Vilnius, 2017, p. 97.

⁴³ Skorupskis, V. *Per auksą ir pasišventimą laimėjome*. Kaunas, p. 21.

⁴⁴ Pyragius, J. *Kovosiu kol gyvas*. Kaunas, p. 15.

Kiek vėliau tie, kurie kažkada išmėtė šalmus, papuolę į bermontininkų frontą, netrukus suprato, kad vokiečiai yra kur kas geriau parengti, taikliau šaudo ir pataiko. Netrukus bermontininkų fronte lietuviai pradėjo vienas iš kito vogti šalmus, todėl jie tapo viena svarbiausių kario ekipuotės dalių, kurią reikėjo akylai saugoti ir nuo saviškių⁴⁵.

Šio straipsnio pabaigoje verta pacituoti tuometes Lietuvių nuotaikas puikiai iliustruojantį *Trimitę* išspausdintą kreipimąsi į šaulius ir visuomenę:

*Išmušė garbinga valanda, kada galim eiti mūsų prabočių pėdomis. Palikim ateinančioms kartoms tą šviesią atmintį, kokią mums senuoliai paliko, kad ir mes mokėjom savo laisvę apginti. Išsipraktikavę esam kovose su Bermonto gaujomis. Rodės, niekas nebeįveiks tos žmogžudžių gaujos. O drąsa ir tėvynės meilė viską įveikė. Įsiveržusius dvarponių legionininkus iš kiekvieno krūmelio ir ravo pasitikim su kulka. Bene prisotinsim jų apetitą! Kiekvienoj bakūžėlėj priešas lai atras tvirtovę, kurioj jis sutiks savo galą. Mes nenorim jų krašto, nenorim nieko vergt, bet ir savo žemę mokam gint. Priešui duokim du keliu: arba ko greičiausiai išsinešdini iš Lietuvos, arba savo kaulais įtręšt tą žemę, kurią jie per amžius mūsų prakaitu, ašaromis ir krauju tręšė! Vietoj mūsų gardžios duonos lai sutiks išalkęs priešas akmenį! Sukelkim visą kraštą prieš mūsų žudytojus!*⁴⁶

Vienas pagrindinių veiksnių, padėjusių Radviliškyje pasiekti pergalę, buvo tinkama Šiaulių–Radviliškio operacijos pradžia. Bermontininkai buvo ką tik patyrę pralaimėjimą Latvijoje, prie Rygos, kur lapkričio 11 d. juos sumušė Antantės karo laivyno palaikoma Latvijos kariuomenė. Tai buvo laikotarpis, kai bermontininkų vadovybė ir visa kariuomenė jautėsi sutrikusi. Nebelikus vieningos kariuomenės, nebeliko ir ją vienijusių tikslų. Kautynėse nedalyvavo bermontininkų turėti

šarvuotieji traukiniai, kurie greičiausiai buvo išsiųsti pridengti jų kariuomenės atsitraukimą iš Latvijos. Dar iki pralaimėjimo latviams prie Rygos aukščiausioji bermontininkų vadovybė visais įmanomais būdais buvo tarpusavyje susikiršiusi, susipykusi, tai turėjo didelę įtaką žemesniems vadams bei karių tarpusavio santykiams. Todėl konstruktyvi sąveika tarpusavyje dėl aukštesnių geopolitinių tikslų buvo neįmanoma. Atvirkščiai – visą bermontininkų egzistavimo laikotarpį tęsėsi vidaus konfliktai. Dėl to kariuomenė buvo nemotyvuota, morališkai silpna.

Lietuvos kariuomenė pasiekė sunkią pergalę, nors 2-ojo pėstininkų pulko ir jo 1-ojo bataliono vadai padarė daug klaidų. Lietuviai, skirtingai nuo bermontininkų, turėjo tikslą apginti savo šeimas, žemę, savo kraštą. Pažymėtina, kad Šeduvoje dauguma palaidotų 2-ojo pėstininkų pulko karių buvo kilę iš Vilkaviškio krašto. Kariai, kurie puikiai suprato, kad bermontininkai, nors ir toli esantys nuo jų gimtųjų namų, kelia pavojų valstybės egzistencijai, jų šeimoms, todėl pasiryžo priešą sumušti būtent čia, kur jis buvo, – prie Radviliškio. Lietuvių kariai, turintys mažai kariavimo patirties, puikiai suvokė saugumo reikšmę ir puoselėjo įskiepytas vertybes.

Lietuvos kariuomenės ir bermontininkų patirti nuostoliai yra neproporcingi – lietuvių gerokai mažesni, tai nepaaiškinama, remiantis taktikos meno normomis ir logika, dėl to pergalė prie Radviliškio yra dar įspūdingesnė. Lietuviai, prasčiau ginkluoti ir neturintys daug kariavimo patirties, puolime neteko 27 karių (nukauti), 60 buvo sužeisti, o besiginantys kur kas geriau ginkluoti ir Pirmajame pasauliniame kare dalyvavę bermontininkai – 211 karių (nukauti), 430 buvo sužeisti. Vien tik motyvacijos skirtumu tokį santykį sunku pagrįsti.

⁴⁵ Ten pat, p. 21.

⁴⁶ *Trimitas*. 1920, Nr. 9, p. 23.

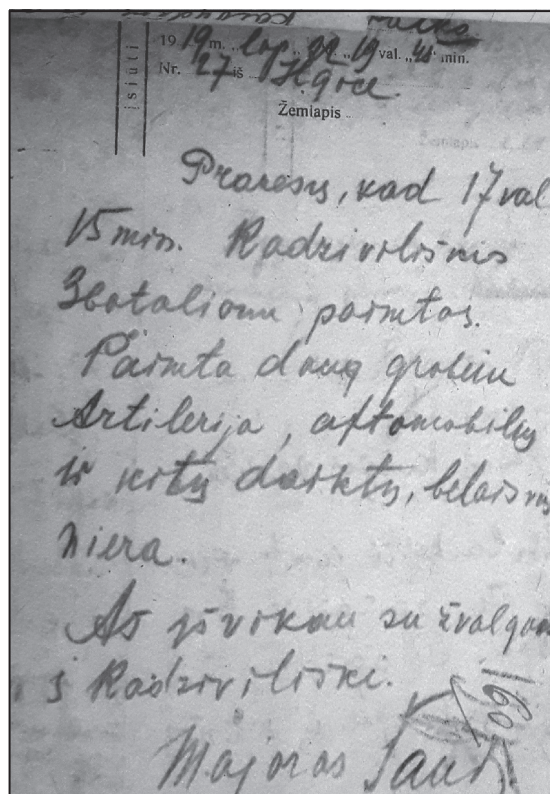
Vertinant visuose mūšio aprašymuose minimą itin stiprią priešą artilerijos ir kulkosvaidžių ugnį, kyla pagrįstų abejonių dėl lietuvių patirtų nuostolių. Neaišku, kokia dalis iš 1919 m. kovose su rusais bolševikais ir bermontininkais žuvusių bendro Lietuvos karių skaičiaus – 530 – yra bermontininkų fronte patirti nuostoliai. Pateiktas nukautų lietuvių, kurių dalis palaidota už Radviliškio rajono ribų, skaičius (27) nesutampa su Radviliškio rajone palaidotų karių, kurių yra vardinis sąrašas, skaičiumi (29). Galima daryti prielaidą, kad, siekiant pridengti dėl nekompetencijos nesėkmingą puolimo pradžia, vis dėlto ataskaitose žuvusių lietuvių skaičius galėjo būti sumažintas, o priešinininko nuostolių – padidintas. Bermontininkų kapų Šiaulių apskrityje nėra



Radviliškio geležinkelinio Antano Šavėlos šeima ir kariai. Nuotraukoje yra vokiečių ir du caro kareiviai. Darytina prielaida, kad tai buvo bermontininkai. Iš Laimos Adomaitytės-Petraitytės šeimos archyvo

arba jų nerasta. Atsakymų, kiek iš tikrųjų bermontininkai patyrė nuostolių, galima būtų bandyti ieškoti Vokietijos archyvuose.

Neįtikėtina pergalė, pasiekta kautynėse prie Radviliškio, paimtas karo grobis ir jo vėlesnė reikšmė Lietuvos kariuomenės plėtrai, karių ir apskritai Lietuvos gyventojų išaugusi motyvacija, tikėjimas savo veiksmų teisėtumu ir nepriklausomos Lietuvos, kaip lygiavertės valstybės, perspektyva, pagaliau įdėtų pastangų, kad tai būtų pasiekta, ir patirtų nuostolių santykis daro šį įvykį legendiniu. Galima drąsiai teigti, kad prie Radviliškio sprendėsi visos Lietuvos kariuomenės ir šalies ateitis. Ši pergalė įkvėpė vilties ir ryžto tiek Lietuvos kariams, tiek piliečiams kovoti už Nepriklausomybę ir kurti valstybę toliau.



Pranešimas apie 17 val. 15 min. Radviliškyje pasiektą pergalę. LCVA, f. 929, ap. 3, b. 91, l. 62

Autoriaus pateiktos nuotraukos ■



**INASTUOGĖ,
dr., Baisogalos istorinio ir kultūrinio
paveldo išsaugojimo iniciatyvinės
grupės narė**

BAISOGALOS DVARO SAVININKAS

Baisogalai šie metai išskirtiniai: ji tituluota Lietuvos mažąja kultūros sostine, miestelis švenčia 480-ąjį gimtadienį ir sukanka 140 metų, kai gimė paskutinysis čionykščio dvaro savininkas, tautybe – lenkas, širdimi – lietuvis, daug nuveikęs Baisogalos kraštui ir visai Lietuvai. Ši istorija, megzta iš daugelio žmonių atsiminimų siūlų, pasakojimų, pagrįsta dokumentine medžiaga, – apie jį, VLADISLOVĄ JUOZAPĄ MARIJONĄ KOMARĄ.

Baisogališkoji Komarų atšaka

Komarų giminės atstovai ne tik sėkmingai tvarkė savo dvarų žemes, bet buvo įsitraukę ir į Lietuvos socialinį gyvenimą: Juozapas Komaras – Vilniaus apygardos teismo prezidentas, senasis Vladislovas Komaras – bajorų maršalka, o jaunasis Vladislovas Komaras – Lenkijos žemių savininkų organizacijų veikėjas Kaune, taip pat aktyviai dalyvavęs Kauno

gubernijos žemės ūkio draugijos veikloje, parėmęs Karo muziejaus statybą Kaune ir nuveikęs žmonėms daugybę kitų gerų darbų. Komarai giminystės ryšiais buvo susiję su tokiomis garsiomis didikų giminėmis kaip Sapiegos, Plateriai, Giedraičiai, Radvilos, Tiškevičiai, Zabelos, Pšezdeckiai, Kosakovskiai ir kiti.

Komarų giminės atstovas Janas Dzvonkovskis iš Ščetino, lankydamasis Baisogalos dvare, pasakė: „Apie mūsų



Baisogalos Komarų herbas KOMAR

giminę yra parašyta garsaus rašytojo Henriko Senkevičiaus trilogija „Tvanas“... Kone visi giminės joje aprašyti.“

Komarų giminei atstovauja trys herbai: KOMAR, KORZAK ir RADWAN. Lietuvos Komarų giminė turi herbą KOMAR.

Šios giminės metraštis Baisogaloje rašytas jau nuo 1830 m., kada Juozapo Komaro (1770–1847) sūnus Vladislovas Komaras (1810–1896) paveldėjo čia buvusį dvarą. Iki Pirmojo pasaulinio karo Baisogalos Komarai valdė 36 000 hektarų žemės (ariama žemė, miškai, dykvietės). Komarai rūpinosi nuostabiu dvaru, jį puošė, pastatė priestatą, nors iki šiol nėra tiksliai žinoma, kas yra šio dvaro architektas (Merlini, Tomasz Tyszecki ar Stanislaw Zavadski). Baisogaloje Vladislovas Komaras pastatė Švč. Trejybės bažnyčią ir sinagogą.

Po tėvo Vladislavo Komaro (h. KOMAR) mirties Baisogala su visais palivarkais atiteko vyresniajam sūnui Vladui Juozapui Marijonui (h. KOMAR), gimusiam 1879 10 26. Jis stropiai prižiūrėjo visus savo palivarkus, bet ypač gražiai ir pavyzdingai

sutvarkė ir valdė pačios Baisogalos ūkį. Išdrenavo dvaro laukus prieš Pirmąjį pasaulinį karą, pagerino pievas. Laukus įtręsdavo mėšlu ir dirbtinėmis trąšomis. Traktoriais, kitomis moderniomis mašinomis juos giliai išardavo ir gerai išpurendavo. Taip įdirbtose dirvose kaip mūras išaugdavo kviečiai ir kiti javai, vešliai kerojo pašarinės žolės bei šakniavaisiai. Ūkyje buvo daug ir gražių produktyvių gyvulių, netoli kurių tvartų veikė raguočiams pašarą paskaninanti įmonė – spirito varykla. Žaliame parke tyvuliavo keli žuvivaisos tvenkiniai. Visame dvare – butuose ir ūkio trobesiuose – švietė elektra, dūzgė transporto ir lengvosios mašinos. O dvaro sodybos pakrašty originalus senyvas mūrinis vėjo malūnas vis mojavo sparnais ir lyg skelbė, kad čia – stropaus darbo ir gėrybių gamyklos vieta. Dvaro produkcija buvo parduodama Kaune, eksportuojama į Latviją, Lenkiją, Vokietiją.



Vladislovas Komaras

Vyruai daug padėjo jo žmona kunigaikštystė Rožė Voroneckaitė-Komarienė (1885–1962, h. KORYBUT), kilusi iš garbingos rusų kilmės kunigaikščių Voroneckių giminės. Pora susituokė Romoje, visą gyvenimą juos siejo gilūs jausmai. Kai Vladislavą Komarą turėjo išvežti į lagerį, sutuoktiniams sovietai leido pasimatyti Kauno geležinkelio stotyje. Ten pora sutarė, kad galės būti kartu, kai melsis nustatytą valandą: jis – Karagandos Karlage, ji – Lenkijoje. Taip ir liko kartu maldoje...



Rožė Voroneckaitė-Komarienė

Baisogaloje kunigaikštystė Rožė Komarienė kartu su savo vyru rūpinosi ūkiu, mokykla, padėjo daugeliui jaunuolių tapti kunigais, buvo įsteigusi kooperatyvą čia, o parduotuvę Kaune. Mylėjo ir globojo gyvūnus. Pati turėjo šešetą šunų. Gavusi puikų išsilavinimą (mokėjo 4 užsienio kalbas, studijavo filosofiją, teologiją ir ekonomiką), giliai tikinti, išdidi ir svetinga, turėjo platų pažinčių ratą – jos salone lankydavosi įtakingi tiek Lietuvos, tiek užsienio žmonės (baronas Vitelbachas, buvęs Bavarijos valdovas, tuometinis Vatikano atstovas Berlyne Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli, būsimasis popiežius Pijus XII, pirmasis Nepriklausomos Lietuvos prezidentas

Antanas Smetona, Augustinas Voldemaras – pirmasis Lietuvos premjeras, neordinarinis žmogus). Savo pavyzdžiu ji auklėjo ir dukras – Rožę Jadvygą ir Mariją Oną (Anną). Suėmus Vladislavą Komarą, kartu su dukra Marija išvyko į Kauną, iš ten – į Lenkiją. Palaidota Varšuvoje.

Marija Ona (Anna) Komaraitė-Sobanska (h. KOMAR, 1912–1965) buvo baigusi diplomatijos mokslus Varšuvoje. Ten sutiko būsimą savo vyrą Vaclovą Sobanskį (1905–1968) ir po įdomiai susiklosčiusių įvykių (jos mama nepritarė šiems santykiams, išsiuntė dukrą į užsienį dirbti ambasadoje, bet jaunuolių meilė nugalėjo) ištekėjo, susilaukė keturių vaikų: Mareko, Vladislavo Oskaro Andriaus, Rožės ir Vojceko Maria. Nelengvas buvo jų gyvenimas tuometinėje socialistinėje Lenkijoje: jiems buvo leidžiama gyventi tik už 50 kilometrų nuo Varšuvos, juos sekė. Palaidota Varšuvoje.

Marijos ir Vaclovo vaikai, anūkai iki šių dienų lankosi Baisogaloje, kituose Lietuvos dvaruose. Komarų anūkas Vladislavas Oskaras Andrius Sobanskis (h. JUNOSZA) yra Baisogalos garbės pilietis. Jis nepaprastai didžiuojasi tokiu įvertinimu – šis ženklas kabo pačioje garbingiausioje jo namų vietoje, šalia protėvių nuotraukų. V. Sobanskis yra daug padėjęs Baisogalai sunkiu Lietuvos nepriklausomybės atgavimo metu: siuntė humanitarinę pagalbą per kunigą P. Ščepavičių, parėmė aukomis bažnyčią. Vedęs Izabelą Majevską-Sobanską (h. LIABADEK). Vaikų nesusilaukė. Šiuo metu gyvena Varšuvoje. Izabela (giminaičių vadinama Iza) taip pat lankėsi Baisogalos dvare ir grojo Baltojoje kolonų salėje Šopeno valsus...

Rožė Jadvyga Komaraitė-Dutkowska (h. KOMAR, 1913–1980) buvo baigusi agronomijos mokslus Anglijoje, padėjo tėvui ūkininkauti Baisogaloje, ruošėsi paveldėti dvarą. Buvo jautri, išsilavinusi, labai draugiška. Artimieji ją švelniai vadindavo Rulia. Antrasis pasaulinis karas užtiko ją su Kubos diplomato dukra pakeliui į Lenkiją, kur ji ir pasiliko, į Lietuvą daugiau

nebegrižo. Ištekėjo už Piotro Dutkovskio (1923–2002). Vaikų nesusilaukė. Palaidota Varšuvoje.



Marija Komaraitė-Sobanska. Nuotrauka iš Vladislovo Sobanskio asmeninio archyvo

V. Komaro ūkinė ir mokslinė-švietėjiška veikla

1900 m. įsikūrė Kauno gubernijos Žemės ūkio draugija, kurios nariai buvo dvarininkai, o pirmasis vadovas – P. A. Stolypinas (vėliau buvęs Rusijos ministras pirmininkas), gyvenęs ir ūkininkavęs Kalnaberžės dvare (Kėdainių r.). Draugijos nuostatuose nariams buvo nurodyta šviesti valstiečius, didinti jų ūkio našumą.

1908 m. įkurtas Kauno gubernijos Žemės ūkio tyrimų skyrius su Tyrimų stotimi ir pavyzdiniu ūkiu Baisogaloje (V. Komaro iniciatyva, jo ūkis). V. Komaras ne veltui buvo laikomas vienu pažangiausių ūkininkų Lietuvoje. Jo ūkis visą laiką buvo pavyzdinis, į kurį važiavo ekskursijos, kuriame stažavosi studentai. Apie tai pasakoja ir profesorius A. Motuza 2013 m.

išleistoje knygoje apie J. Krikščiūną.

Apie Baisogalos bandymų stoties darbą dvi ataskaitas lenkų kalba parašė J. Šolcė (išleistos 1911 ir 1912 m.). J. Petrušinskis ataskaitą apie tos stoties darbą parašė rusų kalba ir išleido 1914 m. Atspindėti ten darytų įvairių žemės ūkio augalų veislių palyginimo, tręšimo ir naujų, Kauno gubernijoje neaugintų augalų auginimo bandymai, laboratorijų veikla. Stoties dokumentai yra saugomi LAMMC Žemdirbystės instituto bibliotekoje (Akademijos miestelyje, Kėdainių r.). Juos išsaugojo legendinis bibliotekos vedėjas šviesaus atminimo Algirdas Perekšlis. Daug medžiagos surinko ir atskirą knygelę apie žemės ūkio mokslą Lietuvoje iki 1945 metų išleido akademiškė mokslininkė bei kraštotyrininkė dr. Apolonija Zimkuvienė.

Baisogalos bandymų stotyje 1911 m. buvo pradėtas ir augalų selekcinis darbas (Jadvimpolyje, kairėje pusėje, važiuojant nuo Kėdainių, yra dar išlikęs buvusios Bandymų stoties medinis namas).

Stotyje veikė dvi laboratorijos: fitopatologijos ir chemijos. Pirmojoje buvo surinktos gausios įvairių ligų pažeistų augalų ir jų dalių, taip pat kenkėjų kolekcijos. Jos buvo demonstruotos Šiauliuose organizuotose žemės ūkio parodose ir susilaukė didelio susidomėjimo, palankių įvertinimų. Laboratorijos darbuotojai bendravo su Kauno gubernijos visuomene, atsakinėjo raštu į įvairius žmonių klausimus. Chemijos laboratorijoje buvo daromos trąšų, sėklų, pašarų kokybės analizės, nustatinėtas bulvių krakmolingumas. 1912 m. maisto medžiagų kiekis buvo nustatytas 70 trąšų (daugiausia fosforo) mėginiuose. Už laboratorijoje darytas analizes reikėjo mokėti, draugijos nariams taikyta 25% nuolaida.

Žinios apie Baisogalos bandymų stoties darbą dažnai skelbtos lietuviškoje spaudoje. Taip pat pranešta, kad Baisogalos bandymų stotis (1914) pradėjo dvieilių ir šešiaėlių miežių selekciją, kad bus išvestos mūsų klimatui tinkamos veislės. Taigi Radviliškio kraštas gali didžiuotis: būtent Baisogaloje prasidėjo lietuviškoji augalų selekcija, o jos

iniciatyva priklauso ir V. Komarui, kuris, netikėtai mirus J. Šolcei, vadovavo Bandymų stočiai.

XX amžius – didelių politinių įvykių ir naujų socialinių formų amžius. Tai palietė ir Komarus bei jų valdas. Pirmasis pasaulinis karas. Jo bombos šią šeimą 1915 m. nubloškė net į Kaukazą, iš ten į Tėvynę besugrįžo tik po karo, per Stambulą, kur juos globojo Didžiosios Britanijos karalius Jurgis V.



Pokylis Vladislavo ir Rožės Komarų dvare Baisogaloje. 1929 m. Nuotrauka iš Vladislavo Sobanskio asmeninio archyvo

Vokiečių valdyti dvarai buvo jau beveik tušti. Reikėjo daug pastangų ir darbo ūkiams atstatyti. Po Pirmojo pasaulinio karo atsikūrė nepriklausoma Lietuva. Steigiamasis Seimas 1922 m. išleido Žemės reformos įstatymą. Pagal jį buvo nusavintos ir Komarų latifundijos. Komaro nuosavybėje Baisogalos dvare palikta tik įstatyminė žemės norma (81,65 ha). Žemės ūkio ministerijos planu Baisogaloje turėjo būti pavyzdingas valstybinis ūkis. Tam reikalui iš čionykščio dvaro ir gretimų palivarkų (Jadvimpolio, Marilynės ir Zažėčios) suformuotas stambokas žemės masyvas (900 ha). Vyriausybė, įvertindama Komaro ūkinius rezultatus, visą tą žemės plotą nesunkiomis sąlygomis jam išnuomojo, kad būtų pavyzdinis ūkis. Savo

ruožtu V. Komaras įsipareigojo Lietuvos ūkininkams pateikti aukštos klasės augalų sėklų ir veislinių gyvulių. Komercinius santykius su Baisogalos dvaru kontroliavo Žemės ūkio rūmai.

V. Komaras greitai prisitaikė prie naujų aplinkybių, ėmėsi kruopštaus darbo, ir Baisogala per keliolika metų vėl suklestėjo. 1940-ieji. Lietuva tapo Tarybų Socialistine Respublika. Visa Lietuvos žemė buvo nacionalizuota, ir Komaro ūkininkavimas nutrūko. Taip pasibaigė Komarų dinastija Baisogaloje, taip užsibaigė ir baisogališkė jų atšaka, nes V. Komaras iš savo santuokos su kunigaikštyte Rože Marija Juozapa Voroneckaite sūnų neužsiaugino.

Karagandos Karlagas: paskutinis atodūsis

„<...> *Vladas Komaras, Vlado, gimęs 1879 metais, gyv. Baisogaloje, Kėdainių apskr., Radviliškio r. Suimtas 1940.07.19,*

Kalintas Kaune, Maskvoje. Ypatingo pasitarimo 1941.03.08 nuteistas penkeriems metams; išvežtas į lagerį 1941.03.19 – Karlagas, Karagandos sr., Kazachija; 1941.11.16 miręs lageryje. Palaidojimo vieta nežinoma [BBK KGB TERKITSPS]“.

Taip man telefonu pacitavo Baisogalos šviesuolė, kraštotyrininkė, mokslininkė dr. Elena Šveistienė 2014 m. kovo 7 d. Toks tekstas gulijos saugomame aplanke.

Švč. Trejybės bažnyčios kriptoje, Komarų giminės laidojimo vietoje, dešinėje pusėje, boluoja marmuro plokštė, kurioje iškaltos Vladislavo Komaro ir Rožės Voroneckos-Komarienės gimimo bei mirties datos. Jo anūko Vladislavo Sobanskio – Komarų dukters Marijos Komaraitės-Sobanskos sūnaus Vladislavo Sobanskio – dėka (1991) šeima vėl

Baisogaloje, nors Rožė Komarienė su dukromis palaidotos Lenkijoje, Varšuvoje, o Vladislovas Komaras atgulė kažkur Karagandos Karlago stepėse, pažymėtas kalinio numeriu. 2018, 2019 m. susisiečiau su „Misija Sibiras“, bet kol kas jokių žinių, tik viltis: o gal kada ras tą vietą, kur 1941-ųjų lapkričio 16-ąją palaidotas kilnus, doras, garbingas Vidurio Lietuvos lenkas, kuriam Lietuva buvo Tėvynė.

Ši dar viena netektis privalo būti išaiškinta, nors tai gana sudėtinga: net įsivaizduoti sunku tas aplinkybes, kuriose lemtingųjų 1940-ųjų liepos 19-ąją baigėsi Komarų dinastija Baisogalos dvare, kai savo namuose buvo suimtas šio dvaro savininkas Vladislovas Komaras.

Gražų šiltą rudenį savo elektroniniame pašte radau lietuvių kalbos mokytojos, Baisogalos garbės pilietės Reginos Vaitkevičienės, renkančios istorinę medžiagą apie Baisogalos apylinkes, laišką. Ne šiaip laišką. Tai buvo mane persmelkusi žinia – Reginai atsiuntė Vladislovo Komaro tardymo protokolą! Radau ir tokį jos prieraišą: „Nebus lengva skaityti, pasiruošk...“ Ir tikrai nebuvo lengva, bet skaičiau, skaičiau tuos 22 puslapius iškilau, šviesaus žmogaus juodų juodžiausio tardymo. Užplūdo stiprios emocijos...

Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo kalinys nr. 237

Sklaidau 1940 metų rugsėjo 4 dienos nutarimą, o už lango margaspalviais žiedais žaidžia toks pat šiltas rugsėjis, tik jau po 74 metų. Šį rugsėjį Kauno sunkiųjų darbų kalėjimas mini 150-ąsias metines. Sutapimai...

Nutarime aiškiai, griežtai rusų kalba parašyta, kad nedelsiant reikia suimti Vladą Komarą, Vlodo, padaryti jo namuose kruopščią kratą, areštuoti, pristatyti į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą. Pasirašo G. V.



Kunigaikštytė Rožė Voroneckaitė-Komarienė, anglų kalbos mokytoja Thelma Krasnodebska ir Rožė Komaraitė Baisogalos dvaro parke. 1925 m.

Sadčikov. Vladas Komaras įtariamasis šnipinėjimu.

Kratos protokolas atidžiai ir smulkiai sudarytas Kėdainių rajono skyriaus viršininko J. Rugieniaus. Suskaičiuoti visi šautuvai: šautuvas „Montekristas“, medžiokliniai šautuvai „Saurson“, „Valthers-Patent“, „Exil Kerner“, vienvamzdis šautuvas „Hauspr“, taip pat visi šoviniai bei įvairaus susirašinėjimo laiškai. Protokolo apimtis – 2 lapai, rašyti ranka. Pasirašė ir Vladislovas Komaras.

Vartau ir Perėmimo akto nuorašą. 1940 m. rugsėjo mėn. 15 d. komisija, susidedanti iš pirmininko, Žemės ūkio ministerijos įgaliotinio, agronomo Ragalskio Juozo, narių – Baisogalos valsčiaus savivaldybės atstovo seniūno Šveisčio Prano, Baisogalos ūkio komiteto atstovo Žilinsko Stasio, dalyvaujant buvusiam administratoriui Gerulevičiui Kaziui ir buvusiam ūkvedžiui Vedarui Juozui, perėmė Baisogalos ūkį, esantį Baisogalos valsčiuje, Kėdainių apskrityje.

Iš akto aišku, kad tais metais ūkis turėjo 1017,2405 ha bendro ploto, kuris pasiskirstė taip: ariamos žemės – 701,6600 ha, pievų ir ganyklų – 51,2965 ha, sodybos – 29,1411 ha, sodų – 9,0000 ha, miško ir parko – 1,5000 ha, durpynų ir pelkių – 14,6700 ha, vandenų – 46,5000 ha, nenaudojamos žemės – 163,4729 ha, iš kurių apie 100 ha – aerodromo. Dirvožemis – priemolis ir

priemolis, žemės reljefas – mažai banguotas. Melioracija – drenuota degto molio vamzdžiais. Ūkis yra 2 km nuo Baisogalos geležinkelio stoties, ketvirtadalis km nuo Baisogalos pašto, 10 km nuo Grinkiškio pieninės, 46 km nuo Kėdainių apskrities miesto, ketvirtadalis nuo artimiausio Baisogalos miestelio.

Pagal pridedamus sąrašus ūkis skolingas 239 328,63 Lt, skola jam – 23 729,44 Lt. Ūkio kasoje rasta grynais pinigais 4 166,24 Lt. Pagal pridedamus turto sąrašus ūkio turto vertę sudaro: trobesiai – 52 677,00 Lt, galvijai – 26 375,00 Lt, arkliai – 55 790 Lt, kiti gyvuliai ir paukščiai – 5 828 Lt, negyvas inventorių – 91 104,70 Lt, medžiagos – 8 2311 Lt, pasėliai 336 155 Lt, sodai ir parkai – 14 170, 00 Lt, įmonių įrengimai-spirito varykla – 110 680, 00 Lt, plytinė – 2 106, 00 Lt, lentpjūvė – 9 654,00 Lt, iš viso – 1 260 943,2 Lt.

Raštą pasirašė Baisogalos ūkio ūkvedys Vedaras Juozas, Zažecės ūkvedys Henrikas Nekrošius, Maralynės ūkvedys Zvėga Kazys ir Jadvimpolio ūkvedys Glibauskas Petras bei turtą priėmęs Baisogalos valstybinio ūkio kasininkas ir sandėlininkas Balys Gavėnas. Rašto pabaigoje uždėtas apvalus, aiškiai perskaitomas Baisogalos valstybinio ūkio administratoriaus antspaudas.

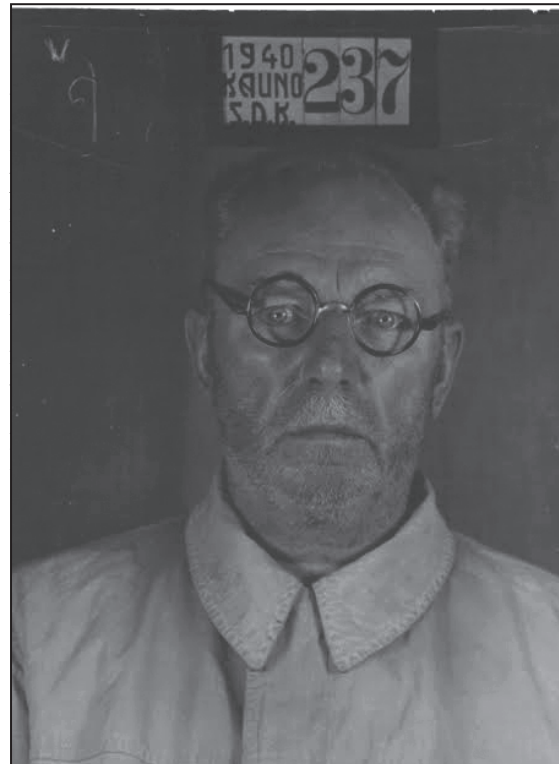
Verčiu toliau tardymo protokolą. Vis nėra lengva, kiek ramiau tai darau iš šešto karto...

Tardymas prasidėjo 1940 m. liepos 23 d., 9 val. ryto. Kiekvieną tardymo puslapį V. Komaras turėjo pasirašyti. Pirmiausia jis buvo paprašytas smulkiai papasakoti savo autobiografiją. Antras klausimas – apie vietą, kur jis buvo imperialistinio karo metu (Pirmojo pasaulinio karo). Klausimas po klausimo tardymas pratęstas ir po 17 val., taip net iki 22 val. Į paskutinį klausimą sekė konkretus, atviras ir tiesus Vladislovo Komaro atsakymas: „Aš neigiu tai. Aš špionažo veikla neužsiiminėjau...“ Bet ar tai buvo svarbu sovietiniam tardytojui?!

Kitą dieną, liepos 24-ąją, tardymas vėl pradėdamas rytą ir tęsiamas iki 15 val. Dar

vienas papildomas tardymas prasidėjo 1940 m. spalio 12 d., 21 val.

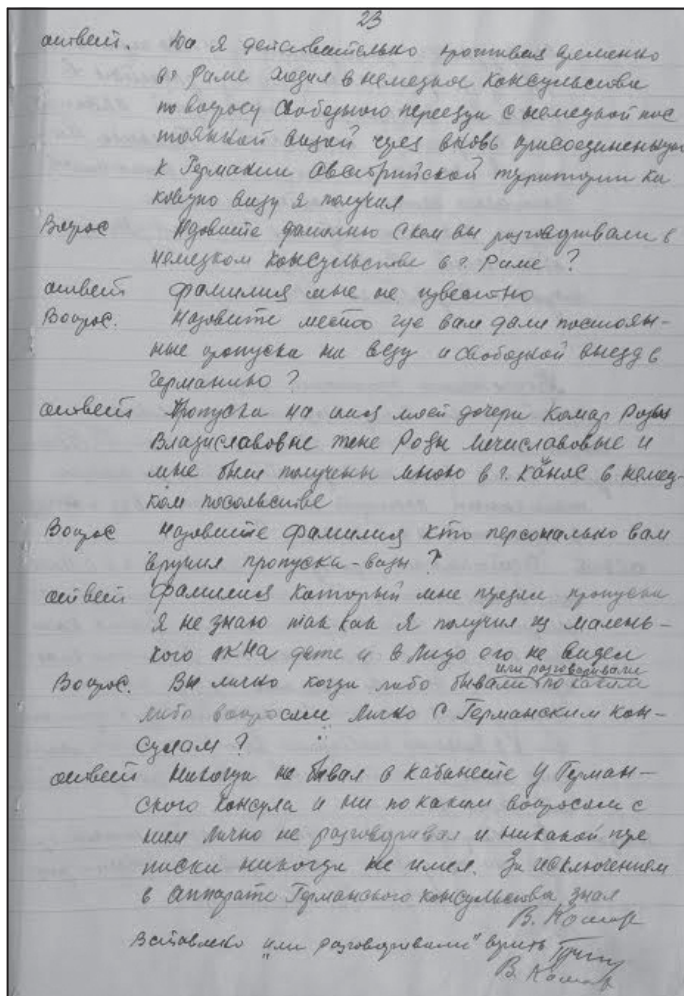
Mano rankose – dar vienas protokolas apie tardymą 1940 m. lapkričio 11 d., 22 val. Klausimas griežtas ir absoliučiai beprasmiškas: „Jūs suimtas kaip aktyvus špionažinės žvalgybos agentas. Ar ketinate tardymo organams duoti atvirus parodymus?“ Dvarininko atsakymas vienareikšmis: „Aš neigiu tai. Špionažine veikla aš neužsiiminėjau.“ Apklausa baigta 0.35 val., spalio 12 d. Parašas labai pavargusio, iškankinto žmogaus...



Vladislovas Komaras Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. 1940 m.

Žinoma, įtraukti ir liudininkų parodymai: Pociaus, Bogužo, Anceriavičiaus.

To pakako, kad Komaras būtų išvežtas į Sibirą, prieš tai tapęs kaliniu nr. 237. O baisogalis sovietų kareivis, tą 1940-ųjų vasaros dieną atėjęs suimti Komaro, jau niekada to nepamiršo. Iki pat savo gyvenimo pabaigos jautėsi kaltas. Taip pasakojo jo sūnus, garbingas žmogus, daug prisidėjęs prie V. Komaro 135-ųjų metinių paminėjimo Baisogalos dvare 2014 metais.



Vladislovo Komaro tardymo protokolo lapas

V. Komaro gimtadienis dvare beveik po 70 metų

Renginį, skirtą pirmą kartą paminėti dvare jo savininko 135-ąjį gimtadienį, 2014 m. organizavo neseniai susikūrusi Baisogalos kultūrinio ir istorinio paveldo išsaugojimo iniciatyvinė grupė (pirmieji jos

nariai – Elena Šveistienė, Romas Kalvaitis, Regina Vaitkevičienė, Alfredas Jasiūnas, Ina Stuogė). Mišias Komarų statytoje Švč. Trejybės bažnyčioje konsekrovo Šiaulių arkivyskupas E. Bartulis kartu su klebonu Tomu Janavičiumi, buvo pašventintas ir tiesiai prieš Komarų kriptą šventoriuje pastatytas koplytstulpis, baisogalio tautodailininko Edvardo Belokopytovo sukurtas Šv. Vladislovui, lenkiškas giesmes atliko Kėdainių lenkų draugijos moterų ansamblis „Issa“ (vadovė Irena Duchovska). Susirinkus gausybei žmonių, Baisogalos dvaro salėje buvo iškilmingai pagerbtas buvusio dvaro ŠEIMININKAS. Kalbėjo profesorius Viktoras Pranckietis – A. Stulginskio universiteto Agronomijos fakulteto dekanas (dabar – Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas), po savo kalbos įteikęs kepaliuką juodos naminės duonos Komaro anūkui V. Sobanskiui, profesorius Jonas Jasaitis – Lietuvos mokslininkų sąjungos prezidentas, leidinio „Lietuvos mokslas“ redaktorius, ir kiti.

Specialią programą šiam iškilmingam minėjimui parengė ir atliko garsusis Kauno choras „Saluto“ (vadovė Ramutė Štreimikytė), taip pat Kalbos premijos laureatė, kaunietė rašytoja, atlikėja ir visuomenininkė Violeta Bakutienė su vyru. Renginyje dalyvavo daug Komarų giminės atstovų iš Lenkijos ir Lietuvos, jie dalijosi prisiminimais, vėl galėjo pasivaikščioti sename, jaukiame buvusiam šeimos dvare, bendravo su baisogaliais, apžiūrėjo parodas. Rūmai buvo papuošti rausvomis ir raudonomis rožėmis, kurias taip mėgo kunigaikštystė Rožė Voroneckaitė-Komarienė.

...ATMINTIES TARNYSTĖ. Ji tam, kad sukurtume ateitį, kad mažame Baisogalos miestely būtų atrasta didelės mūsų istorijos dalis, kad iš to kiekvienas pasisemtų stiprybės ir visada išliktų ŽMOGUMI.



Buvęs Baisogalos seniūnas R. Kalvaitis, Baisogalos kultūrinio ir istorinio paveldo išsaugojimo iniciatyvinės grupės narės R. Vaitkevičienė (dešinėje) ir I. Stuogė istorinio įvykio metu – radus įrašus apie Baisogalos dvarininko V. Komaro gimimą, krikštą



Koplytstulpis Komarams atminti Baisogaloje (autorius E. Belokopytovas)

Nuotraukos iš Vladislovo Sobanskio asmeninio archyvo, taip pat Baisogalos kultūrinio ir istorinio paveldo išsaugojimo iniciatyvinės grupės narių

Titulinėje nuotraukoje – paskutinyasis Baisogalos dvaro savininkas Vladislovas Komaras. Nuotrauka iš Vladislovo Sobanskio asmeninio archyvo



**INA BAJARAUSKAITĖ,
Radviliškio Lizdeikos
gimnazijos direktorė**

RADVILIŠKIO MOKYKLAI – 100 METŲ

2019 metais Radviliškio Lizdeikos gimnazija švenčia 100 metų jubiliejų. Šis straipsnis – lyg ekskursija per ilgametę sudėtingą jos istoriją ir atsakingos veiklos prisodrintą dabartį.

Ištakos

Jau XIX a. antroje pusėje Radviliškio gyventojams švietimas buvo labai svarbus. Apie 1857 m. mieste veikė papartinė mokykla. Mokymo reikalais ypač susirūpinta lietuviškos spaudos draudimo laikotarpiu (1864–1905 m.). Tada čia veikė daraktorinės mokyklos, kur savamoksliai mokytojai mokė vaikus lietuvių kalbos ir rašto.

1873 m. per Radviliškį nutiesus Liepojos–Romnų geležinkelio šaką ir pastačius stotį, ėmė sparčiai augti gyventojų skaičius, todėl carinės Rusijos valdžia įkūrė rusišką mokyklą „Narodnoje učilišče“, kuri veikė iki 1905 m. ir buvo skirta daugiausia geležinkelio darbininkų vaikams. Vėliau geležinkelio darbuotojams ruošti buvo atidaryta dar viena mokykla – „Cerkovnoje

prichodskoje mužskoje učilišče“. Ją baigusieji vykdavo toliau mokytis į Minską.

XX a. pradžioje mokyklų po truputį daugėjo. Greta pagrindinės valdiškos mokyklos atsirado bažnytinių ir žinybinių mokyklų, skirtų miesto vaikams. Mokykla mergaitėms „Cerkovnoje prichodskoje ženskoje učilišče“ iki Pirmojo pasaulinio karo veikė dabartiniuose Šaulių namuose, prie geležinkelio pervažos. Mieste buvo ir mokykla „Volostnoje narodnoje učilišče“ ūkininkų vaikams. Į ją, esant laisvų vietų, priimdavo ir valstiečių bei miestiečių vaikus.

Progimnazijos pradžia

Nacionalinės lietuviškos mokyklos ištakos išryškėjo Pirmojo pasaulinio karo metais, kartu su nepriklausomybės siekiu. ▶

1919 m. prasidėjo ir Radviliškio gimnazijos istorija. Į šį miestą, kaip ir į visą Lietuvą, grįžo karo pabėgėliai: Rusijoje gyvenę ir dirbę ar tik nuo vokiečių okupacijos pasitraukę visuomenės veikėjai, specialistai, tarnautojai. Tuo pačiu susidarė nemažas būrys mokyklinio amžiaus vaikų. Reikėjo galvoti, kaip ir kur juos mokyti.

Tuomet susibūrė suinteresuotų asmenų iniciatyvinė grupė. Vienas pirmųjų progimnazijos kūrėjų, daugiausia pasidarbavęs dėl jos steigimo, buvo ūkininkų atstovas Antanas Povylis, aktyvus kooperatinio sąjūdžio pradininkas, kultūros veikėjas, spektaklių rengėjas, dūmos ir seimų atstovas. Geležinkelio valdyba išskyrė patalpas, kuriose 1919 m. atidaryta progimnazija – „Radviliškio geležkelio gimnazija“. Pirmuoju progimnazijos direktoriumi buvo paskirtas Vaclovas Šliageris.

Kad būtų leista atidaryti mokyklą, reikėjo surinkti ne mažiau kaip 40 mokinių. Kitas svarbus klausimas – mokytojų sutelkimas. Mokytojų pasiryžimo ir gerų norų dėka nurodytas mokinių skaičius buvo surinktas, tad 1919 m. sausį Radviliškio geležinkelio progimnazijoje prasidėjo pamokos. Norint tapti mokyklos mokiniu, reikėjo laikyti stojamuosius egzaminus. Ką tik atvykę iš Rusijos vaikai nemokėjo gerai lietuviškai, todėl egzaminai vyko lenkų, lietuvių ir rusų kalbomis.

Įsikūrimo metais mokykloje buvo 3 klasės, apie 40 mokinių. 1920-aisiais paruošta pirmoji laida. 4 klases baigė 7 mokiniai. Kasmet mokinių skaičius progimnazijoje augo. 1926 m. mokėsi jau 221 mokinys. Nors mokinių daugėjo, bet klasių ir mokytojų skaičius nesikeitė. Klasės darėsi perpildytos. Štai 1933–1934 mokslo metais 2-ojoje klasėje mokėsi 61 mokinys, 3-iojoje – 51, bet Švietimo ministerija neleido atidaryti paralelių klasių. Gautas leidimas atidaryti tik pirmąją paralelių klasę, į kurią priimta 80 mokinių. Radviliškio geležinkelio gimnazijos „Kronikoje“ rašoma, kad „darbas su tos, t. y. trečios, klasės mokiniais, yra daug sunkesnis ir ne

toks produktyvus. Dėl didelio mokinių skaičiaus oras klasėje tvankus ir nesveikas kvėpuoti. Nors yra įtaisytas elektros ventiliatorius, tačiau ir tai mažai padeda“. Pagaliau po ilgų ginčų ir įrodinėjimų Švietimo ministerija leido atidaryti dar vieną 3-iąją klasę.

Radviliškio geležinkelio progimnazijoje mokėsi daugiausia geležinkelininkų ir tarnautojų vaikai. Iš kaimo mažai kas čia patekdavo, matyt, todėl, kad tėvai jų nepajėgdavo išlaikyti. Tuo metu mokymosi sąlygos buvo sunkios, reikėjo mokėti už mokslą, bet jaunimas veržėsi mokytis. Mokykloje per mokslo metus mokinių skaičius keisdavosi, kadangi nesumokėjęsijei mokesčio buvo šalinami. Štai 1933 m. lapkričio 1 d. duomenimis, iš mokyklos pašalinti 33 nesusimokėję už mokslą mokiniai. Tėvams surinkus pinigus ir sumokėjus tuos mokesčius, mokiniai vėl būdavo priimami. Įrašų apie mokinių pašalinimą iš mokyklos dėl pinigų trūkumo šios mokyklos „Kronikoje“ yra daug, tačiau buvo pašalinimų ir dėl nederamo elgesio.

Radviliškio progimnazijos „Kronikos“ įrašai rodo, kad mokinių pažangumas atskirose klasėse buvo palyginti žemas. Pavyzdžiui, 1931–1932 mokslo metais iš 3-ios į 4-ąją klasę perkelta tik 53,8% mokinių, o 4-ąją klasę baigė 50% mokinių. 1937 m. 4-osios klasės baigimo pažymėjimus gavo 11 mokinių, 7 duotos pataisos, 12 palikti kartoti kursą toje pačioje klasėje. Mokinių pažangumas atspindi materialinius sunkumus ir motyvacijos mokytis trūkumą.

Tarpukario laikotarpiu pagal Švietimo ministerijos sudarytą programą buvo dėstomi šie dalykai: tikyba, lietuvių kalba, vokiečių kalba, lotynų kalba, fizika, gamtos mokslas, istorija, rankų darbai, dainavimas, kūno kultūra. Kiekvienos dienos pamokos buvo pradedamos malda, kurią atsistoję ir atsisukę į klasėje kabantį kryžių kalbėdavo mokiniai ir mokytojai.

Tuo laikotarpiu mokyklos gyvenime aktyviai dalyvavo mokinių tėvai. Progimnazijoje veikė tėvų komitetas, kuris daugiausia rūpindavosi mokyklos

materialiniais reikalais, organizuodavo įvairius kultūrinius renginius. Mokiniam padedant, tėvų komitetas ruošdavo vakarėlius su vaidinimais, koncertus su loterijomis. Pelnas dažniausiai būdavo skiriamas sumokėti už neturtingų, bet motyvuotų mokinių mokslą.

Mokykloje kasmet iškilmingai minėtos valstybinės šventės – Vasario 16-oji, Tautos šventė (rugsėjo 8 d.), Motinos diena. Kasmet vykdavo Kariuomenės ir visuomenės susiartinimo šventė, medelių sodinimo dienos, moksleivių sporto šventės, jų darbų parodos. M o k i n i a m s b u v o organizuojamos ekskursijos į Kauną, Klaipėdą, Šiaulius, Šiluvą per Tytuvėnus, pažintinės ekskursijos po Radviliškio miestą.

1930 m. Radviliškio mokykla pavadinta V. Kudirkos vardu. Tai buvo gražus mūrinis pastatas Dariaus ir Girėno gatvėje. 1939 m. mokykla mokinių skaičiumi buvo didžiausia pradinė Lietuvoje.

Daugelis mokinių, baigę progimnaziją, norėdavo mokytis toliau, tačiau mokslą tęsti galėjo tik važinėdami į Šiaulių miesto gimnaziją, nes valdžia gimnazijai įkurti Radviliškyje lėšų neskyrė.

Karo ir pokario metais

1940 m. prasideda pirmoji sovietinė okupacija ir baigiasi pirmasis Radviliškio progimnazijos (ji dar buvo vadinama Radviliškio geležinkelio vidurine mokykla) gyvavimo etapas. 1940-ųjų rudenį mokslo metai prasidėjo rugsėjo 16 d., buvo įregistruoti 189 mokiniai. Tas laikas – aktyvios sovietizacijos pradžia: mitingai, transparantai, naujos „raudonos“ šventės, mokyklos renginiuose dalyvauja partijos ir komjaunimo atstovai, vyksta soclenktyniavimas...

Vokiečių okupacijos metais gimnazija

veikė, tačiau dalis patalpų buvo atimtos, naudojamos vokiečių reikmėms.



Radviliškio geležkelio gimnazija apie 1920 m. Nuotrauka iš kraštiečio Aleksandro Rubinovo šeimos albumo

Gimnazijos vadovybė rūpinosi, kad pamokos nenutrūktų. Surastos kitos patalpos: viena jų – buvusioje parapijos salėje (dabar bažnyčia), kita – buvusioje valgykloje (dabar Vasario 16-osios gatvė). Neturėta vadovėlių, buvo sunku gauti net popieriaus užrašams, karas išblaškė mokinius. Tačiau, nežiūrint sunkumų, 1944 m. pavasarį, švėsdama savo gyvavimo 25 metų sukaktį, mokykla išleido pirmąją gimnazijos laidą.

Pokario metais mokyklai iškilo naujų uždavinių: atgaivinti karo sutrukdytą privalomąjį vaikų mokymą, pagerinti mokymo bei auklėjimo kokybę. Pirmaisiais mokslo metais po karo gimnazijoje mokėsi 560 mokinių, buvo 16 klasių ir 18 mokytojų. 1944–1945 m. m. gimnaziją baigė 20 abiturientų, vienas – net su aukso medaliu „Už labai gerą mokymąsi ir pavyzdingą elgesį“.

Mokinių skaičius kasmet augo. 1945–1946 m. m. mokykla turėjo 580 mokinių ir 18 klasių, 1946–1947 m. m. – 632 mokinius ir 23 klases, o 1947–1948 m. m. – jau 654 mokinius ir 22 klases.

1949 m. rugpjūčio 29 d. LTSR (Lietuvos



Buę mokyklos direktoriai (iš dešinės): Česlovas Kantauskas, Jonas Varkulevičius, Aldona Sabanskienė, Petras Venslova, Pranas Masiulis, Napoleonas Rimša. 1989 m.

Tarybų Socialistinės Respublikos) Ministrų Tarybos nutarimu visos gimnazijos reorganizuotos į vidurines mokyklas, mūsų gimnazija pavadinta Radviliškio vidurine mokykla Nr. 1.

1951-aisiais ši mokykla persikėlė į didžiausios tarpukario Lietuvoje pradžios mokyklos pastatą Dariaus ir Girėno gatvėje 27. Tačiau ir ten trūko darbo vietų, todėl mokyklai teko dirbti dviem pamainomis. 1955 m. pakeistas įstaigos pavadinimas. LTSR Aukščiausiosios Tarybos spalio 29 d. įsake teigiama: „Poetės Valerijos Valsiūnienės atminimui įamžinti suteikti vardą Radviliškio vidurinei mokyklai Nr. 1 ir šią mokyklą ateityje vadinti Radviliškio V. Valsiūnienės vardo vidurine mokykla.“ (1919–1922 m. Radviliškio gimnazijoje mokėsi būsimoji rašytoja Valerija Liaudinskaitė-Valsiūnienė.) Taip mokykla vadinosi iki 1990 m. rugsėjo mėn.

1955 m. Radviliškyje pradėtas statyti naujas 860 vietų mokyklos pastatas Pionierių gatvėje (dabar Radvilų gatvė 6.) 1959 m. vasarį ten persikėlė V. Valsiūnienės vidurinė mokykla. Pirmą kartą pokario metais Radviliškio mokykla dirbo viena pamaina, tik kelios pradinės klasės – po

pietų. Šioje mokykloje buvo ir klasių dėstomąja rusų kalba. Naujojoje mokykloje nuo pirmųjų dienų įvesta savitvarka: patys mokiniai plaudavo, tvarkydavo klases, koridorius, puošdavo juos gėlėmis.

Naujajame pastate

Radviliškio miestas augo, mokyklinio amžiaus mokinių daugėjo, mokyklos buvo perkrautos, dirbo dviem pamainomis. 1964 m. Radviliškio miesto tuometiniame pakraštyje, Vaisių gatvėje (dabar Lizdeikos gatvė 6C), pastatomas naujas mokyklos pastatas. Į jį perkeliama V. Valsiūnienės vidurinė mokykla. Archyvuose saugomas mokyklos tęstinumą patvirtinantis dokumentas – 1964 m. birželio 26 d. Radviliškio rajono darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto sprendimas Nr. 141 „Dėl mokyklinių patalpų paskirstymo Radviliškio mieste“. Jame rašoma: „Radviliškio rajono DŽD Tarybos Vykdomasis komitetas pažymi, kad šiuo metu Radviliškio mieste yra 3 bendro lavinimo mokyklos: V. Valsiūnienės vidurinė mokykla, turinti 31 komplektą su 1192 mokiniais ir dirba dviem pamainomis

tipinėje 839 vietų vid. mokykloje. Aštuonmetė mokykla turi 23 komplektus su 840 mokinių ir talpinasi 13 komplektų tipinėje mokykloje. II-oji vidurinė m-la (dėst. rusų k.), turinti 16 komplektų su 402 mokiniais, talpinasi nepritaikytose patalpose. Visos miesto mokyklos dirba dviejomis pamainomis.

Ryšium su tuo, kad nuo š. m. rugsėjo 1 d. atiduodama eksploatacijon Radviliškyje naujas 1072 vietų vidurinės mokyklos pastatas ir, siekdamas, kad visos Radviliškio m. mokyklos dirbtų viena pamaina, Radviliškio rajono Darbo žmonių deputatų tarybos Vykdomasis komitetas nusprendžia:

a) į naują vidurinės mokyklos pastatą, esantį Vaisių gatvėje, perkelti V. Valsiūnienės vidurinę mokyklą su 31 komplektu ir 1192 mokiniais;

b) į buvusias V. Valsiūnienės vidurinės mokyklos patalpas perkelti Radviliškio aštuonmetę mokyklą su 23 komplektais ir 840 mokiniais;

c) į buvusias Radviliškio aštuonmetės mokyklos patalpas perkelti II-ją vidurinę mokyklą su 16 komplektų ir 402 mokiniais.“

1964 m. rugsėjo mėn. visa V. Valsiūnienės mokykla – 1240 mokinių ir mokytojai – persikelia į naująjį pastatą. „1964 m. rugsėjo 12 d. 10 valandą 30 minučių didžiulė kolona moksleivių patraukė link naujosios mokyklos. Gatvėse buvo gausu žiūrovų: naująja mokykla džiaugėsi ne tik moksleiviai, bet ir jų tėveliai“, – prisimena buvę mokiniai. Kad pastatas būtų atiduotas V. Valsiūnienės mokyklos veiklai, daug pastangų įdėjo tuometinis mokyklos direktorius Česlovas Kantauskas.

Sovietmečiu vyko ne tik mokomasis procesas, bet daug dėmesio skirta ir popamokinei veiklai. Mokykloje veikė įvairūs būreliai: šokių, choro, sporto, literatų, darbščiujų rankų, dramų. Nuo 1964 m. visi jie įjungti į Moksleivių mokslinę draugiją (MMD). Tai buvo viena pirmųjų MMD ne tik Lietuvoje, bet ir buvusioje Sovietų Sąjungoje. Draugijos steigimu rūpinosi geografijos mokytojas Algimantas Petronis. Jam vadovaujant, buvo paruošti MMD veiklos įstatai,

numatytos bendros priemonės visiems būreliams, pavadintiems sekcijomis. MMD vadovavo taryba, kurią sudarė mokiniai. Sėkmingiausi buvo 1969 metai, tada MMD nariai savo darbus eksponavo liaudies ūkio pasiekimų parodoje Maskvoje ir ten laimėjo bronzos medalį bei 300 rublių premiją, buvo apdovanoti 10 moksleivių. MMD mokiniai ruošė mokslinius-tiriamuosius ir kūrybinius darbus, kuriuos pristatydavo konferencijose savo ir kitose respublikos mokyklose.

1967–1973 m. mokykloje veikė mokinių pamėgtas aviamodelistų būrelis, vadovaujamas fizikos mokytojo Viktoro Karmono. Per būrelio gyvavimo laikotarpį ne kartą iškovotos prizinės vietos respublikinėse varžybose. Šie aviamodelistai buvo plačiai žinomi, o kada prie mokyklos jie demonstruodavo skraidančius modelius, susirinkdavo gausybė miesto žiūrovų – dauguma jų pirmą kartą matė tokį sportą.

Mokykla garsėjo internacionaline veikla, kuriai vadovavo mokinių mėgstama rusų kalbos mokytoja Kapitolina Žurauskienė. Mokiniai draugavo, susirašinėjo, keitėsi suvenyrais su visų respublikų bendraamžiais. Nuo 1967 iki 1975 m. dalyvavo įvairiuose festivaliuose: Kijeve (Ukraina), Daugpilyje (Latvija), Moldavijoje, Taškente (Uzbekija), Suchumyje (Sakartvelas) ir kitur. Mokyklos mokytojai, vadovaujami užklausinio darbo organizatorės Irenos Žibaitienės, Antaniškių parke organizavo VIII sąjunginį tautų draugystės festivalį. Tąkart į Radviliškį suvažiavo daugumos respublikų moksleiviai: šoko savo nacionalinius šokius, dainavo savo tautines dainas.

Mokykla garsėjo ir sportine veikla. Vadovaujami mokytojų entuziastų Jono Žurausko, Vytauto Krivicko, Vytauto Spudulio, Kunigundos Petronienės, moksleiviai noriai sportuodavo. Veikė daug sporto būrelių. Ypač populiarios sporto šakos – tinklinis ir krepšinis. Mokyklos sportininkai, dalyvaudami lengvosios atletikos varžybose, kasmet pelnydavo 15–20 apdovanojimų. Vėliau, 8 dešimtmetyje, išpopuliarėjo laisvosios

imtynės, lengvoji atletika. Mokyklos mokiniai skynė laurus respublikinėse ir sąjunginėse varžybose.

Augant pramonei bei plečiantis geležinkeliui, sparčiai gausėjo mokinių, todėl 1973 m. mieste pastatyta ir atidaryta nauja III vidurinė mokykla (vėliau Vaižganto gimnazija), į kurią persikėlė dalis V. Valsiūnienės vidurinės mokyklos (dabar Lizdeikos gimnazija) mokytojų, mokinių. 1977 m. Radviliškyje iškilo dar viena nauja, V vidurinė, mokykla (dabar Gražinos pagrindinė mokykla), į kurią taip pat perėjo dalis ir mūsų mokyklos mokinių.

Su Lizdeikos vardu ir atkurtos gimnazijos statusu

Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje, vėl pradėtos kurti tarpukario Lietuvos ir dabartinės Europos mokyklų tipų įstaigos. 1992 m. mokykloje įsteigiama pirmoji gimnazijos klasė, 1993-iaisiais mokykla pavadinama Lizdeikos vardu, 1997-aisiais jai suteikiamas gimnazijos statusas, o dar po metų mokslus baigia pirmoji atkurtos gimnazijos laida. 2006 m. gimnazija tampa keturmete. Nuo 2008 m. prie jos

prijungiamos suaugusiųjų mokymo klasės, 2017 m. – Vaižganto gimnazija. Radviliškio Lizdeikos gimnazija lieka vienintelė mieste.

Metams bėgant, keitėsi ne tik pastatas, kuris renovuotas, atnaujinti kabinetai, įrengtas sporto aikštynas, bet ir pati mokykla. Net tradicinį skambutį pakeitė populiarios melodijos. Jau nieko nebestebina elektroninis dienynas, kompiuterių klasės ar išmaniosios lentos, tačiau visada didžiausia vertybe mokykloje išlieka žinios, bendravimas, bendradarbiavimas, tradicijos.

Gimnazija pavadinta Lizdeikos vardu. Tai paskatino bendruomenę kurti savitas tradicijas, susietas su šiuo vardu. Kiekvienais metais pirmokų „krikštynos“ vyksta Kernavėje, ant Lizdeikos piliakalnio. Ten mokiniai, prie aukuro atlikdami įvairius ritualus, ugdo etnines vertybes. Gimnazija turi savo atributiką: mokinių sukurta himną, vėliavą, ženkliuką, simbolį – pelėdą. Simboliai nėra tik deklaratyvūs: himnas giedamas ne tik švenčių metu, bet ir per muzikos pamokas, mokiniai mokyklinio švarko atlape segi gimnazijos ženkliuką, nešioja gimnazijos uniformą.



Lizdeikos gimnazijos veiklą svariai įvertino apsilankęs Lietuvos Respublikos prezidentas Valdas Adamkus. 2005 m.

Gimnazija kasmet vienam mokiniui už labai gerą mokymąsi ir įstaigos vardo garsinimą įvairiuose renginiuose skiria Lizdeikos premiją. Laimėtoją, kuriam skiriama 200 eurų premija, išrenka gimnazijos parlamentas. Dar vienas mokinių paskatinimas – premija „Mokiniai mokiniams“. Ji skiriama gimnazistams, sėkmingai siekiantiems ar jau pasiekusiems asmeninės karjeros, pozityviai naudojantiems savo talentus, įgūdžius mokykloje ir už jos ribų, pasižymintiems išradingumu, kūrybiškumu, naujų idėjų generacija.

Siekiant netradiciškai paminėti Valstybės atkūrimo dieną, nuo 1996 m. rengiamas „Žynio“ konkursas, kurio tikslas – skatinti mokinius domėtis Lietuvos valstybės istorija, šiuolaikinio gyvenimo procesais ir logiškai mąstyti. Varžytis intelektinėje kovoje susirenka mokiniai iš įvairių šalies mokyklų.

Svarbūs mokymosi pasiekimai. Mokinių pažangumas siekia 97–98%, geri brandos egzaminų ir pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo rezultatai. Nemažai abiturientų gimnaziją baigia su pagyrimu ir už brandos egzaminus gauna 100 balų įvertinimus. Tai nuoseklus ir nuoširdaus mokinių ir mokytojų darbo rezultatai. Pedagogų kolektyvas brandus. Mokytojai įgiję aukštas kvalifikacines kategorijas, kompetentingi užtikrinti aukštą ugdymo(si) kokybę.

Gimnazijoje keičiasi ir edukacinės aplinkos. Ugdymo(si) aplinka dinamiška, funkcionali, ugdymas(sis) įdomus, provokuojantis, skatinantis toleranciją ir bendradarbiavimą. Sukurta aplinka skatina mokinių tyrinėti, rodyti iniciatyvą, veikti savarankiškai ir atrasti bendraminčių. Įgyvendinamas Europos struktūrinių fondų finansuojamas projektas „Modernių ir komfortabilių edukacinių erdvių sukūrimas Lizdeikos gimnazijoje“. Pamokos vyksta ne tik mokyklos suole, bet ir parkuose, muziejuose, bibliotekose, teatruose. Daugelį metų įgyvendinamas projektas „Mokomės keliaudami“. Aplankyta daug šalių: Prancūzija, Rusija, Lenkija, Belgija, Švedija, Suomija, Norvegija, Italija,

Vengrija ir kitos. Akivaizdu, kad mokytojo vaidmuo šiuolaikiniame ugdyme yra pakitęs, jis nebėra vienintelis žinių šaltinis, tai – patarėjas, mentorius, konsultantas, gebantis nukreipti mokinius tinkama linkme.

Gimnazija tęsia tradicijas ir kuria naujas. Draugiškas vakaras „Pelėdžiukai namuose“, Lizdeikiečio diena, Savivaldos diena, „Auksinis sportbatis“, Padėkos diena, kalėdinis karnavalas, Šimtadienis – tai renginiai, suburiantys mokinius, skatinantys jų kūrybiškumą, bendruomeniškumą, atsakomybę. Gimnazistai yra daugkartiniai respublikinių „Temidės“, „Sveikuolių sveikuoliai“, Jaunųjų filologų, meninio skaitymo konkursų laureatai ir prizininkai, dalykinių rajono olimpiadų nugalėtojai.

Kas dveji metai gimnazijoje pastatomas miuziklas, kurį gali pamatyti ne tik mūsų bendruomenė, bet ir visi radviliškiečiai. Jis ne tik sutelkia bendram darbui, bet ir atskleidžia jaunosius talentus, paskatina rinktis menų studijas.

Kasmet įgyvendinama nuo 10 iki 16 projektų. Vykdomi ne tik Radviliškio rajono savivaldybės finansuojami projektai, pavyzdžiui, „Tyrėjo diena“, „Sveika mokykla – sveika visuomenė“, „Gimnazijos istorija“, bet ir šalies: „Olimpiečiai Lizdeikos gimnazijoje“, „Kam to reikia?“, „Mes rūšiuojam“, „Moksleivių žinojimo apie Europos Parlamentą skatinimas“. Didelė paskata mokiniams – EMILE projektas, kur integruotas dalyko ir prancūzų kalbos mokymas. Organizuojamos lituanistinės konferencijos, skirtos plėsti humanitarinį akiratį, formuoti vertybines nuostatas. Galimybė mokiniams rengti pranešimus ir juos pristatyti respublikinėse konferencijose moko rinkti ir sisteminti žinias, analizuoti, daryti išvadas, ugdo oratorinius gebėjimus.

Lizdeikos gimnazija – tarptautinių projektų pradininkė. Ji kasmet laimi ir įgyvendina 3–5 tarptautinius projektus pagal COMMENIUS, ERASMUS+, NORD + junior, NORD + adult programas. Projektų tikslas – tobulinti ugdymo procesą,

suteikti galimybes mokiniams ir mokytojams bendrauti, semtis patirties iš užsienio mokyklų, tobulinti bendravimo užsienio kalba įgūdžius ir pažinti projekte dalyvaujančių šalių kultūrą, tradicijas bei papročius. Siekiama plėtoti mokytojų profesines kompetencijas, dalyko mokymo metodus ir technikas, mokymosi mokytis ir kritinio mąstymo sugebėjimus, ugdyti mokinių socialines ir bendrąsias kompetencijas, formuoti jaunimo pilietines vertybes ir atsakomybę.

Rūpinamasi mokinių karjeros galimybėmis, todėl projektas „Ugdymo karjerai infrastruktūros bendrajame lavinime ir profesiniame mokyme sukūrimas ir plėtra“ leidžia mokiniams suvokti karjeros svarbą, užtikrina jų mokymosi motyvaciją. Pagrindinis projekto tikslas – sukurti, atnaujinti bei įdiegti ugdymo karjerai infrastruktūrą, užtikrinant profesinio orientavimo tęstinumą ir prieinamumą, lygias galimybes visiems švietimo sistemos dalyviams. Kasmet organizuojama studijų ir karjeros diena, kurios metu moksleiviai tiesiogiai bendrauja su aukštųjų mokyklų atstovais, išsamiai susipažįsta su studijų programomis, karjeros perspektyvomis.

Gimnazijoje jau ne vienerius metus veikia suaugusiųjų mokymo klasės. Mokytojai, dirbančiam šiose klasėse, šalia pagrindinio tikslo – išmokyti – iškyla daug sudėtingesnių uždavinių: suaugusių ir turinčių savas, susiformavusias nuostatas žmonių santykių suvokimas, lankstumas, derinant pamokų grafikus su besimokančiojo galimybėmis lankyti užsiėmimus, medžiagos perteikimo formų ir metodų paieška. Suaugusieji – svarbi gimnazijos bendruomenės dalis, puoselėjanti savo tradicijas, įsijungianti į įvairias veiklas.



Įgyvendinami tarptautiniai projektai gimnazistus įgalina pažinti įvairias šalis, jų kultūrą ir jaunimą



Gimnazijoje sudarytos sąlygos mokiniams siekti kuo geresnių mokymosi rezultatų ir nuolat tobulėti

Lizdeikos gimnazija nuo 2013 m. priimta į UNESCO Asocijuotų mokyklų tinklą. Tai pasiryžimo įveikti iššūkius, augti, siekti geresnės darbo kokybės, reaguoti į aplinką ir prisidėti prie ASP.NET misijos įvertinimas. Darbui pasirinktos sritys, kuriose gimnazija turi patirties: sveikatos ir prevencinis ugdymas, sporto skatinimas ir darnus vystymasis, klimato kaita. Pasirašytos tarptautinio bendradarbiavimo sutartys su Tbilisio valstybine mokykla Nr. 98 iš Sakartvelo, su Belgijos Santa Maria Instituut – Kogeka Nr.1 mokykla, kultūrinių mainų programų



Radviliškio Lizdeikos gimnazijos abiturientai

sutartys su Indijos St. Mark's Sr. Sec. Public school Janakpuri mokykla. Įgyvendinamas mainų projektas „Tarpkultūrinis bendradarbiavimas: Lietuva – Indija“, kurį finansuoja mokinių tėvai. Tai padeda susipažinti su kitomis kultūromis, ugdo toleranciją. Bendradarbiaujama su Argentinos Beriso lietuvių „Nemuno“ bendruomene. Šio projekto tikslas – prisidėti prie lietuvių puoselėjimo ir patriotiškumo ugdymo. Lizdeikos gimnazijoje viešėjusi tenyškio jaunimo delegacija susipažino su savo prosenelių gimtine, mokėsi lietuvių kalbos, keliavo po Lietuvą. Lizdeikiečiai svečiavosi Argentinoje.

Mokykla – tai bendruomenė, todėl daug pastangų dedama, siekiant įtraukti į gimnazijos gyvenimą tėvus. Vyksta bendri tėvų, mokinių ir mokytojų mokymai, diskusijos, paskaitos, sveiko gyvenimo būdo užsiėmimai. Nuo 2018 m. ėmė veikti Aktyvių tėvų klubas, kur tėvai ir mokytojai diskutuoja, inicijuoja veiklas, dalijasi patirtimi, drauge ieško įvairių sprendimo būdų. Taip stiprinamas tėvų ir gimnazijos santykis.

Viena iš svarbių harmoningos asmenybės ugdymo sričių – kūno kultūra ir sportas. Gimnazija, olimpinio judėjimo pradininkė rajone ir respublikoje, džiaugiasi puikia sporto baze: renovuotu stadionu, futbolo aikšte, sporto sale, įrengtomis treniruoklių,

aerobikos ir choreografijos salėmis, lauko sporto aikštynu. 2004 m. įgyvendinusi projektą „Olimpiečiai tarp mūsų“, po ketverių metų, artėjant olimpinėms žaidynėms, į olimpinį judėjimą įtraukė ir kitas rajono ugdymo įstaigas. Nuo simbolinio Lizdeikos aukuro 2006 m. Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus uždegė Lietuvos moksleivių olimpinio festivalio ugnį. Tą dieną jis sakė: „Štai kur gimsta čempionai, olimpiniai nugalėtojai, medalininkai. Aš džiaugiuosi ir didžiuojuosi kad jūsų mokykla eina daugelio mokyklų priekyje. <...> Turbūt nedaug Lietuvoje yra žmonių, kurie žino, gali įsivaizduoti, kad šalia pagrindinių mokslo disciplinų galima pasiekti tokio mokinių užimtumo.“ 2008 m. gimnazijos direktorius Jonas Varkulevičius atstovavo Lietuvai Pekino olimpinėms žaidynėms ugnies nešimo estafetėje.

Buvę mokiniai sugrįžta mokyklon – pristato savo sėkmės istorijas, atlieka gimnazijoje praktiką, kviečia mokinius į bendrus renginius savo ugdymo įstaigose, dalyvauja bendruose gimnazijos renginiuose: yra vedėjai, moderatoriai, atskirų veiklų organizatoriai, kūrybinių stovyklų organizatoriai ir vykdytojai.

Mūsų gimnazija – tai ateities kūrėjų kalvė, tikinti, kad jos mokiniai bus visų gerovės kūrėjai, ir siekianti tapti kiekvieno mokinio sėkmės mokykla.

Mokyklos direktoriai:

Vaclovas Šliageris 1919–1922 m., Škėma 1922–1925 m., Antanas Namikas 1925–1930 m., Baltrus Grybė 1930–1931 m., Antanas Marijošius 1931 (laikiniai ėjo pareigas), Jurgis Gužys 1931–1940 m., Vladas Banys 1940–1941 m., Anupras Blažys 1941–1942, Juozas Sprindys 1942–1943 m., S. Babilius 1943–1944 m., Alfonsas Juzumas 1944–1949 m., Alfonsas

Vitkauskas 1949–1951 m., Bronius Žibaitis 1951–1954 m., Pranas Masiulis 1954–1956 m., Viktoras Bufas 1956–1960 m., Aldona Sabanskienė 1960–1962 m., Česlovas Kantauskas 1962–1973 m., Napoleonas Rimša 1973–1979 m., Petras Venslovas 1979–1989 m., Jonas Varkulevičius 1989–2017 m., Rasa Dagiienė (laikiniai einanti pareigas) 2011–2013 m., Ina Bajarauskaitė nuo 2017 m.



Kas dveji metai gimnazijoje pastatomas naujas miuziklas bendruomenei ir visam miestui

Parengti straipsnį autorei padėjo Lizdeikos gimnazijos pedagogai: Ana Savickienė, istorijos mokytoja metodininkė, Gražina Vasiliauskienė, istorijos mokytoja metodininkė, Rita Šimkuvienė, lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė.

Titulinėje nuotraukoje – Lizdeikos gimnazija Jos archyvo nuotraukos

Panaudoti šaltiniai:

Šiaulių regioninis valstybės archyvas. 2019-09 24, Nr. PŽI-69;
mokyklos istorija;
mokyklos metraštis;
1–6-ųjų laidų gimnazijos abiturientų prisiminimai;
1930–1941 m. „Progimnazijos kronikos knyga“;
įvairių klasių ir metų dienoraščiai;
mokytojų prisiminimai ir laiškai;
įvairių laikotarpių spaudos leidiniai.

Radviliškio kraštas 2019 Nr. 2 (31)



**RENATA MASIULIENĖ,
Baisogalos seniūnijos seniūnė**

IŠGYVENOME BENDRĄ DŽIAUGSMĄ

2019-ųjų kultūros įvykiu rajone galima įvardyti Baisogalos tapsmą Lietuvos mažąja kultūros sostine. Apie tai žurnalo skaitytojams jau pranešus anksčiau (2019, nr. 1(30), dabar apžvelgiama visa ši išskirtinė jau besibaigiančių metų mūsų kraštui paliekama dovana ir jos reikšmė.

2018 metų birželio mėnesį Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Savivaldybių asociacija ir Savivaldybių seniūnų asociacija paskelbė konkursą miesteliams, kurie 2019-aisiais norėtų tapti Lietuvos mažosiomis kultūros sostinėmis. Pastarosios buvo renkamos šeštą kartą: kiekvienoje apskrityje kasmet – viena mažoji kultūros sostinė. Tuometinės kultūros ministrės Lianos Ruokytės-Jonsson teigimu, Lietuvos mažųjų kultūros sostinių judėjimas skatina gyventojų meninę saviraišką, kūrybingumą ir bendruomeniškumą, puoselėja etnografinių regionų savitumą ir tradicijas, pritraukia žmones dalyvauti įvairiose mėgėjiškose meninėse veiklose. Tad visai nenuostabu, kad ši idėja sudomino ir mus, baisogalius. O paskui sulaukėme džiugios dienos:

praėjusių metų lapkričio 29-ąją Baisogalos kultūros centro direktorei Justei Juškaitei buvo įteiktas Kultūros ministerijos diplomai, pasirašytas kultūros ministrės Lianos Ruokytės-Jonsson, kuris liudijo, kad Baisogalai suteikiamas 2019 metų Lietuvos mažosios kultūros sostinės vardas.

Baisogalos kultūros centro direktorė, jos vadovaujami darbuotojai pirmieji ir subrandino mintį siekti šio titulo. Tie žmonės nepabijojo prisiimti atsakomybės, kurti puikų miestelio įvaizdį, kad savo 480 metų jubiliejų pasitinkanti Baisogala ne tik garsėtų kultūrine veikla, bet ir būtų išskirtinė savo kasdienybės kultūra. Baisogalos paskelbimas viena iš mažųjų kultūros sostinių ir artėjantis jos jubiliejus buvo puiki proga, rimtas įpareigojimas vietos gyventojams aktyviau domėtis ir



krašto istorija, tapti bendruomeniškesniems, stiprinti savo kultūrinę tapatybę, puoselėti, skleisti tradicijas.

Baisogalos kraštas – tai žemė su savo istorija ir dabartimi, su Baisogalos dvaru, garsiosios Komarų giminės palikimu, iš kurio ir šiandien sklinda mokslo bei kultūros šviesa, su ne viena iškilia iš šio krašto kilusia, jam ir visai Lietuvai daug nuveikusia asmenybe. Garsą apie baisogalius skleidžia ir dabar čia gyvenančios kartos. Joms puikiai sekasi. Apie aktyvią ir tvarią vietos kultūrinę veiklą, muzikantus, dainininkus Lietuvoje žino dažnas. Šiuo metu baisogaliai Radviliškio rajone ir net visoje Lietuvoje ypač išsiskiria savo gausiais, stipriais meno mėgėjų kolektyvais. Baisogalą garsina aukščiausių įvertinimų sulaukęs Kultūros centras, kuriame nuo 2002 metų veikia 11–12 kolektyvų, pelniusių net tris svariausius apdovanojimus – „Aukso paukštes“. Didžiuojamės Gedimino ordino medalia kavalieriumi, Lietuvos kultūros žymūnu, Jono Švedo pirmosios premijos laureatu, kompozitoriumi Vilimu Malinausku ir jo vadovaujama kapela „Žvangulis“, kurie savo atliekamais kūriniais stebino ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių žiūrovus. Baisogaloje nuolat organizuojami originalūs kultūriniai

renginiai, įgyvendinamos etnokultūros puoselėjimo iniciatyvos.

Šis kraštas garsus ir mokslo srityje dirbančiais, verslą kuriančiais, aktyviai sportuojančiais bei visuomeninius socialinius projektus įgyvendinančiais žmonėmis, aktyviomis seniūnijoje veikiančiomis bendruomenėmis, kitais pasiekimais, veiklomis.

Baisogalos istorinis palikimas, darbštūs ir kūrybiški žmonės, svarūs jų šiandieniniai darbai, prasmingos iniciatyvos ir paskatino, padrąsino siekti Lietuvos mažosios kultūros sostinės vardo, kaip sako Baisogalos kultūros centro ilgametė darbuotoja Vilija Kaščionienė, „auginti kultūros medį, prie kurio galėtų šlietis visi miestelio gyventojai, svečiai, kraštiečiai“.

Teikiant Kultūros ministerijai paraišką dėl Lietuvos mažosios kultūros sostinės vardo, į numatomų kultūrinių renginių, švenčių, edukacijų planavimą buvo pakviesti Baisogalos seniūnijos bendruomenių, asociacijų, ugdymo įstaigų atstovai. Smagu, kad idėjai iš karto pritarė miestelio bendruomenė. Buvo kreiptasi ir į Radviliškio rajono vadovus, merą Antaną Čeponą, kuris labai pritarė šiai idėjai. Pažymėtina, kad pagrindinis kultūrinių renginių finansuotojas ir yra Radviliškio rajono savivaldybė. Tai suteikia žmonėms ga-

limybę profesionalių menininkų pasirodymus pamatyti šiek tiek pigiau, nei esame įpratę.

2019 metams sudarytame darbų plane buvo numatyta apie 80 įvairaus pobūdžio renginių – parodų, koncertų, spektaklių, edukacijų, popiečių, vakaronių, kitų, taip pat visų tradicinių švenčių paminėjimai.

Šiandien galime pasidžiaugti tais gražiais įspūdžiais, kurių paliko skambiai ir labai šventiškai praūžęs Baisogalos miestelio 480 metų jubiliejus. Tada kvietė gausybė renginių, pradedant šventės atidarymu, kurį lydėjo motociklų garsai, patrankos šūviai ir floristiniai skėčiai. Baisogalius ir svečius į Baisogalos kultūros centrą sukvietė Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato, Baisogalos garbės piliečio, sukūrusio ir Baisogalos herbą, Arvydo Stanislavo Každailio heraldikos darbų paroda, pulkininko Juozo Šarausko asmeninių daiktų ekspozicija iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir Šarauskų giminės archyvo nuotraukų, Šiaulių berniukų ir jaunuolių choro „Dagilėlis“ koncertinė programa, jaunųjų atlikėjų popchoro „Viesulas“ pasirodymas. Šventiniuose renginiuose koncertavo Baisogalos kultūros centro kolektyvai: netradicinė kapelija „Dainoriai“, Baisogalos kultūros centro mišrus choras, pučiamųjų orkestras, moterų vokalinis ansamblis, šokių kolektyvas „Žolynėlis“, liaudiškos muzikos kapela „Žvangulis“. Šventės metu vienai iš Baisogaloje esančių gatvių suteiktas pulkininko Juozo Šarausko pavadinimas – taip Baisogalos bendruomenė kartu su pulkininko J. Šarausko artimaisiais įamžino prieš 125-erius metus Baisogalos krašte gimusio ir augusio iškilaus karininko atminimą. Šventinių renginių ciklą baigė XVIII folkloro sambūris „Nemirštanti tautos gaida“, į kurį susirinko geriausi aukščiausiojo mėgėjų meno apdovanojimo – „Aukso paukštės“ – laureatai: Šeduvos „Šeduva“, mažieji „Šeduviukai“, Skuodo

kultūros centro Mosėdžio skyriaus Mosėdžio folkloro ansamblis, Panevėžio folkloro ansamblis „Raskila“, Vilniaus kultūros namų folkloro ansamblis „Jorė“, Šiaulių miesto kultūros centro „Laiptų galerija“ folkloro ansamblis „Salduvė“. Baisogalos garbės pilietė, bendruomenės „Imantai“ tarybos narė Regina Vaitkevičienė visas tris šventines dienas vedė ekskursijas „Baisogalos dvaras–parkas–malūnas–Švč. Trejybės bažnyčia“. Baisogaliai ir miestelio svečiai turėjo galimybę išgirsti įdomiausius faktus iš Baisogalos istorijos ir sužinoti apie asmenybes, kurių veikla nulėmė Baisogalos klestėjimą.



Mindaugo karūnavimo dienos – Liepos 6-osios – renginiai prasidėjo jauno dailininko Lino Kaziulionio ir jo padėjėjos, žmonos Evelinos Kaziulionienės sumanyto projekto, skirto 2019 metų Lietuvos mažųjų kultūros sostinių įprasminimui ir finansuojamo Lietuvos kultūros tarybos, įgyvendinimu. Projekto metu, remiantis Lietuvos miestelių išskirtinumais, sumanyta sukurti 10 originalių gatvės meno kūrinių ant pastatų sienų Lietuvos mažosiose kultūros sostinėse, kurie atspindėtų tos vietos dvasią, istoriją, ten gyvenusių žymius žmones, formuotų miestelio identitetą. Baisogalos seniūnija šiam projektui pasiūlė elektros skydinės sieną, o bendruomenė balsavimo metu iš dviejų paruoštų eskizų pasirinko vieną, kuriame



pavaizduotas Baisogalos dvaro sodybos vėjo malūnas. Piešinių dailininkas tapė septynias valandas. Visą tą laiką baisogaliai ir miestelio svečiai būriavosi ir smalsiai stebėjo darbą, dėkojo Evelinai ir Linui Kaziulioniams. Džiugu, kad, įgyvendinant projektą, buvo taip papuoštas šis miestelio pastatas. Vakare Baisogalos kultūros centre baisogalių laukė dovana – koncertas „O buvo taip...“ Profesionalių solistų, instrumentalistų, šokėjų nuotaikingai atliekami pasaulio ir lietuvių autorių kūriniai sulaukė žiūrovų pritarimo, daug

aplodismentų. Visi kartu koncerto pabaigoje dainavo Galinos Savinienės ir Justino Marcinkevičiaus dainą „Lietuva“, o atėjus 21 valandai, aikštėje prie Baisogalos kultūros centro pakiliai nuskambėjo bendrai giedama „Tautiška giesmė“. Po to susirinkusiesiems koncertavo indų folkloro šokėjų grupė SHRUSTI PERFORMING ARTS, kuri atvyko iš Ahmedabado provincijos ir dalyvavo Šiauliuose vykusiame tarptautiniame folkloro festivalyje „Saulės žiedas“.

Tai – tik maža dalis renginių, kurie per

šiuos metus organizuoti po Baisogalos – Lietuvos mažosios kultūros sostinės – vėliava. Likusi metų atkarpa taip pat nestokos įdomių jų. Tačiau, kaip sakoma, viskas turi savo pradžią ir savo pabaigą. Tariame ačiū Radviliškio rajono savivaldybės merui Antanui Čepononiui, savivaldybės administracijos vadovams, Baisogalos kultūros centro darbuotojams, mėgėjų meno kolektyvams, Baisogalos seniūnijos bendruomenėms, įmonėms ir įstaigoms, kurių dėka pristatėme Baisogalą – Lietuvos mažąją kultūros sostinę. Labai sunku išvardyti visus, kurie savo darbais prisidėjo prie šio įvykio, tačiau kiekvienam siunčiame savo širdies padėką ir dėjuojamės, kad buvotė kartu. Ypač dėjuojame visiems baisogaliams ir miestelio svečiams, kurie lankėsi renginiuose, plojo

koncertuose, dalyvavo spektakliuose. Didžiausias įvertinimas ir yra jūsų buvimas, jūsų plačios šypsenos.

Baigsis 2019-ieji, laikas mums visiems nužymės naują atkarpą ir naujus darbus. Manau ir linkiu, kad mes, baisogaliai, ir visi, kurie su mumis betarpiškai ar mintyse, širdyse buvo per šiuos išskirtinius kultūros metus, dar ilgai gaivinsimės patirtais įdomiais, naujais kultūriniais atradimais, bendryste, puikiais išpūdžiais. Gera jausti, kad visa tai mus tarsi paaugino, pakėlė virš įprastos kasdienybės, praplėtė mūsų akiratį, paliko vertingų pamokų mūsų kasdienybės kultūrai. Smagu, kad domėjomės mes ir buvo domimasi mumis. Baisogala plačiai nuskambėjo ir parodė esanti verta Lietuvos mažosios kultūros sostinės vardo. Kas gali būti džiugesnio!



Arvydo Žaromskio nuotraukose – sustabdytos akimirkos renginių, kurie Baisogalą, Lietuvos mažąją kultūros sostinę, džiugino ir garsino šiais metais ■



**LAIMA PETRAUSKIENĖ,
biomedicinos mokslų daktarė,
mokslo istorikė**

PRASMINGŲ DARBŲ SKLIDINAS GYVENIMAS

Apie buvusios Grinkiškio žiemos žemės ūkio mokyklos mokytoją Vincę Šidlauskienę „Radviliškio krašte” jau yra minėta (2013, Nr.1 ir 2016, Nr. 1). Šiame straipsnyje – apie ją plačiau, nes darbų padaryta daug ir įvairių, gyvenimo kelyje sutikta nemažai įdomių asmenybių.

Vincė Sakalauskaitė-Šidlauskienė gimė 1911 m. Tomo ir Anastazijos Sakalauskų šeimoje, Kėdainių mieste, taigi, vartojant mūsų mėgstamą apibūdinimą, ji buvo jau antra karta nuo žagrės. Tėvas – visų galų meistras: ir stalius, ir statybininkas, netgi laikrodžius taisydavo, nepaisant to, darbą turėdavo ne visada. Mama vasaromis r a v ė d a v o d a r ž u s, ž i e m o m i s šeimininkaudavo namie. Šeimoje augo trys

dukros: Stasė, Vincė (vidurinioji pagal amžių), Elena ir sūnus Leonas. Labai smarkiai užbėgant įvykiams į priekį, pasakysime, kad kai Vincė (kartais vadinta ir Vincenta) ištekė už agronomo Antano Šidlausko, šeimoje taip pat augo trys dukros ir sūnus. Šidlauskų „pagrandukė” Laima ir rašo šias eilutes apie savo Mamą – Vincę Šidlauskienę.

Sakalauskų šeimos dukros užaugo

gražios, deja, sūnui nebuvo lemta išgyventi – mirė dar paauglys, susirgęs pūlinga angina. Jokių antibiotikų tuomet dar nebuvo, o pats organizmas su infekcija nesusidorėjo. Kalbėdama apie brolio mirtį, Vincė visada prisimindavo ir jo draugą Aleksandrą Kernagį (vėliau – žinomą artistą ir dainininko Vytauto Kernagio tėvą). Aleksandras labai graudžiai, pasikūkčiodamas verkė, stovėdamas prie Leono karsto, tad jis išliko atmintyje kaip jautrus, sugebantis užjausti žmogus.

Sakalauska vertėsi nelengvai, todėl tik Vincė išsiprašė leidžiama į aukštuosius mokslus. Leidimas buvo toks, kad turėdavo gana smarkiai pasukti galvą, kaip apsimokėti už mokslus – duodavo pamokas sunkiai besimokantiems ir taip prisidurdavo prie išgyvenimo. Tačiau, žiūrinėjant studijų laikų nuotraukas, atrodo, jog ir ji, ir jos draugės yra iš aristokratų šeimų – taip gražiai sugebėdavo apsirengti ir papozuoti. Gerai žinau, kad vieną ir tą pačią suknelę nešiodavo ilgai, labai ilgai.

Su mokytojais, o vėliau – ir su dėstytojais Vincei sekėsi. Daugelis jų buvo išskirtinės asmenybės, įsimintinos ne tik jai, bet reikšmingos ir Lietuvos istorijoje. Pradinės mokyklos mokytoja buvo Elena Dobrovolskaitė, gimusi Radviliškyje, kaip ir jos brolis Algirdas Mykolas Dobrovolskis,

kurį visa Lietuva žinojo kaip kunigą, vienuolį Tėvą Stanislovą. Puiki mokytoja, be to, gražuolė, traukianti galimų jaunių dėmesį, tad į mokyklą dažnokai užsukdavo dailūs karininkai, sukeldami džiugų ir smalsų šurmulį tarp mokinių. Visgi karininkams teko nusivilti, nes mokytoja ištekėjo už Antano Sodeikos, žymaus dainininko ir vieno iš lietuviško operos teatro įkūrėjų.

Gyvenimas įdomus tuo, kad jame pasitaiko nemažai įdomių atsitiktinumų, o gal sutapimų. Po daugybės metų man į rankas pateks iškiliausio XX a. Lietuvos biologo P. B. Šivickio (apie jį rašiau „Radviliškio krašte“ 2017 m., Nr. 2) mėgėjiški kino filmai, insiuosi jų šifravimo, tai yra tapsiu detektyvu ir aiškinsiuosi, ką, kada ir kur jis filmavo. Ilgai vaikštinėsiu po Kauną, ieškodama jo filmuotų vietų, ir atrasiu namą, prie kurio nufilmuotas vienas siužetas, išsiaiškinsiu, kad jis priklausė Sodeikų šeimai. Prie namo nufilmuoti elegantiškai vaikščiojantys Sodeikos: Antanas ir Elena, mano mamos buvusi mokytoja, bėginėjantys du jų vaikai bei italų dainininko Marini šeima. O po tokio įdomaus atradimo būsiu pakviesta į gražius Angelės Sodeikaitės-Mažeikienės (Antano ir Elenos dukros) namus Vilniuje ir atnešiu jai filmą. Nors Angelės tame filme nėra, ji

dar nebuvo gimusi, bet abu jos broliai atpažins save ir savo žaidimų draugę Viktoriją Marini, gyvenusią šalia esančiame Kipro Petrausko name (dabar jame – Kauno miesto muziejaus M. ir K. Petrauskų skyrius).

Grįžkime į Kėdainius. Šviesioji gimnazija, kurioje tęsė mokslus mano Mama, buvo solidi mokslo įstaiga, turinti



Kėdainių Šviesiosios gimnazijos literatų būrelio narės su klasės auklėtoju, rašytoju J. Paukšteliu. Iš kairės pirmoje eilėje V. Sakalauskaitė, antroje – J. Janavičiūtė. 1928 m.

labai senas tradicijas, skaičiuojanti savo metus nuo XVII a., nuo didžiųjų Radvilų valdymo, ir tokį gražų vardą – *Gymnasium Illustre* – gavusi iš paties Jonušo Radvilos. Joje buvo daug gerų mokytojų. Paminėsiu tik keletą, nes Mamos pasakojimai, laiku neužsirašyti, išbluko iš mano atminties. Įdomiai dėstė istoriją Juozas Geniušas (būsimojo dirigento Rimo Geniušo tėvas ir pianisto virtuozo Petro Geniušo senelis). Klasės auklėtojas ir lietuvių kalbos mokytojas buvo pradedantis garsėti rašytojas Juozas Paukštelis. Kaip ir daugelis menininkų, nelabai rūpestingas mokytojas ir auklėtojas, šiek tiek skrajodavo padebesiais, tačiau meilę literatūrai tikrai įdiegė. Vincė priklausė jo vadovaujamam literatūros būreliui, pradėjo rašyti eilėraščius, svajojo apie literatūros studijas Kaune, Lietuvos universitete, tačiau toms studijoms nebuvo lėšų, o ir šeimai reikėjo padėti, būti arčiau namų. Apie savo rašytus eilėraščius niekam nėra pasakojusi, šiuo atžvilgiu buvo tikra slapukė; žinojau tik tiek, kad Mama visą gyvenimą labai mėgo poeziją ir mokėjo daug eilėraščių. Kartą apsilankiau Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune ir apžiūrėjau rašytojui J. Paukšteliiui skirtą parodą. Ten pamačiau nuotrauką, esančią ir mūsų albume: J. Paukštelis, apsuptas gimnazisčių, tame būrelyje yra ir mano Mama, o užrašas skelbė – J. Paukštelis su literatūros būrelio narėmis. Kai parnešiau šią džiugią naujieną namo, Mama pasijuokė: nesąmonė, nebuvau aš literatūros būrelio narė, ten tik klasės taryba su auklėtoju nusifotografavusi... Tačiau man netyčia pateko į rankas jos jaunystės metų dienoraštis, irgi visą gyvenimą kruopščiai slėptas, tada supratau, kad eilėraščius ji rašė ir kad užrašas muziejuje buvo teisingas. Muziejaus virtualioje fotografijų parodoje, skirtoje J. Paukšteliiui, ir dabar galima aptikti jo nuotrauką su savo auklėjamąja klase. Prie auklėtojo šono sėdinti garbanota mergaitė yra V. Sakalauskaitė, klasės seniūnė.

Šviesioji gimnazija buvo humanitarinės pakraipos mokykla. Vincė mokėsi vokiečių ir lotynų kalbų, kalbos jai labai gerai sekėsi,

mokytojų buvo vadinama gyvuoju žodynėliu. Kėdainiuose gyveno daug lenkų, tad natūralu, kad ji gerai mokėjo ir lenkiškai. Daug ten buvo ir žydų, kelios žydaitės mokėsi su ja vienoje gimnazijos klasėje, su kuriomis ji draugavo, tad iš jų išmoko kalbėti rusiškai (žydai namuose dažnai kalbėdavosi rusiškai).

Gimnazijoje ji dalyvavo skautų veikloje, kuriems vadovavo energingasis Jonas Kuprionis, vienas iš skautų judėjimo Lietuvoje pradininkų, tuomet dar Žemės ūkio akademijos (ŽŪA) studentas, dažnai atvykstantis iš Dotnuvos į Šviesiąją gimnaziją (tsss – ne vien skautams vadovauti, bet ir gimnazistes pašokdinti; juk tuomet, kol dar nebuvo Namų ūkio sekcijos, ŽŪA studijavo beveik vieni vyrai). Mamos albume liks nuotraukos su skautais ir J. Kuprioniu, keletas, kuriose ji yra, bus publikuotos knygoje „Jonas Kuprionis – skautas“, išleistoje 2006 m. J. Kuprionis įsirašys į Lietuvos ir JAV (ten emigravo po karo) istoriją ir kaip miškininkas.

Studijas Vincei teko pasirinkti arčiau namų, kad galėtų dažnai grįžti namo ir pagelbėti šeimai. Tad pasirinko ŽŪA Dotnuvoje. 1929 m. įstojo į ŽŪA Gyvulių ūkio sekciją. Neįsivaizduoju, ką gryna miestietė (ir dar labai linkusi į poeziją) būtų veikusi su tais gyvuliais, jei būtų baigusi būtent šias studijas, tačiau gerai žinau, kad žinios, gautos toje sekcijoje, labai pravertė sovietmečiu, dėstant zoologiją vidurinėje mokykloje. Jos ir daugelio kitų merginų laimei, nuo 1930 m. ŽŪA atsidarė nauja Namų ūkio sekcija, ruošusi namų ūkio agronomes, tad ji perėjo studijuoti ten ir baigė studijas 1933 m.

Jau mūsų amžiuje kažkas ironiškai pasakė: ką jie ten ruošė toje Namų ūkio sekcijoje – diplomuotas šeimininkės, ar ne per didelė prabanga? Ne, atsakiau, tokią „prabangą“ jau turėjo daugelis Vakarų Europos šalių. Namų ūkio sekcija ruošė ne vien aukšto lygio šeimininkės, o plataus profilio mokytojas-švietėjas-organizatorės, dažniausiai kaimo (nors ne vien jo, miestų ir miestelių – taip pat) vaikų ir moterų

lavintojas, ruošė mokytojas, sugebančias per labai trumpą laiką suteikti koncentruotą, minimalų žinių kiekį žmonėms, kurie neturėjo sąlygų eiti į mokyklą. Juk raštingumas, ypač Lietuvos kaime, tuomet buvo toli gražu ne visuotinis. Šios sekcijos studijų programos numatė ne tik maisto ar jo atsargų ruošimą, nors tai irgi buvo svarbu: maisto pramonė tuomet

dar buvo tokio lygio, kad kaimiečiai beveik viską gamindavosi patys. Namų ūkio agronomės, be grynai agronominių ir biologinių mokslų, Akademijoje gavo labai daug kitokių žinių: apie žemės ūkio kooperaciją, apie sanitariją, apie vaikų auginimą, apie liaudies meną. Jos buvo mokomos įvairių rankų darbų: siuvimo, siuvinėjimo, mezgimo, audimo. Rankų darbus joms dėstė dabar jau legenda tapusi Mikalina Glemžaitė, viena iš aktyviausių kraštotyrininkių, tautinio kostiumo kūrėjų ir populiariintojų. Tuometinis rektorius Juozas Tonkūnas pasikvietė ją į ŽŪA ir paprašė būti pavyzdžiu savo studentėms tiek elgesiu, tiek savo apranga. Tokia ji ir buvo, studentėjų mylima, gerbiama. Po daugybės metų jos visos noriai susitiks ir atšvės tuomet jau labai garsios M. Glemžaitės 90-metį josios sode. Atšvės taip, kaip ir dera namų ūkio agronomėms – keldamos taures su obuolių sultimis ir besivaišindamos sodo gėrybėmis. O kai kurie staleliai sode bus padengti staltiesėmis iš klevo lapų.

Pavydėjau Mamai jos jaunystės dienų Žemės ūkio akademijoje. Albume įamžinta daugybė pokylių, gražiai dekoruotų stalų (visai neperkraudų valgiais, skirtų bendravimui), įvairiausių sambūrių, grakščias figūras ant tvenkinių ledo išdarinėjančių studentų (tarp jų ir Mamos kurso draugė Janina Milvydaitė su labai ypatingu kavalieriumi – Akademijos rektoriumi). Pavydėjau Mamai ir rektorius



V. Šidlauskienė (viršutinė eilė, iš dešinės septinta) su Grinkiškio žemės ūkio mokyklos moksleivėmis virimo pratybų metu. 1940 m.

– nepaprastai elegantiško, visuomet gražiai atrodančio, kilnaus veido J. Tonkūno. Mamos kursoiokės turėjo retą progą pasišnibždėti ir aptarti žymiausią visų laikų ŽŪA romaną – romaną tarp Janinos ir rektoriaus, kuris baigėsi vedybomis. Rektorius vėliau paaiškins, kad žmoną išsirinko dar iš nuotraukos, iš paduotų pareiškimų stoti į ŽŪA. Janinos veidas iš tikro buvo gražus, tačiau jis traukė ne tiek grožiu, kiek spinduliuojamu gerumu ir švelnumu. Senatvėje smarkiai pasiligojusią mano Mamą aplankys kelios jos kurso draugės, tarp kurių bus ir Janina; netyčia tuo pat laiku užsuks ir mano draugė. Po to ji pavydžiai nutęs: tavo mamos draugės toookios inteligentiškos... Žinojau, kad pirmiausiai į akis jai krito J. Tonkūnienės veidas, spinduliuojantis net senatvėje, nepaisant visų išvargtų metų Sibire.

Baigusi Akademiją, Vincė 1933 m. dirbo mokytoja namų ruošos kursuose Dotnuvoje, Kėdainiuose, Betygaloje, 1934–1934 m. mokytoja Astravo (Biržų apskr.) žemės ūkio mokykloje, 1934–1935 m. Sedos namų ruošos kursuose. 1935 m. vasario–rugsėjo mėn. ji buvo namų ruošos instruktorė Kretingos apskrityje. Tos pareigos buvo gerokai aukštesnės nei mokytojos ir daug atsakingesnės. Į jas siūlydavo apskrities agronomas, įvertinęs darbus, padarytus

būnant mokytoja, o skirdavo Žemės ūkio rūmai (ŽŪR). Apskritis turėdavo tik vieną instruktore, išimtiniais atvejais – dvi, o mokytojų buvo kur kas daugiau. Instruktorių pareigų aprašas, sudarytas ŽŪR, apima daugiau nei puslapį. Trumpai paminėsime, kad jos turėjo tirti bendrą padėtį apskrityje, konsultuoti mokytojas bei ūkininkes, prisidėti prie namų pramonės organizavimo darbų, steigti Jaunųjų ūkininkų ratelius ir juos konsultuoti, pačios vesti kursus, skaityti paskaitas ir kt. Kartą padirbėjus instruktorės pareigose, būdavo galimybė užimti šias pareigas ir vėliau, tad visos namų ūkio specialistės stengėsi užkopti iki šios pareigybės aukštumą.



V. Šidlauskienė su Kauno XII vidurinės mokyklos mokiniais mokomajame darže. 1952–1953 m.

1935 m., per Sekmines, Vincė Sakalauskaitė ištekdėjo už Antano Šidlausko, tuomet jau dirbusio Grinkiškio agronominio rajono agronomu bei Grinkiškio žiemos žemės ūkio mokyklos (ŽŽŪM) mokytoju. Tad nuo 1935 m. pabaigos iki 1940 m. rugsėjo ji – mokytoja Grinkiškio ŽŽŪM, vedė įvairius kursus tiek pačiame Grinkiškyje, tiek Grinkiškio agronominiam rajone.

Grinkiškio ŽŽŪM 1930–1938 m. buvo du etatiniai mokytojai, abu – Grinkiškio agronominio rajono agronomai: vienas iš jų – vedėjas, kitas – etatinis mokytojas. Iki 1938 m. V. Šidlauskienė dirbo toje

mokykloje neetatine mokytoja (lektore), dėstė ūkininkams pritaikytą raštvedybą, žemės ūkio skaičiavimą, supažindino su žemės ūkio kooperacijos pagrindais. Dėstė ir lietuvių kalbą; trumpas jos kursas buvo taip tobulai paruoštas ŽŪR specialistų, kad baigusieji mokyklą visai neblogai orientavosi lietuvių literatūroje, be to, Grinkiškio ŽŽŪM turėjo ir savo knygynėlį, kuriame buvo nemažai geriausių lietuvių autorių knygų. Yra išlikusi skaitančiųjų statistika – Grinkiškio mokiniai buvo vieni iš labiausiai skaitančių mokinių Lietuvoje.

1938 m. Grinkiškio ŽŽŪM atsiradė Namų ūkio skyrius, kuriame mokėsi tik mergaitės. Šiame skyriuje dėstyti su namų ūkiu ir vaikų auklėjimu susiję dalykai, taip pat buvo labai daug praktinių užsiėmimų. Be grynai moteriškų disciplinų, čia mokyta ir bendrųjų žemės ūkio mokslų dalykų. Šio skyriaus vedėja tapo Ona Urbonavičienė, o etatine lektore – V. Šidlauskienė; iš viso šiam skyriui skaitė paskaitas ir praktikos darbus vedė šeši m o k y t o j a i . V . Š i d l a u s k i e n ė

1938–1940 m. dėstė jau minėtas disciplinas vyrų skyriui, o mergaitėms – šiuos dalykus: lietuvių kalbą ir pritaikomąją raštvedybą, vaikų auklėjimą ir dailių elgesį, darbelius ir siuvimą (tik praktikos darbus), mitybą (teoriją ir praktikos darbus), virimą (nedaug teorijos ir daug valandų praktikos). Mergaičių skyriuje mokslas vyko vasarą, o vyrų skyriuje – kaip ir anksčiau, žiemos metu, tad viską buvo galima suspėti išdėstyti.

Be oficialių pareigų mokykloje, V. Šidlauskienė atlikdavo ir neoficialius darbus, susijusius su ŽŽŪM bei savo vyro, rajono agronomo, veikla. Vartydama daugybę A. Šidlausko ataskaitų ŽŪR, aptikau dalį jų, parašytų Mamos ranka.

Natūralu, kad ji, gerai suprasdama savo vyro darbo specifiką, padėdavo jam, turinčiam atlikti galybę darbų. Jokio kito pagalbininko, nei sekretorės, nei referentės to meto agronomai bei ŽŪM vedėjai neturėdavo. V. Šidlauskienė padėdavo ir Domui Vasarevičiui, kuris, be kitų pareigų, 1933–1938 m. buvo ir Grinkiškio jaunųjų ūkininkų ratelio (JŪR) vadovas. Laikraštis „Jaunasis ūkininkas“ 1937 m. Nr. 25 išspausdino Grinkiškio JŪR ekskursijos į Kauną aprašymą ir įdėjo ekskursantų nuotrauką su labai gražiomis, pačių pasisiūtomis ir siuvinėtomis kuprinėmis. Kuprinių idėja ir pagalba jas siuvantis – V. Šidlauskienės. JŪR vyriausias vadas Vl. Tiškus, pamatęs grinkiškiečius, taip gražiai pasipuošusius, jiems išskyrė autobusą nuvykti į Pažaislį ir kitas Kauno apylinkes.

1938–1940 m. Grinkiškio JŪR vadove dirbo V. Šidlauskienė. Tai buvo įdomus ir liūdnas periodas, neatsiejamas nuo krašto istorinių įvykių. Pirmasis JŪR Lietuvoje buvo įkurtas Kubiliūnuose, Grinkiškio valsčiuje, 1929 m. lapkričio mėn. 23 d. paties Antano Jučo, tuometinio ŽŪR vadovo, iniciatyva. Įkurtas šiek tiek nelegaliai, dar nepriėmus JŪR įstatų. Kaip žurnale rašiau anksčiau, labai teisingai padariusio, nes nežinia, kiek dar laiko būtų tęsęsis tų įstatų priėmimas. Manychiau, kad viršinkinai visais laikais dažnai būna per daug susireikšminę, dėl to kenčiame mes visi, kartais ir jie patys. Taip nutiko ir 1940 m.: visi Lietuvos JŪR liko neatšventę savo džiugios 10-mečio šventės, nors jai buvo ilgai ir kruopščiai ruošiasi, daug ginčytasi, daug planuota ir galutinai sutarta dėl visų smulkmenų. O juk galėjo ta šventė įvykti 1939 m. ir po to ilgam, per visą sovietmetį, likti daugelio jaunųjų ūkininkų atmintyje kaip vienas gražiausių jaunystės prisiminimų. Šiuo požiūriu JŪR nukentėjo, be abejo, dėl sovietų okupacijos, bet dalinai ir nuo savų biurokratų, kurie jau seniai buvo nusprendę, kad oficiali JŪR istorija turi prasidėti nuo 1930 m., kuomet žemės ūkio ministras patvirtino įstatus, o ne nuo 1929 m., kuomet iš tikrųjų atsirado pirmasis JŪR.

Pirmajame šventės organizavimo etape

Kėdainių apskrities JŪR Globos taryba nutarė, kad JŪR dešimtmetis oficialiai ir labai iškilmingai bus švenčiamas Grinkiškyje, kuris yra arti Kubiliūnų (arti JŪR Nr. 1): čia yra net 4 agronomai su aukštuoju išsilavinimu (2 vyrai, 2 moterys) bei valsčiaus valdžia – jie gali puikiai suorganizuoti šią šventę. Be to, iš 67 tuomet Kėdainių apskrityje veikusių JŪR, tik Grinkiškio JŪR turėjo vadovę – diplomuotą agronomę V. Šidlauskienę, kitiems JŪR vadovavo mokytojai. Grinkiškiečiai pradėjo ruošti šiam įvykiui (vaidinimas, didesnė nei įprasta JŪR paroda ir kt.). Suprantama, kad ir V. Šidlauskienė tame pasiruošime aktyviai dalyvavo. Visgi šiek tiek vėliau JŪR Sąjungos valdyba nusprendė, kad tikslinga būtų visus Lietuvos JŪR sukviesti į Vilnių atšvęsti savo sukaktį. Jau viskas buvo iki smulkmenų numatyta, jau paruoštos dovanėlės vilniečiams, nurodyta, į kokį traukinį turės sėsti koks JŪR (nepaisant to, kad iš kiekvieno JŪR buvo leista dalyvauti tik 3 jos nariams ir vadovui, dalyvių susidarė labai daug). Šventė turėjo įvykti 1940 m. birželio 29–30 d., tų metų birželio 13 d. „Jaunojo ūkininko“ laikraštyje įdedama smulki šventės programa. Deja, birželio 27 d. laikraštyje patalpinama maža žinutė: „JŪR Sąjungos dešimtmečio šventė, kuri turėjo būti švenčiama Vilniuje, atidedama neribotam laikui“, o kitame numeryje, liepos 11 d., jau skelbiama, kad JŪR Sąjunga uždaroma. Laikraštis tuo pačiu pavadinimu dar veikė iki lapkričio mėn., nes sovietai naudojosi juo, kaip propagandiniu rupu, talpindami nuotraukas su meiliai besišypsančiu „draugu“ Stalinu, laikančiu glėbyje taip pat džiugiai besišypsančią mergaitę...

Be vadovavimo JŪR, V. Šidlauskienė įkūrė Lietuvos ūkininkų draugijos Grinkiškio valsčiaus skyrių ir jam vadovavo. Į šį skyrių užsirašė 38 moterys. Jis buvo įkurtas labai operatyviai – 1939 m. birželio 8 d., t. y. praėjus vos dviem mėnesiams po įstatų patvirtinimo ir pirmųjų skyrių atsiradimo. Apie įsteigimą V. Šidlauskienė greitai paskelbė „Šeiminkės“ laikraštyje, įdėjo skyriaus



M. Glemžaitė (stovi dešinėje, priekyje) per savo 90-metį kartu su buvusiomis Žemės ūkio akademijos auklėtinėmis, namų ūkio agronomėmis. V. Šidlauskienė – sėdinčiųjų eilėje trečia iš dešinės (su akiniais). 1981 m. rugsėjis.

valdybos nuotrauką. Apie šio skyriaus veiklą ir tikslus smulkiai jau rašiau „Radviliškio krašte“ (2016 m., Nr.1). Dabar tik priminsiu, kad savo paskutinę šventę, kuri įvyko lygiai po metų – 1940 m. birželio 8 d., – Grinkiškio ūkininkės dar spėjo atšvęsti, pasipuošusios savo austais ir siūtais tautiniais kostiumais, taigi įvykdžiusios vieną iš šios draugijos uždavinių, suformuluotų dar M. Glemžaitės: suprasti tautinio meno grožį ir svarbą, gaivinti ir skleisti tautinio kostiumo dėvėjimo paprotį.

Tiek Grinkiškio pradinė, tiek ŽŽŪM, tiek JŪR, tiek Ūkininkų draugija buvo ne tik mokslo žinių sklaidimo, bet ir kultūros židiniai – mokytojai, vadovai organizuodavo kultūrinius vakarus, susitikimus, vaidinimus, paskaitas, ekskursijas. Tuose renginiuose V. Šidlauskienė yra ne kartą su susižavėjimu klausiusi JŪR aktyvisto Vaclovo Blėdžio deklamavimų ir yra sakiusi jam, jo tėvams ūkininkams, kad tokius puikius artistinius gabumus turinčio berniuko vieta yra ne ūkyje, o teatre. Jos žodžiai išsipildė.

Prasidėjus sovietų okupacijai bei pirmosioms represijų bangoms, Šidlauskų šeima pasitraukė iš Grinkiškio. Prasidėjo ilgos klajonės po Lietuvą, dažnai keičiant gyvenamąją vietą ir darbo vietas, taip

slapstant pėdsakus nuo uolių sovietų valdžios priešų ieškotojų. Tad V. Šidlauskienė 1940–1949 m. nedirbo, nes augino 4 vaikus, be to, toje pačioje vietoje, nedideliame miestelyje, gauti darbo ir vyrui, ir žmonai buvo sudėtinga. A. Šidlauskui įsidarbinus Veterinarijos akademijoje, nuo 1949 m. pradėjo dirbti ir ji netoliese esančioje Kauno XII vidurinėje mokykloje, kurioje mokytojavo iki pat išeidama į pensiją. Dėstė biologiją, botaniką, zoologiją, žmogaus anatomiją ir fiziologiją. Reikalui esant, pavaduodavo lietuvių kalbos mokytoją. Vadovavo Jaunųjų gamtininkų būreliui, kurio veikla buvo labai konkreti ir visiems matoma (kiek pamenate, sovietmečiu daugelis būrelių „energingai“ veikdavo tik popierinėse ataskaitose). Gražiai apželdinta mokyklos teritorija, įkurti gėlynai, veikiantis bandomasis mokyklos daržas – visa tai buvo irgi jos rūpestis. Mokyklai persikėlus į naujas patalpas, vėl viską teko kurti iš naujo. Labiausiai įsiminta šventė mokykloje būdavo Paukščių diena, kurią ji organizuodavo. Tada atvykdavo įdomių lektorių, vykdavo viktorinos, vaidinimai, kiti meniniai pasirodymai. Pasiruošimo darbams Mama sugebėdavo pasitelkti savo koleges. Vaidinimus režisuodavo lietuvių

kalbos mokytoja Rūta Strimaitienė (M. K. Čiurlionio dukterėčia); kartą ji režisavo Čiurlionio dukters Danutės Čiurlionytės-Zubovienės pjesę, į „premjerą“ pakvietė ir pačią autorę. Kostiumus pasidaryti padėdavo piešimo mokytoja A. Tamonytė.

Visgi svarbiausias šventės akcentas būdavo didžiulė inkilų paroda. Gaila, kad neišliko tų didžiųjų parodų nuotraukų – per visas aktų salės sienas, keliais aukštais išdėstyta daugybė įvairiausių inkilų, nemažai jų padaryti labai meniškai. Sugebėdavo įskiepyti mokinių meilę gamtai, tad kiekvienas berniukas klasėje, kurioje ji dėstė, laikė savo garbės pareiga padaryti nors vieną inkilą; nieko nereikėjo versti, visi meistravo su džiaugsmu ir didžiuodavosi tais inkilais parodoje. Prie to vyriško darbo dažnai prisijungdavo ir mergaitės. Gražiausi, taisyklingiausiai padaryti (nes kiekvienai paukščių rūšiai jie yra skirtingi) inkilai keliaudavo į miesto parodą ir labai dažnai laimėdavo įvairius prizus, o mokiniai dar gaudavo ir dovanų už

sėkmingą pasirodymą viktorinose.

Ji organizuodavo daugelį ekskursijų po Lietuvą, skiepijo meilę Lietuvai, jos istorijai. Už visą plačią užklausinę veiklą negaudavo nė kapeikos, viskas būdavo daroma už tą pačią, labai kuklią mokytojo algą.

1952 m. mūsų šeimą ištiko tragedija – staiga, po infarkto, mirė Tėtis. Visi keturi vaikai dar buvome nepilnamečiai. Nepaisant nepriteklių, visus mus Mama išleido į aukštąsias mokyklas, visi pasirinkome specialybes iš gamtos mokslų sričių. Neįsivaizduoju dabar, kaip Mama viską spėdavo, bet spėdavo – ir namai, ir mokykla, ir intensyvi užklausinė veikla, kurios ji niekada nenutraukė. Taip dirbti gali tik žmogus, labai mylintis savo darbą ir sulaukiantis pagarbos, meilės iš savo mokinių.

Iš gyvenimo išėjo 1992 m. Paskaičiavau – praėjus 40 metų, 4 mėnesiams ir 4 dienoms po Tėčio mirties...



Po spektaklio „Miško mokykla“, vaidinto Paukščių dieną. Viršutinėje eilėje pirma iš dešinės – V. Šidlauskienė, ketvirta (gandras) – šio straipsnio autorė, septinta – R. Strimaitienė; pirmoje eilėje pirma iš dešinės ant laiptų sėdi kostiumų dailininkė A. Tamonytė. 1960 m.

Titulinėje nuotraukoje – Vincė Sakalauskaitė. 1933 m.
Nuotraukos iš autorės asmeninio archyvo



„...DIDŽIAUSIAS APDOVANOJIMAS MAN YRA RADVILIŠKIEČIŲ PAKANTUMAS“

Pokalbiui būtent šio pašnekovo tarsi savaime prašėsi net kelios išskirtinės progos: mūsų žemėje vykusio istorinio mūšio su bermontininkais 100-mečio, jame pasiektą pergalę įamžinusio paminklo Radviliškyje 20-mečio sukaktys, to monumento ir daugybės kitų Lietuvai reikšmingų darbų sukūrusio autoriaus 70 metų jubiliejus. Taigi Jūsų, skaitytojau, dėmesiui – kraštiečio, Lietuvos skulptoriaus, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato, profesoriaus PETRO MAZŪRO mintijimai, atsakant į mūsų žurnalo klausimus.

Pirmiausia labai dėkojame, kad geranoriškai sutikote per mūsų žurnalą pabendrauti su radviliškėnais. Gal nė nepagalvojate, kad daugeliui jų Jumis prasideda kiekviena diena: kaip atminty nešmėkštels Jūsų pavardė, kai rytą skubi pro miesto centre stovinčią Jūsų sukurtą „Nikę“ – taip sutrumpintai pas mus vadina Nepriklausomybės kovų paminklą. Taigi Jūs gimtajame krašte vis

prisimenamas, minimas ir gerbiamas. O kokios Jūsų ištakos čia, kreipusios į menininko kelią?

Pasakyti, iš kur gyvenime atsiranda vieni ar kiti dalykai, negaliu, viskas skendi mūsų protėvių gyvenimuose, o jų paklausti negaliu. Žinau tik, kad tėvas yra gimęs Rygoje, jo tėvas, tiltų statybos inžinierius, Pirmojo pasaulinio karo metu mirė nuo

šiltinės. Kažkas mano tėvą mažą parvežė į Šiaulaičius, kur aš ir gimiau. Mama kilusi iš Šiaulaičių apylinkių. Šiaulaičių apylinkių.

Skulptūrą studijuoti mane paakino brolis Česlovas, tuo metu jis jau studijavo architektūrą Kauno politechnikos institute.

Jūs spauda neretai pavadina kūrėju novatoriumi. Kuo tai pasireiškia?

Novatoriumi savęs nevadinu. Tiesiog mano jaunystės laikotarpis buvo labai konservatyvus, uždarytas socialistinio realizmo rėmuose. Bet kokį nesutikimą tarnauti svetimai ideologijai vadinti novatoriškumu netikslu.

Tuo metu turėjai imtis būtinąsias ginties priemonių išorės spaudimui atremti, kad gyvenimas būtų pakenčiamas. Bet tai nėra novatoriškumas meno istorijos raidos požiūriu.

Kaip nusakytumėte savo kūrybos kryptį dabar?

Dabar turi imtis tos pačios savignyos dažniausiai savo paties sukeltų problemų sprendimui. Nepuoselėju kokios nors krypties, tiesiog domiuosi man įdomiais dalykais ir tai apsprendžia kuriamą meninį paveikslą.

Esate vienas iš bronzos autorinio liejimo pradininkų. Tačiau Jūsų rankose prakalba ne tik bronzos, bet ir akmuo, marmuras, bazaltas, gipsas, sintetinės medžiagos ir kita. Ką Jums duoda tokia įvaldyta įvairovė, kam teikiate pirmenybę?

Iš ko daryti skulptūrą, aktualu visą laiką, nes medžiaga jau yra pranešimas. Kadangi esu siuntęs daug pranešimų, kiekvienam jų ieškojau tinkamiausio turinio, formos ir medžiagos santykio.

Pirmenybės neteikiu niekam iš išvardytų komponentų, nes kiekvienu atveju svarbu derinys, duodantis geriausią rezultatą vienai ar kitai idėjai atskleisti.

Turbūt atskira kalba būtų apie Jūsų

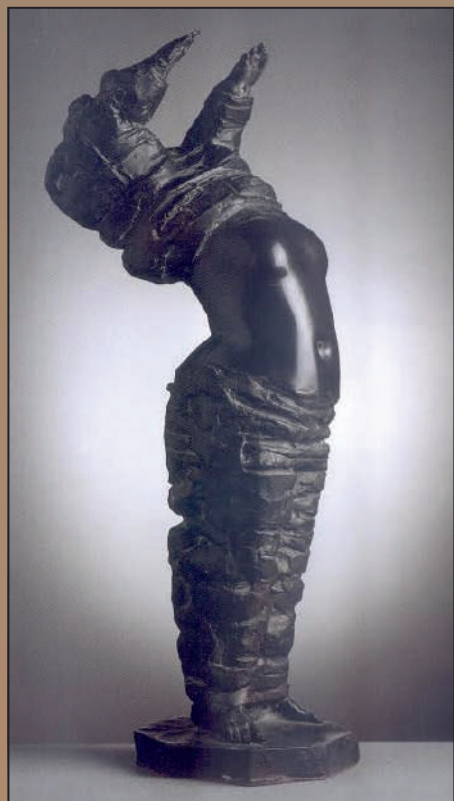
santykį su gamta ir tai, kaip ją „atsivedėte“ į savo kūrybą.

Manau, kad uoliena yra ta pati gamta, tik negyva, todėl į riedulį įkalinti medį vertė kiti motyvai. Augalai mane persekioja visą gyvenimą, jie tampa tarsi tavo gyvenimo dalis, jei juos augini ir prižiūri. Dažnai išgyventi dalykai tampa dalyviais, išnyrančiais iš sąmonės, ir nieko čia nepadarysi.

Egzotinių augalų auginimas, paties padaryti tam skirti įrenginiai, sumanytos metalo ir akmens apdorojimo technologijos, įvairios instaliacijos su gyvosios gamtos objektais, integruotais į Jūsų kūrinius... Kas tai Jūsų kūryboje – originalumo ieškojimai, reakcija į žmonijai vis labiau grasinančias ekologines problemas, dar kas?



Ivykių horizontas. Ketūs, poliesteris, 60x25x30 cm. 2019 m.



Moteris. Bronza, h 45cm. 1984 m.

Dar kas, ko aš negaliu ir nesistengiu įvardyti žodžiu. Mano reikalas yra užsiimti dalykais, kurie sujudina pasąmonę. Viskas, ko galima išmokti meno lauke, savaime nėra labai vertinga. Atradimai atsitinka mums nežinant. Pastabumo, jautrumo neišmoksi. Tačiau užtenka turėti valios ir ryžto būti atviram nežinomiems dalykams ir sėkmės atveju sužinosime, ko esame verti.

Atrodytų, dažnai tam reikia būti net inžinieriumi! Jūs toks ir esate?

Negaliu pasakyti, kas esu, bet tikrai nesu inžinierius, darbe nenaudoju net matematinių skaičiavimų, viskas paremta prakeikta intuicija.

Paprastai kūrėjai nelabai linkę patys įvardyti savo mėgstamiausius, labiausiai pavykusius darbus. Ir visgi?..

Išimties tvarka pasakysiu, kad dabar, baigęs rašyti, eisiu tęsti pradėto geriausio

darbo. Žvelgiant atgal, kodiniai pavadinimai galėtų būti „Nikė“, „Moteris“, „Svetimas medis“.

2004 metais Jums paskirta Nacionalinė kultūros ir meno premija. Papasakokite, kokių kitų įvertinimų yra sulaukę Jūsų kūriniai, savo gyvenimus jau gyvenantys daugelyje Lietuvos vietovių, muziejų, privačių kolekcijų, eksponuoti įvairiose šalies ir užsienio parodose. Ką Jums tai reiškia?

Čia pasinaudosiu žinomu aforizmu: geriausias automobilis yra tas, kurį turiu, o didžiausias apdovanojimas man yra radviliškiečių pakantumas. Visa kita yra pertekliniai gyvenimo dalykai, daugiau trukdantys, nes užstoja svarbiausius dalykus.



Nikė. Granitas, marmuras, aliuminis, 160x48x54 cm. 1975–1976 m.





Pavargusi gitara. Bronza, 23x43x20 cm. 1995 m.

Strasbūre, Europos Parlamento būstinėje, stovi Jūsų sukurta „Nikė“. „Nikė“, aišku, kitokia, turi ir Radviliškis. Minint čia vykusiame mūšyje su bermontininkais Lietuvos kariuomenės pasiektos pergalės 80-metį, buvo surengtas tai įamžinančio paminklo projektų konkursas. Jį laimėjote Jūs, ir 1999 metais mūsų mieste atsirado Nepriklausomybės kovų paminklas. Kaip kilo anoji idėja, kaip šis kūrinys Jums pačiam atrodo dabar, kai jo aplinka pasikeitė – stovi jau naujai pertvarkytoje Radviliškio centrinėje aikštėje?

Paminklo atsiradimą ir mano dalyvavimą lėmė atsitiktinumai, bet tos idėjos krikštatėviais noriu įvardyti buvusį Šiaulėnų mokyklos mokytoją Aleksą Algimantą Jonaitį ir kraštiečių, kultūros darbininką Augenijų Jurgauską.

Dėl savo kaltės dar nebuvo Radviliškio apylinkėse, todėl negaliu komentuoti naujos paminklo vietos. Šiaip manau, kad kiekviena skulptūra ilgainiui suranda savo tikrąją vietą ir autoriui ne laikas rūpintis jos likimu po to, kai ją išleidi į gyvenimą. Skulptūra turi pati apsiginti. Rūpintis reikia, kai pradedi ją daryti.



Svetimas medis. Akmuo, greipfrutas, h 250 cm. 2001m.

T o k i a m e i l g a m e
kūrybiniame kelyje, atrodo, Jums buvo ir šilto, ir šalto. Vieni Jūsų darbų laukė, kiti išsijuosę kritikavo. Kaip pavyko išlikti savimi, nepasiduoti pagundai imtis kažko kito?

Kai patenki į viešą erdvę, o toks mano profesijos trūkumas, negali galvoti, ką kaimynai pasakys. Tai jau iš anksto įtraukta į kūrybos mėsmaļę, atskirai vargti nebereikia.



Nepriklausomas raitelis. Ketūs, geležis, plienas, gelkautas, dydis kintamas. 2018 m. MO kolekcija. T. Ivanausko nuotrauka





Petro Mazūro darbai





Nepriklausomybės kovų paminklas atnaujintoje Radviliškio centrinėje aikštėje. Viešosios bibliotekos nuotrauka

Be kūrybos, turite ir solidžią pedagoginio darbo patirtį. Ką ji Jums davė?

Pedagoginį darbą teko dirbti nuo pat Dailės instituto baigimo 1973 metais. Pradėjau dirbti M. K. Čiurlionio meno mokykloje, o nuo 1989-ųjų – Vilniaus dailės akademijoje. Ne vieną kadenciją teko vedėjauti Skulptūros katedrai tais prieštariniais persitvarkymų laikais.

Kai kalbi su jaunais žmonėmis, galvoji, ką jiems sakyti, pats gauni daugiau nei jie. Nes jiems reikia jau kitų dalykų. Turi mokytis iš jų ir tai labiausiai vertinga dėl psichoterapinio poveikio, nuolatinio atsinaujinimo. Dar ir dabar turiu keletą studentų, kuriems rūpi bandyti kitaip, ne pagal paskirtį naudoti technologijas ir medžiagas, atskleidžiant iki tol nenaudotas jų savybes, tiriant, kaip temperatūra, garsas ar šviesa gali sujaudinti medžiagos ramybę ir pateisinti jos įsiveržimą į kūrybinę praktiką. Tokių realių išbandymų metu atsiskleidžia nenuspėjami suvokimo judesiai ir atsiveria kitais būdais neišskaičiuojamos erdvės kūrybai.

Savo gimtinės žmonėms gal mintyse pravertumėte savo dirbtuvių duris? Kokių naujų kuriamų darbų eskizus, fragmentus ar bebaigiamus darbus ten pamatytume?

Leiskite pasakyti apibendrintai: pamatytumėte beviltiškas žmogiškosios prigimties pastangas sugyventi ir išgyventi.

Ar Jums tenka kada būti savo gimtajame krašte?

Išsiskyrimas su gimtosiomis vietomis buvo dramatiškas, kol kas lieka negyjanti žaizda, kurios geriau neliesti.

Ko palinkėtumėte radviliškiesiems šiandien, kai kultūrai, dvasingumui, tiesai, kitoms vertybėms ne visada dega žalia šviesa?

Savo gyvenime Lietuvoje niekada individui žalesnės šviesos nesu matęs, tačiau kai kam pritrūksta vidinės atsakomybės ir jis važiuoja per greitai. Kiekvieno iš mūsų galvoje, širdyje dega skirtingos šviesos, todėl mes nevienodai matome ir vertiname supančią aplinką. Nemažai žmonių neskiria spalvų arba renkasi blogus derinius, ir nieko čia nepakeisi. Jei jaunystėje žmogus padarytų bent pusę darbų, kurie nuo jo paties sprendimų priklauso, vėliau nekaltintų kitų dėl savo nepriteklių.

Parengė Gražina Dunauskienė

Titulinėje nuotraukoje – skulptorius Petras Mazūras

Jo pateiktos nuotraukos



**STASĖ TULYTĖ,
kraštiečių, gyvenanti Kaune**

SENUOSE UŽRAŠUOSE – ŠEDUVOS ISTORIJS FRAGMENTAI

Prisiminkime Stasį Tulį – šeduvį, ištikimai mylėjusį savąją Šeduvą, siekusį įamžinti jos istoriją, ir pavartykime šio patrioto paliktus užrašus.

Stasys Tulys, mano tėtis, gimė 1905 metų balandžio 8 dieną Šeduvoje, kaip jis sakydavo, „samanotoj bakūžėj“. Anksti netekęs seserų ir brolių, augo tėvų namuose vienturtis. Esant sunkiai materialinei šeimos padėčiai, motinos rūpesčiu lankė Šeduvos pradinę mokyklą, vėliau – „Saulės“ progimnaziją.

Jau ankstyvoje jaunystėje jo rašytame dienoraštyje yra patriotiškų pamąstymų apie Lietuvą. Daug skaitydavo, todėl džiaugėsi tokiu būdu sužinojęs apie Lietuvos grožį, jos upes ir miškus, apie jūrą ir miestus. Dažnai užsirašydavo jam labiausiai patikdavusias Maironio eiles.

Bet daugiausia vietos savo dienoraštyje skyrė gimtajai Šeduvai, kuri jam buvo miela ir brangi. Rašydavo, kokia Šeduva įvairiais metų laikais: linksma ir šviesi pavasarį, kai

girdėdavosi varlių kurkimas, paukščių čiulbesys, visokiausiomis spalvomis tviskanti vasara, paniurusi rudens tamsiomis dienomis ir nugrimztanti į baltą tylą žiemą... Rašydavo apie sunkią buitį ir motinos dideles pastangas tą šeimos gyvenimą palengvinti.

Jei atsirasdavo nors mažiausių galimybių, stengdavosi dalyvauti ekskursijose, vis norėdavo pamatyti ką nors naujo, įdomaus. Dienoraštyje užrašytos jo vargingos kelionės į Kauną, į Baltijos pajūrį. Su Šeduvos „Saulės“ progimnazijos chorą 1924 metais dalyvavo pirmojoje Dainų šventėje Kaune. Tačiau iš kur begriždavo namo, jam smagiausiai būdavo iš tolo pamatyti baltuojančius bažnyčios bokštus ir pajusti brangiausios Šeduvos žemę...

Gyvendamas Šeduvoje ir būdamas jau

brandesnio amžiaus, S. Tulys neliko kultūrinio gyvenimo nuošalėje. Tuo metu entuziastai statydavo spektaklius, kurie vakarėlių metu būdavo rodomi šeduviečiams. Tuose vaidinimuose tėtis aktyviai dalyvaudavo, neretai vaidindavo.

Yra giedojęs bažnyčios chore. Kelerius metus dirbo ir ugniagesyboje, buvo komandos adjutantas, baigė atitinkamus kursus Kaune. Iš Šeduvos miesto burmistro 1938 metų nuorašo: „Pažymėjimas. Šiuo pažymima, kad Stasys Tulys Šeduvos savan. ugniag. Komandos adjutantas 1938 m. lapkričio mėn. 21 d. ligi gruodžio mėn. 13 d. išklaušė Lietuvos Ugniagesių Organizacijų Sąjungos suruoštus ugniagesių komandų viršininkams ir brandmeisteriams kursus ir išlaikė šių dalykų egzaminus.<...> Atliko visus programinius praktikos darbus ir pripažintas baigusiu kursus įvertinimu labai gerai.“

Nemažai laiko skirdavo gyventojų pareiškimams rašyti. Įvairiausias išskylančias problemas žmonės aiškindavosi tam tikrose įstaigose, pateikdami prašymus. Todėl dalis miesto ir apylinkių gyventojų dažnai ir kreipdavosi į tėtį, prašydami parašyti prašymą. Tas darbas jam suteikdavo galimybę ne tik padėti, bet ir geriau pažinti aplinkos žmones, suprasti jų džiaugsmus ir rūpesčius. Tėtis tai rūpestingai darydavo ir didžiudavosi, kad yra žmonėms reikalingas.

Jis labai domėjosi padavimais apie Šeduvą, rinko ir užrašinėjo upelių atsiradimo, miesto gatvėse išlikusių ir neišlikusių retesnių statinių istorijas. Jau nebegyvendamas gimtajame mieste (išvyko 1940 m., mirė Kaune 1964 m.) toliau domėjosi jos istorija, 1930, 1944 metais rašė į spaudą.

Senuose tėčio užrašuose radau apie Šeduvai suteiktas Magdeburgo teises: „Karaliaus Stanislovo Augusto aktu (1654 06 25) Šeduvos miestui buvo suteiktos Magdeburgo teisės. Teisių suteikimo dokumentas – graži, didelio formato, rausvos spalvos knyga, sudėta iš pergamento lapų, persiūta violetinės spalvos šilko *šniūru*, užlakuotu dideliame *missingio*



Stasys Tulys

žiede raudonu laku, parašyta ranka lenkų kalba, rodos, antrame puslapy yra miesto herbas – apvaliame mėlynos spalvos fone baltas erelis.

Knygoje apibrėžtos miestui suteikiamos teisės, miesto sienos, knygos gale – teisių suteikimo data ir karaliaus parašas. Teisių dokumento knyga, ilgus metus buvusi miesto savivaldybės retų dokumentų archyve, paskutiniu metu perduota Panevėžio muziejui. Nežiūrint, kad Magdeburgo teisių laikotarpis jau seniai atgyvenęs, senieji miestiečiai iki šiol tomis teisėmis labai didžiudavosi, jas nepaprastai gerbė ir kiekviena proga save skaitė *magdeburgistais*, t. y. privilegijuotais, platesnes teises turinčiais. Dėl teisių pažeidimų yra buvę net kruvinių susirėmimų.“

Stasys Tulys yra aprašęs ir Šeduvos geležinkelį bei su jo nutiesimu susijusias miestiečių nuomones: „Nutiesus Radviliškio–Daugpilio geležinkelį 1871–1873 m., atrodė, susidarė palankios sąlygos miestui augti, bet iš tikrųjų taip



Stasys Tulys (pirmoje eilėje sėdi trečias iš dešinės) darbavosi ir ugniagesiu

neįvyko. Geležinkelis Šeduvą aplenkia 2–3 km lanku. Kodėl taip atsitiko? Geležinkelis, ėjęs nuo Puipių kaimo tiesiog į miestą ir jo nepasiekęs apie 5 km, staiga sukasi į dešinę ir, aplenkęs miestą, grįžta į tą pačią kryptį, eina toliau į Panevėžį.

Tokiai nesąmonei pateisinti yra du spėliojimai. Vieni sako, kad inžinieriai reikalavę iš miestiečių nemažo kyšio, žadėdami už tai įrengti stotį prie miesto, o kiti tvirtina, kad miestiečiai sudėję nemažą kyšį inžinieriams, jog tą „pabaisą“ nuvestų nuo miesto kiek galima toliau, kad ji neatneštų Šeduvai nelaimių. Pačią geležinkelio statybą atliko daugiausia iš Rytų Lietuvos ir Baltgudijos suvažiavę rusų tautybės žmonės, kurie tam reikalui turėjo savo įruoštus vežimėlius, kitus įrankius, arklius. Jie gyveno kelio rajone, įsirengę sau žeminėse apkasus – *zemliankas*. Gavę atlyginimą, smarkiai lėbaudavo, mušdavosi ir kitas komedijas išdarinėdavo.

Tada vyko didelio kapitalinio tilto per Daugyvenės upę ir geležinkelio stoties trobesių statyba.“

Tėčio dienoraštis primena Šeduvoje buvusį *bilijušavą* kryžių, kurį daugelis turbūt jau seniai pamiršo. Jo aprašas toks: „Dabartiniame miesto centre, kur susikerta didžiosios Šiaulių, Panevėžio, Kėdainių gatvės, yra nemaža aikštė (Nepriklausomybės). Pačiame aikštės viduryje buvo didelis raudonų plytų sumūrytas kryžius kažkokiam jubiliejui atminti (Emilijos Brajinskienės, Šeduvos Babos, sakymu, toji proga buvusi nuncijaus, Romos popiežiaus diplomatinio atstovo, apsilankymas Lietuvoje – redakcijos past.). Miestiečiai tą kryžių pavadino *bilijušavu*. Jis buvo apie 3 m aukščio, smarkiai gamtos sąlygų apgadintas – apspuręs. Jo papėdė buvusi iš didokų akmenų sumūryta, bet suirusi. Aikštėje turgų ir jomarkų dienomis apie kryžių būdavo gausu elgetų, kurie čia meldavosi, giedodavo ir išmaldos prašydavo.

Rodos, apie 1870–1880 m. rusų vadžios įsakymu kryžius buvo nugriautas ir toje vietoje padėti pamatai *pravoslavų* (stačiatikių) cerkvei. Nors *pravoslavų* čia

gyveno ne tiek daug, tačiau aikštės viduryje buvo pastatyta graži, baltutė, nelabai didelė bizantiško stiliaus cerkvė, kurioje didesnėmis šventėmis vykdavo pamaldos. Padėjus pamatus, sako, buvo atvežta *bačka* (statinė) degtinės, jos pylama į kibirus ir kiekvienas galėjo gerti vieną puodelį, po to užleisti vietą kitam, o jei dar nori – stok į eilę vėl iš naujo. 1922 m. cerkvė peršventinta į katalikų bažnyčia, raudonai perdažytas buvęs žalias jos skardinis stogas, papuoštas vidus ir bažnyčia perduota „Saulės“ progimnazijai. Progimnazijos kapelionas buvo šios bažnyčios rektorius. Taip čia puikiai vyko pamaldos iki 1934 m. Kam suniežtėjo nagai, kam užkliuvo ta miesto puošmena? Sako, nebuvo lėšų perdengti seno stogo, tai ir parašytas sprendimas nugriauti. Apskrities savivaldybė paskyrė 1500 litų, ir per keletą dienų liko gruzdų krūva, kuri „puošė“ miestą net 3 metus.<...>“

Bernardinų gatvė taip pat neliko S. Tulio nepastebėta. Jo dienoraštyje yra toks pasakojimas: „Miesto pietų pusėje yra tiesi gatvė, iš seno vadinama bernardinų vardu. Jos kaip vienas, taip ir kitas galas sunyksta kluonuose ir daržuose, o paskutiniu metu imta tuos galus suarti, suleisti su daržais. Gatve eina miesto *rubežius*, nes senajame miesto plane buvo nurodytos Šeduvos sienos – Bernardinų, Sodų, Pievos gatvės. Pietiniame gatvės gale yra didelis, šimtamečiais gluosniais ir topoliais apaugęs kluonas apie 2 ha ploto, vadinamas Popiškiu. Jo istorija tokia.

Miestiečių pakviesti, atsikėlė į Šeduvą vienuoliai bernardinai, kuriems miesto ūkininkai paaukojo po galą rėžio (*šniūro*), iš ko ir susidarė paminėtas sklypas. Bernardinai sklypą sutvarkė, apsodino medžiais (pasak Šeduvos Babos, ten ir dabar dar yra vienas senas gluosnis, kuriam jau kone 200 metų – redakcijos past.), pasistatė namus ir įsikūrė. Laikė karves, žodžiu, vertėsi ūkiškai. Apylinkėje jie gydė žmones, klausė išpažinčių, atlikinėjo kitokių patarnavimų. Už tai apylinkės ūkininkai jiems skirdavo aukų. Kiek ilgai jie čia gyveno, tikrai nežinoma, manoma, kad apie

30–40 metų. Apylinkėje jie turėjo gerą vardą, žmonės juos mylėjo.

Išvykus bernardinams, sodybą perėmė rusų valdžia ir ją nuomojo. Kai mieste atsirado cerkvė, sodyboje buvo pastatytas puikus namas, tvartai, ir ji perduota *pravoslavų* dvasininkui, visą laiką gyvenusiam Radvilišky. Jis buvo cerkvės rektorius. Sodyba buvo nuomojama ir toliau, o pelnu naudojosi *pravoslavų* dvasininkai.

Atsikūrus Lietuvai, sklypą perėmė žemės tvarkymo įstaiga ir jį išnuomojo vietinei pieno perdirbimo bendrovei pieninės statybai, bet kažkodėl pieninė čia nebuvo pastatyta. Laikui bėgant, buvę pastatai sunyko, o sklypas ėjo per nuomininkų rankas, kol pagaliau buvo pavestas miesto jaunimui kaip sporto aikštė. Gatvės pavadinimas išsilaikė nuo čia gyvenusių bernardinų vardo, nors tai buvo prieš 100–120 metų.

Gatvėje šaunesnio nieko nėra, ji negrišta, be šaligatvių, gryčios paprastos, šiaudiniai stogais, labai sena miesto žydų pirtis, užtat sodai ir kiti medžiai sudaro puikų vaizdą, čia šventadieniais ir laisvalaikiu daug miestiečių – *spaceruotojų*. Pravartu pažymėti, kad 1930 m. čia nugriauta sena ir paskutinė miesto dūminė pirkelė, joje prieš Didįjį karą lankydavosi keli knygnešiai, pareidami iš Prūsų.“

Dar viena S. Tulio užfiksuota vieta – Kotiškis: „Einant Kėdainių gatve iš centro, kairėje prieinam Kotiškio gatvelę, kuria paėję kokį porą šimtų metrų, pasiekiame balto smėlio aikštę, vadinamą Kotiškiu. Aikštės gale teka Niauduvos upelis – per puikias, medžiais apaugusias lankas, kur nemažai miesto gyventojų, ypač šventadieniais, ateina pasivaikščioti. Kairėje aikštės pusėje – naujieji gimnazijos rūmai, statyti 1924–1925 m.

Aikštės vardas – iš žodžio *kotas*, *kotavoti* (žudyti). Senieji žmonės sako, kad šioje aikštėje kažin kada buvusios pastatytos kartuvės ir čia buvo kariami, *kotavojami* žmonės, užtat ir aikštė gavo Kotiškio vardą.

Gerokai prieš Didįjį karą mieste stovėjo kariuomenė, toje aikštėje turėjo įsitaisiusi

gyvulių skerdyklą ir virtuvę. 1919 m. čia buvo sušaudyti 6 žmonės. Čia pat jie ir palaidoti.“

Kaip minėjau, tėtis, įsijungęs į savosios Šeduvos kultūrinį gyvenimą, dalyvavo ir pirmojoje Lietuvos dainų šventėje. Apie ją yra taip rašęs: „1924 VIII 22. Dangus apsiniaukęs, smulkiais lašeliais lašnoja lietus. Visi dainininkai pasirengę keliauti į pirmąją Dainų dieną. Vos penktą valandą ryto Šeduvos moksleivių dainininkų būrelis žingsniuoja stotin. Stoty – žmonių daugybė, visi laukia traukinio, visur girdisi žodžiai „Kaunas“, „Dainų diena“. Netrukus atvažiavo traukinys. Vargais susigrūdę į prekinus, žmonių pilnutėlius vagonus, nudardėjom Radviliškin. Radviliškyje judėjimas jau žymiai didesnis, pilni žmonių traukiniai skrieja Kauno link. Nors

keliavome prekiniuose vagonuose, bet nusiminimo nesimatė. Be perstojo girdėjosi gražios lietuvių liaudies dainos. Iš ryto oras buvo nekoks, bet, nuvažiavus apie Jonavą, pradėjo šviesti saulė. Besigėrėdami gražiais Tėvynės reginiais, nepamatėm, kaip atėjo vienuolikta valanda ir mes pasiekėm Kauną.“

Žinoma, tie ir kiti tėčio užrašymai tėra paprasti paprasto žmogaus dienoraštin sudėti pastebėjimai, asmeniniai vertinimai, jam reikšmingesni atrode dalykai, kokie buvo žinomi ar matomi jo gyvenamuoju laikotarpiu. Tačiau jie savaip įdomūs, primenantys šio miesto istoriją ir ją siekusį išsaugoti šeduvį – kaip rašyta tuometinėje spaudoje, uolų ir darbštų veikėją, tikrą savojo krašto patriotą.



Šis medis galiūnas Šeduvoje pasodintas dar bernardinų

**Autorės asmeninio archyvo, taip pat Izolinos Stanulienės nuotraukos
Titulinėje nuotraukoje – Stasio Tulio aprašytas Kotiškis**



**ROMUALDA VENCKŪNAITĖ,
Daugyvenės kultūros istorijos
muziejaus-draustinio Burbiškio dvaro
istorijos skyriaus muziejininkė,
PETRAS JUKNEVIČIUS, istorikas**

TOLIMOJI KAIMO PRAEITIS (2)

Tai – žurnalo šių metų 1(30) numeryje pradėto spausdinti straipsnio apie Mondeikių kaimą baigiamoji dalis. Skirta Lietuvos vietovardžių metams.

Stambiausi Mondeikių ūkininkai Ramanauskai iš kaimo išsikėlė apie pusę kilometro į pietus ir 1938–1939 m. ant nežymaus kalnelio pasistatė naujus, erdvius gyvenamuosius bei ūkinius trobesius. Kaip ir kiti, ūkininkavo iki Lietuvos okupacijos. Visą jų šeimą, kurioje augo trys vaikai nuo 9 iki 16 metų, ištrėmė pirmuosius. Sugrįžusiems iš Sibiro po tremties jiems buvo leista gyventi tik namo dalyje, nes viso pastato negražino. Ir iki tol gryčia tuščia nestovėjo, joje buvo apgyvendinami kolūkio darbininkai, o tvartuose įkurdinami kolūkio gyvuliai. Grįžę Ramanauskai dirbo buvusiuose savo tvartuose – prižiūrėjo kolūkio gyvulius. Našle likusi Ona Ramanauskienė paskutinius kelerius metus jau nebegyveno Mondeikiuose. Kitame namo gale apgyvendintoji šeima taip pat išsikraustė, tad Ramanauskų sodyba tenyškščio tarybinio ūkio vadovų iniciatyva sulyginta su žeme jau Atgimimo laikotarpiu, apie 1989 m. Šio ūkio teritorijoje Mondeikių

kaimas atsidūrė 1970 m., prie Beinoravos tarybinio ūkio prijungus *Vienybės* kolūkį. Ona Ramanauskienė pergyveno su savo vyru sukurtos sodybos sunaikinimą ir mirė 1995 m. Kaune, gyvendama pas dukrą.

Vidutiniai ūkininkai Venclovai išsikėlė apie kilometrą į rytus nuo kaimo ir paskirtame sklype taip pat pasistatė naujus trobesius. Venclovų šeimoje užaugo 9 vaikai, sodybos šeimininku tapo Domas. Jis prieš trėmimus su šeima pabėgo į Radviliškį, o ūkyje paliko savo viengungį brolių Leoną ir tarnaitę. Leoną ištrėmus į Sibirą, namuose irgi apgyvendindavo darbininkus, atėjusius dirbti į kolūkį. Leonas, grįžęs iš Sibiro, gyveno tėviškėje iki mirties – 1976 m. Venclovų sodyba sulyginta su žeme apie 1980 m. taip pat tenyškščio tarybinio ūkio vadovų iniciatyva. Tuo pačiu Mondeikių kaime buvo nugriauti ir du buvę moliniai tvartai, kuriuose *Vienybės* kolūkis ir Beinoravos tarybinis ūkis laikė raguočius. Ūkis jau turėjo ▶



O. ir A. Ramanauskų šeima Sibire, Partizansko kaime. 6 dešimtmetis. Iš asmeninio P. Kriaučiūnienės albumo

pasistatęs gyvulių fermas bei kompleksus, tad buvę ūkininkų tvartai tapo nebereikalingi.

Šalia Venclovų sklypo naują gyvenimą turėjo susikurti dar vieni Mondeikių kaimo gyventojai – Venskūnai, kaime turėję apie 30 hektarų. Ėmė žemę, apaugusią krūmynais, nes tokios pridėdavo dar 10 hektarų. Krūmus reikėjo išrauti, žemę išdirbti – tai buvo labai sunkus darbas, tad valstybė krūmų negailėjo. Antanas Venskūnas turėjo 8 brolius, taip pat seserį. Ūkyje liko jis ir viengungis brolis Augustinas, o 44 hektarai žemės buvo padalyti trims. Gryčią, statytą 1910 m., ir klėtį, statytą 1906 m., Venskūnai išsiardė ir pastatė naujoje vietoje, savo sklype. Ten mūrijo akmeninius pamatus, kasė molį, iš kurio drėbė sienas didžiuliam tvartui, daržinei. Tik prieš 1940 m. pasistatė erdvią jaują javams, o svarbiausia – linams džiovinti, bet nebespėjo įrengti. Taigi statėsi ir kūrėsi kelerius metus, o dar reikėjo ir krūmynus išsirauti, žemę dirbti, skolas gražinti, tačiau jis, kaip ir visi ūkininkai, buvo paskelbtas buože ir su broliu Augustinu ištremtas į Sibirą. Po tremties Antanas grįžo namo pas žmoną ir sūnų, bet pagyveno tik kelerius metus ir mirė. Kol jo nebuvo, o žmona su dviem vaikais buvo išbėgusi, paliktoje gryčioje virė gyvenimas. Kolūkių organizavimo agentas su sribais

1949 m. įkūrė kolūkį *Jaunoji gvardija*, į kuri įstojo Mondeikių ir Davongalio kaimų ūkininkai ir kuris po metų prijungtas prie *Vienybės* kolūkio. Venskūnų seklyčioje įsikūrė *Jaunosios gvardijos* kontora. Name dar gyveno kolūkio darbininkai, kurie nuolat keitėsi. Vėliau čia buvo kolūkio skyrius su telefono linija.

Jadvyga Venskūnienė su sūnumi Domu sugrįžo namo, abu dirbo savo buvusiam tvarte – šėrė kolūkio kiaules, po to arklius. Šiandien sodyboje gyvena Venskūnų palikuonys, dėkingi savo tėvams, pasipriešinusiems anuometinių vadovų užmačioms ją sunaikinti. Žinodamas, kaip sunkiai ši sodyba buvo kurta, kiek tėvas čia paliko sveikatos, kaip išgyveno tremtį, o dėdė Augustinas iš jos nebesugrįžo, ar galėjo sūnus Domas leisti viską sugriauti?



D. ir M. Ramanauskaitės Sibire. Iš asmeninio R. Vencskūnaitės albumo



Mondeikių kaimo gyventojai Sibire. Sėdi iš kairės: Aug. Venskūnas ir S. Ramanauskas. Stovi iš kairės: L. Venclovas, A. Venskūnas ir V. Ramanauskas. Fotografuota iki 1952 m. Iš asmeninio R. Venckūnaitės albumo

Broliai Jonas ir Vincas Sipavičiai iš kaimo išsikėlė paskutiniai, įsikūrė sodybose Užkuraičių ir Dapšionių kaimų pakraščiuose. Jonas pasistatė namus, dabar esančius arčiau kelio, paskutinė ten gyveno jo dukra Marytė. Vincas pasistatė namus arčiau Užkuraičių miškelio, laukuose, bet dabar sodybos nebėra. Tremties Sipavičiai nepatyrė, nes buvo mažžemiai. Sipavičių palikuonys tebegyvena Dapšioniuose, Užkuraičiuose, Šeduvoje, Kaune ir kitur.

Kaime buvo suplanuota statyti gyvenvietę, tad Mondeikiai, kaip kaimas, vėl atsirado šešto dešimtmečio pabaigoje–septinto pradžioje. Pirmasis namus čia pasistatė Jurgis Grigaliūnas, nevietinis, šalia jo įsikūrė Adomas Liukumas, iki tol gyvenęs sodybėlėje laukuose. Tarp Grigaliūno ir Liukumo namų nėra padoraus atstumo, nes, kaip minėta, čia buvo suplanuota gyvenvietė, kurioje namas turėjo stovėti prie namo – tarsi būtų trukę vietos... Dabar mums sunku suprasti ano laikmečio tendenciją sukišti žmones į mažus plotus, taip nubloškiant juos atgal į režinio

kaimo laikus. Į gyvenvietę Mondeikių kaimas taip ir neišaugo.

Nors jau senokai už Stūko miško ir Liūlio upelio nebėra Šakenių sodybų, kaimo gyventojai tą vietą tebevadina Šakenyne. Klaudo šeimoje augo kelios dukros, jis Smilgių miestelyje buvo atidaręs krautuvę. Tas namas, kuriame gyveno jo dukros ir veikė parduotuvė, dar ir dabar senųjų smilgiečių vadinamas Šakenyne. Kaip ir kiti ūkininkai, jie patyrė tremtinių dalią, kiek pamena gyventojai, brolis ir sesuo buvo iš Sibiro pabėgę, brolių suėmė ir gražino atgal. Po to, kai juos ištrėmė, ten niekas nebegyveno ir namus nuvertė. Viena Šakenytė gyveno Radviliškyje.

Iki 1989 m. Mondeikių kaimo gyventojai buvo išsidėstę taip: nuo plento Šiauliai–Panevėžys eidamas į pietus, dešinėje pirmiausia praeidavai Sikorskių vienkiemį, priedavai Ramanauskų (vadintų Ramanauskėliais) sodybą, tada Liukumų ir Grigaliūnų namus. Tuojau už griovio pamatydavai buvusį kumetyną, kuriame paskutinė gyveno Kuzmienė. Galiausiai kairėje regėdavai Ramanauskų vienkiemį.



J. ir A. Venskūnai savo vestuvių dieną. 3 dešimtmetis. Iš asmeninio R. Venckūnaitės albumo



Mondeikių kaimo gyventojai J. Sikorsko laidotuvėse prie Smilgių bažnyčios. 1940 m.
Iš asmeninio A. Sikorskienės albumo



„Susiglaudė“ Grigaliūnų ir Liukumų namai. Iš P. Kriaučiūnienės asmeninio albumo, jos ranka užrašytas kaimo tarmiškas pavadinimas. 1982 m.

Pasukęs pro jį keliu, pasiekdavai paskutinius Mondeikių kaimo gyventojus – Venskūnus. Kaip minėta anksčiau, už jų stovėjusios Venslovų sodybos nebebuvo, o už Liūlio upelio dunksojė Šakenių vienkiemiai taip pat jau virtę dirbamais laukais. Adomas Liukumas mirė 1981 m. Jo

dukra Paulina, likusi našle, namus pardavė Grigaliūno dukrai, kuri tebegyvena ten ir dabar. Grigaliūno name įsikūrusi jo kita duktė su šeima, o Kuzmienės sodybėlė nuversta, kai joje niekas nebegyveno. Ramanauskų sodybos vietoje – dirbami laukai.

Šiandien Mondeikių kaimą sudaro trys sodybos ir vienas vienkiemis, vienintelis po išskirstymo į vienkiemius išlikęs su nepažeista ir nepakeista erdvine struktūra, nors ir apgriuvusia. Prieš įsikuriant vienkiemiuose, tikriausiai buvo sudaromi sodybų išplanavimai. Vienkiemis gali būti vertingas ir įdomus istoriniu, architektūriniu bei etnografiniu požiūriais objektas, nedaug tapakitęs kaimo transformacijos procese.

1959 m. vykusio LTSR gyventojų surašymo duomenimis, Mandeikių kaime (Sidabravo apylinkėje) gyveno 48 gyventojai, Mundeikių kaime (Pakalniškių apylinkėje) – 5 gyventojai, visi jie buvo Sikorskių šeimos nariai, nes jų sodyba pagal teritorijas jau priklausė kitam tarybiniam ūkiui. 1970 m. LTSR gyventojų surašymo

duomenys teigia, kad Mundeikių k. (Pakalniškių apylinkėje) gyveno toks pat skaičius žmonių – 5, iš jų 2 – vyrai, o Mandeikių k. (Sidabravo apylinkėje) buvo jau tik 34 gyventojai, iš kurių 14 – vyrai. Čia vėl matome painiavą su kaimo pavadinimu.

Mondeikių k. 4 ūkiuose 2001 m. gyveno 14 asmenų. Šiandien, praėjus 18 metų, nuolat gyvenančių teliko 8. Atžalos, palikusios namus, įsikūrė kitur, tačiau tėvų namus aplanko, o vieni net uogų ūkį tėviškėje įkūrė. Kaimas, nepaisant visko, turi tam tikrą potencialą gyvuoti ir išlikti, nes iš keturių sodybų dviejose yra ūkininkaujama. Kaimo gyventojai puoselėja bendrystę, nuteikiančią viltingai: kartu švenčia tradicines ir naujas šventes, padeda vieni kitiems. Nors kaime anksčiau

vis stovėjusio kryžiaus ir nebėra, bet mondeikiečiai, kaip kažkada senovės lietuviai, prieš penkerius metus kaimo viduryje supylė nedidelį kalnelį, tarsi vienybės simbolį, kuriame per valstybines šventes plevēsuoja Lietuvos vėliava.



Mondeikių ir Užkuraičių jaunimas. Sėdi iš kairės: A. Kutkevičiūtė, Č. ir D. Petroniai, Z. Sipavičius. Stovi iš kairės: D. Venskūnas, A. Bartkevičius, J. Sipavičiūtė, Z. Stasevičius, P. Liukumaitė, A. Sipavičius. 6 dešimtmetis. Iš asmeninio R. Venckūnaitės albumo

**Titulinėje autorės nuotraukoje – Trispalvė mondeikiečių supiltame kalnelyje.
2019 m. kovo 11 d.**

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Lietuvos TSR administracinis teritorinis suskirstymas. Vilnius, 1959, p. 424, 799.
Lietuvos TSR administracinio teritorinio suskirstymo žinynas. D.1. Vilnius, 1974, p. 189–200.
Mondeikių kaimo gyventojų prisiminimai. Rankraštis, 2000–2019 m.

(Kiti šaltiniai, kuriais remtasi publikacijoje, buvo nurodyti jos pirmojoje dalyje.)



**LAIMA VERBLIUGEVIČIŪTĖ-
SENDRAUSKIENĖ, kraštiečių,
žurnalistė**



JŲ METAI NUŠVITĖ SPALVOMIS

Nors radviliškiečių žemaičiais nepavadinsi, įstabu, kad daugelį tuometinėje Radviliškio V (Gražinos) vidurinėje mokykloje į meno ir technologijų pažinimą rūpestingai ir su didele meile kreipė šios mokyklos mokytoja Jadvyga Kurmanskienė, į Aukštaitiją atvykusi iš Barstyčių (Skuodo r.). Būtent šiam žurnalui – pasakojimai apie jos mokinius Žemaitijoje: **RODEMĄ ARBUŠAUSKAITĖ-KONČIAUSKIENĖ** (5-oji abiturientų laida) ir **AUDRIŲ JAKUBĖNĄ** (1-oji abiturientų laida).

RODEMA ARBUŠAUSKAITĖ-KONČIAUSKIENĖ

Sako, kad atsitiktinumų žmonių gyvenime nebūna. Bet... Nuo to laiko, kai kartu leidome mokyklos sienlaikraštį – tavo komiksai, mano tekstai – prabėgo 36 metai. Buvai gera krepšininkė, o tapai dailės ir technologijų mokytoja. Kodėl?

– Piešti mėgau nuo darželio laikų. Mano mama net galvojo, kad būsiu konstruktorė, nes piešdavau daug mechanizmų, pastatų.

Mokydamasi mokykloje, irgi nuolat piešiau. Lankiau mokytojos Jadvygos Kurmanskienės piešimo būrelį, labai imponavo ši energinga pedagogė. Mokykloje visas freskas sienose sukūrėme, mano buvo sukurta ir „Laiko juosta“ istorijos kabinete. Dalyvaudavau respublikiniuose, tarptautiniuose konkursuose, televizijos konkurse „Mano pasaulis“ tapau net laureate.

Kaip nutiko, kad po mokyklos, studijų tave keliai nuvedė į Žemaitiją?

– Ne iš karto. Pirmais metais po mokyklos stojau į Šiaulių pedagoginį institutą, bet pritrūko pusės balo. Grįžau į Radviliškį, įsidarbinau dailininke Autotransporto įmonėje, ten liko mano pirmieji meno darbai, įvairūs propagandiniai plakatai. Po metų stojau vėl. Ir vėl nepasisekė. Tada įstojau į Vilniaus technikos mokyklą mokytis braižybos. Kažkas pasakė, kad, baigus raudonu diplomu, stojant į institutą, užsidegs žalia šviesa. Taigi sostinėje turėjau aiškų tikslą – mokytis, o bendrabutyje gyvenimas virte virė. Netenkino, ypač sunku buvo pirmais mėnesiais, bet išgyventi reikėjo. Paskui atsirado ir vaikinai, būsimasis mano sutuoktinis Alvydas. Jis mokėsi geologijos. Grįžę į Radviliškį, susituokėme, vyras įsidarbino Šiauliuose.

O tą raudoną gavai?

– Taip. Tačiau vietoje vieno penketuko (penkiabalėje vertinimo sistemoje) iš trijų nusimatė ketvertas. Kad jis irgi virto penketu, esu labai dėkinga vienai dėstytojai, supratusiai, kaip gyvybiškai man šio pažymio reikėjo. Ir tas diplomai tapo kažkuo nenusakomu: įstojau į Šiaulių pedagoginį, visa galva pasinėriau į būsimą specialybę. O kai reikėjo galvoti apie paskyrimą, Gargždus „imti“ paakino vyras, jis buvo klaipėdietis, be to, tolimesnę paskyrimo vietą pasirenkantiems buvo skiriamas didesnis finansavimas. Ir jūra mane visada viliojo, juk aš gimusi Klaipėdoje.

Bet tavo tėvai – radviliškietė?

– Gimiau uostamiestyje, nesantuokinėje šeimoje. Tėvas – muzikas, jam, dėsčiusiam universitete, nedaug betruko iki profesūros. Biologinės mamos, kilusios iš Mažeikių, nežinau iki šiol. Buvau septynių mėnesių, kai patekau į kūdikių namus Klaipėdoje, ketverių metų – į Panevėžio kūdikių namus. Gimtadienio dieną, kai suėjo šešeri, gavau pačią didžiausią savo gyvenimo

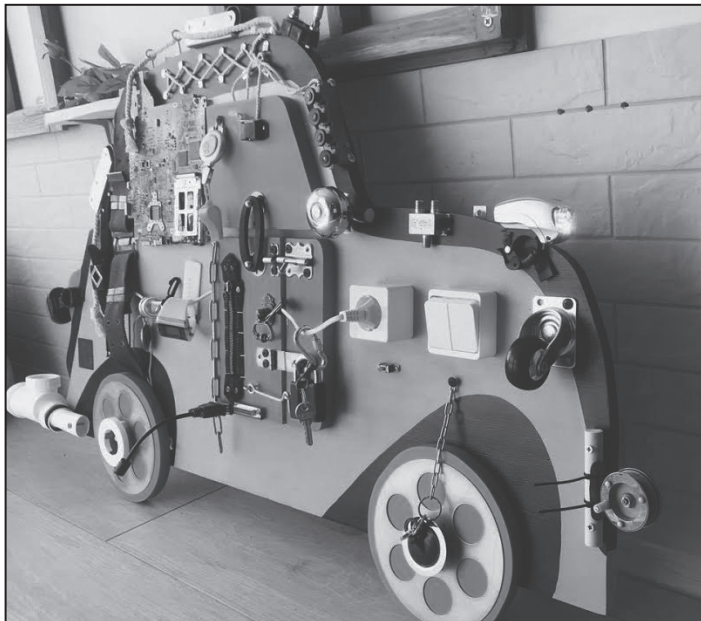
dovana – mamą... Dabar šią istoriją jau galiu pasakoti, nors ji ir primena teleserialo siužetą. Tik visą ją man reikėjo išskentėti. Su kiemo vaikų patyčiomis, su žvilgsniais, kad esi kitoks vaikas nei visi. Mamukas mane parsivežė į mažą nameliuką Radviliškyje, Kražių gatvelėje, ten, netoli mokyklos, ir liko mano vaikystė. Mama buvo vieniša moteris. Kai aš buvau 21-erių, Klaipėdoje susiradau savo tėtį. Nors šiuose santykiuose liko didelė bendrystės spraga, jis man padėjo: po paskyrimo, kai nebuvo galima išsinuomoti būsto, metus glaudžiausi jo šeimoje. Savaitgaliais važinėdavau į Radviliškį, kur pas mamą jau augo mano dukrelė Simona.

Iš kur sužinojai apie savo metriką?

– Kartą sumaniau sutvarkyti mamos stalčių, ten ir buvo tie lemtingieji dokumentai – nustebino, kad sutampa mano vardas, gimimo ir paėmimo iš vaikų namų datos. Kai visa tai sužinojau, ilgus metus gyvenau neišsидуodama. Mama buvo įsitikinusi, kad viską pamiršau. O aš širdyje nešiojau. Kad žinau tą paslaptį, jai paaiškėjo, kai jau buvau susituokusi.



Radviliškietė abiturientė R. Arbušauskaitė su klasės draugais ant Salduvės piliakalnio. 1983 m. Nuotrauka iš jos asmeninio archyvo



Žinant, kaip nardydavai krepšinio aikštelėje, buvo galima įsivaizduoti tave sportininke.

– Galvojau apie tai, bet man atrodė, kad dirbti ir uždirbti sporte negalėsiu. Nuolat mačiau – nelengva mamai, todėl kaip įmanydama ir pati nuo mažens stengiausi. Vasaromis ravedavau daug daržų, kad galėčiau turėti to, ko būtinai reikėjo.

Ir visgi – Klaipėdos rajonas, Gargždai...

– Dar vienerius metus teko glaustis prie anytos. Po pustrėčių metų man pagaliau skyrė bendrabutį. Tada į jį parsivežiau mamuką. Dar po poros metų visiškai nusilpo jos regėjimas – tiesiog apako. Vėliau gavau trijų kambarių butą, pasidarė lengviau. Po dešimties metų mamukas užgeso ant mano rankų. Kai mano dukrai buvo šešeri, su vyru pasukome skirtingais keliais. Pradėjau dirbti „Vaivorykštės“ mokykloje (dabar gimnazija), paskui, sumažėjus pamokų, jų prisidurdavau „Minijos“ mokykloje. Dabar jau dešimt metų dirbu Dovilų pagrindinėje mokykloje dailės ir technologijų mokytoja.

Kada kilo mintis, kad tau reikia „Menų dirbtuvių“ studijos ir kodėl?

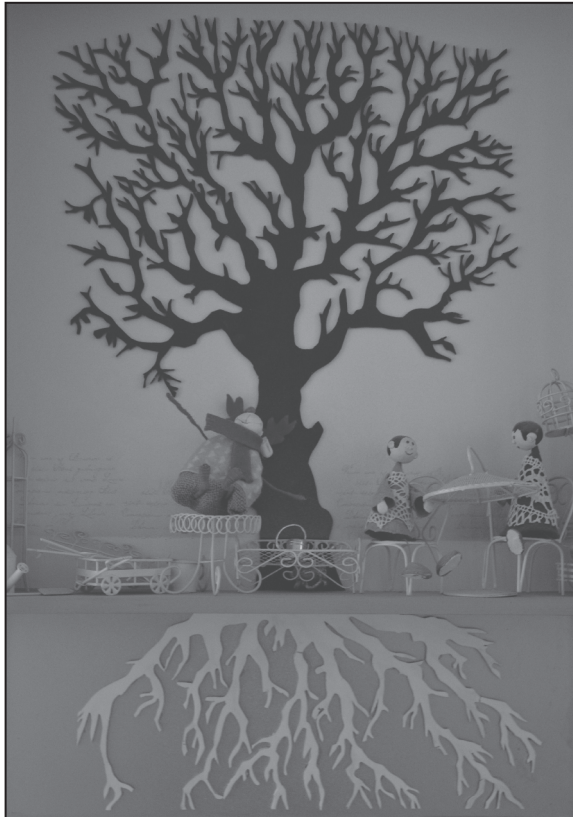
Radviliškio kraštas 2019 Nr. 2 (31)

– Ta svajonė brendo ilgai, nuo tada, kai dar dirbau „Vaivorykštėje“. Mažiausiai dešimtmetį apie ją svajojau. Visų pirma man norėjosi dirbti su motyvuotais mokiniais, kai matai, jog jie turi tikslą, jo siekia, džiaugiasi, o tu gauni šito džiaugsmo grąžą. Tokių džiaugsmų mokykloje, deja, vis mažiau. Čia vos ne kaip gamykloje – konvejeris, masinė produkcija. Be to, mokiniams dabar norisi tik greito rezultato. O juk tam, kad pasiektų 100-tuko įvertinimą, mokinys turi pereiti visus pažinimo etapus nuo nulio. Mokytojui gauti „och“ vis sunkiau...

Papasakok apie savo studiją.

– Dirbu ir su mokiniais, ir su suaugusiaisiais, jų yra 40. Iš pradžių nuomojaisi patalpas miesto centre, buvusioje vaistinėje. Pagal vietos laikraščio skelbimą jas man įkalbėjo dukra. Man nepritare tuomet buvęs draugas, tačiau aš žinojau, kad pavyks. Tie, kurie pirmais metais susirinko, buvo nuostabūs! Jų akys





žibėjo, ir darbai buvo ojoj... Dabar tas įkarštis atslūgo, studiją lankančias moteris vis kviečiu atsipalaiduoti, už durų palikti visus rūpesčius, nes nebūtina tiek pat apčiuopiamai išsinešti, kiek investuojama. Tik tada viskas nuslūgsta ir prasideda tikroji kūryba. Dirbtuvėlėse daugiau mokau amato paslapčių, čia tik judame link kūrybos. Su moksleiviais mokomės piešimo, skulptūros, tapybos, grafikos, konstruojame, o su moterimis dabar apsišokome ties keramika. Jau penkeri metai, kai studija yra persikėlusi į mano namus.

O asmeninė kūryba?

– Visi tebelaukia mano profesionalios parodos. Negaliu kurti to, kas neteikia finansinės paspirties, nes neturiu tokio savo hobiaus rėmėjo. Kartais tenka balansuoti ir ties profesionalumo riba, sužaisti, kad nors nedidelė meno vertė liktų. Tačiau, jei nebūtų džiaugsmo, juk to nesiimčiau. Džiaugsmas išnyksta, kai monotoniškai reikia pagaminti

daug vienetų produkcijos. Būta ir tokio laiko, kai vakare atguli, o širdis daužosi, net patalynė kilnojasi. Dabar jau randu laiko sau, sportui. Vis pasvajoju – norėčiau atlikti ir masyvių darbų iš medžio. Radviliškietis pusbrolis Eugenijus Arbušauskas, tautodailininkas, drožėjas, nuo vaikystės man buvo kaip švyturys, troškau į jį lygiuotis.

Užsiminei, kad esi reikli mokytoja...

Mano dėstomoje disciplinoje labai greitai vadelės gali pasileisti, todėl tam tikras griežtumas būtinas. Esu gal panaši, kaip mūsiškėje Radviliškio V vidurinėje buvo direktoriaus pavaduotojas Vytautas Juozapaitis. Įsiminusi viena gyvenimiška jo pamoka: man, televizijos konkurso laureatei, parodė greitosiomis jam padaryto stendo šleivas linijas. Išklausiau, netrukau perdaryti, bet visam laikui išliko: ką darai, daryk gerai.

O kaip Radviliškis?..

– Buvo klasės susitikimas 1988 metais. Nors pati vairuoju, šiemet traukiniu važiauvau į Radviliškį, kad geriau įsiminčiau vietas, kuriomis daug kartų keliauta. Pėstute iš stoties ėjau pro turgų į kapines ir vyliausi, kad nors ką iš pažįstamų sutiksiu. Nieko. Klasės draugų net socialiniuose tinkluose nesurandu, kad galėtume susiburti į grupę, išsibarstėm... Ir mūsų namelis Kražių gatvelėje neatpažįstamai perstatytas. Dabar mano miestas – Gargždai. Jį įsimylėjau nuo pirmų akimirku, kai 1990-ųjų vasarą pamačiau gražų ir žalią. Tiesą sakant, visada tokia norėjau gyventi. Ir dirbti tokioje mokyklėlėje kaip Dovylių. Galiu pasakyti: esu laimingas žmogus, kad ir kaip mane likimas bandė, dviejų anūkėlių – Aidrės ir Raido – močiutė. Dukra irgi buvo gabi menams, bet ji – kosmetologė, gražina moterų veidus. Sunkumai žmogaus nepalaužia, tik užgrūdina.

Autorės nuotraukose – R. Arbušauskaitės-Končiauskienės darbai: interaktyvi lenta, sienos dekoras, erdvinis paveikslas ▶

AUDRIUS JAKUBĖNAS

Plungės krašte Ina ir Audrius Jakubėnai – žinoma pedagogų, menininkų šeima. Abu – dailės ir technologijų mokytojai, susipažinę besimokydami tuometiniame Šiaulių Kazio Preikšo pedagoginiame institute (jis – radviliškietis, ji – iš Kuršėnų). Kelerius metus kartu dirbo Plungės IV vidurinėje mokykloje, daugiau kaip dešimtmetį – Platelių gimnazijoje. Tada Ina liko mokytojauti ir dabartinius mokinius moko technologinių disciplinų, kurių anksčiau mergaites ir berniukus mokė jie abu. Audrius jau 13 metų Telšių profesinio rengimo centre per 400 mokinių moko informatikos ir rengia kompiuterinio projektavimo operatorius. Nors jis pats save vadina tik mokytoju, o žmoną – profesionalia dailininke, sutuoktinių pora išpaudė savo pėdsaką Plungės krašte ir kaip pedagogai, ir kaip kūrėjai. Savo žiniomis, jaunatvišku profesiniu įkarščiu jiedu buvo tie, kurie prisidėjo, kurdami Meno mokyklos Dailės skyrius: Audrius – Plungėje, Ina – Plateliuose. Beje, poros sūnus Julius – ne vieną Klaipėdos jūros šventę rengęs režisierius – gyvena ir dirba Anykščiuose.

Vaikystė – prie Radviliškio senųjų kapinių

Radviliškio mieste gatvė, kurioje gyveno Bronės ir Antano Jakubėnų šeima, tuomet vadinosi Komjaunimo. Kad ir kaip keistai dabar skambėtų, visi tuometiniai jos berniukų žaidimai, susitikimai, pokalbiai vyko tose kapinėse, kurių seniausieji antkapiai datuoti 1780 metais. Todėl Audrius ir dabar galėtų tiksliai nusakyti kone kiekvieną ten esantį išraiškingesnį paminklą,



Radviliškio V (Gražinos) vidurinės mokyklos 1-oji abiturientų laida su klasės auklėtoju, fizinio lavinimo mokytoju R. Ambrazu (pirmoje eilėje antras iš kairės). 1979 m. Nuotrauka iš I. ir A. Jakubėnų šeimos archyvo



Audrius, kaip juokauja, buvo šviežutėlis dailės mokytojas, rankos pačios prašėsi darbo tokios krypties mokykloje. Sutapo, jog prie tenykštės Muzikos mokyklos architektai Liucija ir Edvardas Palšiai pradėjo kurti Dailės skyrių. Pakviestas prisidėti, Audrius į darbus įsisuko entuziastingai. Renkant po visą rajoną mokinius, prasidėjo nuostabių atradimų ir kūrybos laikas. Žmona tuo laiku augino jų sūnų Juliuką. Kai 1991-aisiais abu atvyko dirbti ir gyventi į Platelius, Dailės skyriaus įkūrimo rūpesčiai čia pasitiko Iną. Tada jie įsikūrė senutėliame klebonijos pastate, bet miestelyje virė, kunkuliavo kultūros gyvenimas. Jauni dailės ir technologijų mokytojai rengė vaikams dailės stovyklas, anot jų, kūrė fantastišką dailės pažinimo prabangą, džiaugėsi Žemaitijos nacionalinio parko gamtovaizdžiais, o šie gulė darbuose. Ina Jakubėnienė prisimena: vyras buvo taip pasinėręs į mokytojo darbą, jog nelaukdavo nė atostogų, jos net keldavo jam nerimą – juk vers atitrūkti nuo mokinių! Apie porą dešimčių tuometinės dailės stovyklos moksleivių dažnai apsistodavo pačių mokytojų namuose, ten kartu ne tik kurdavo, bet ir maistą sau gamindavo. Tik kur kas vėliau atsirado tokias stovyklas aptarnaujanti maitinimo paslauga. Tačiau, kaip pastebi Ina Jakubėnienė, tada buvo ir laikas, ir poreikiai, ir vaikai kitokie. Svarbiausia – buvo begalinis pasitikėjimas

tarp mokytojų ir mokinių. Nuo 1995–1997 metų iš mokyklų pasitraukė akademinis piešimas, mokytojams, kaip žmonai antrina Audrius, vis dažniau savo sąlygas diktavo augantis popierizmas: reikėdavo vis daugiau dokumentų, planų, planelių, o nuolatinė kontrolė stabdė tokius kaip jie – dirbančius iš įkvėpimo.

Žemaitijos aukštaičiai

Universali meno kalba Žemaitijoje jiems atvėrė platų pažinčių lauką, įsuko į to krašto bendraminčių, bičiulių ratą. Jų radosi ne tik tarp meno, valdžios, bet ir tarp verslo atstovų. Didelį kūrybinį impulsą Jakubėnams teikė kūrybos festivaliai Oginskių rūmuose, pradedant pačiu pirmuoju – „Akvarelė Čiurlioniui“. Kai atsikėlė į Platelius, sutiko taip pat daug jaunų, entuziastingų kūrėjų. Mažo miestelio Meno mokyklos turimas fortepijonas „Steinway“ iš grafų Šuazelių sudegusio dvaro masino dažną atlikėją, traukė garsius Lietuvos ir užsienio pianistus. Jaunai šeimai tiesiog už sienos, sename klebonijos pastate, vyko koncertai, muzikos pamokos. Dabar Ina ir Audrius tą laiką vaidina aukso amžiumi. Nors Audrius gyveno ir dirbo Plateliuose, dailę dėstė Plungės meno mokykloje. Būta net kurioziško atvejo: jį pakvietė į miesto gidų rengimo kursas, kad prireikus galėtų reprezentuoti Plungę. Kursus vedė žymi vietos pedagogė, kraštotyrininkė Eleonora Ravickienė. Karštai diskutuojant, jai netikėtai iškilo klausimas, kiek grupėje yra žemaičių. Didelei visų nuostabai, tarp poros dešimčių žmonių atsirado tik du žemaičiai, besidomintys krašto praeitimi, visi kiti buvo aukštaičiai. Beje, šviesaus atminimo Eleonora Ravickienė, Plungės garbės pilietė, tikra to krašto enciklopedija, ir pati buvo atvykusi iš Aukštaitijos.



Parodos

Apie 12 personalinių parodų surengusi Ina Varašinskaitė-Jakubėnienė, kuri dešimt metų sėmėsi kūrybos paslapčių pas Palangos dailininką Joną Vaišę, tvirtina, jog vyras Audrius irgi yra surengęs įsimintinų ekspozicijų. Ypač brandi buvo 2012 metais akvarelės darbų paroda Platelių dvaro svirne. Ten vėliau buvo surengta ir jo fotografijų paroda. Nors dabar Audrius tikina esąs tik mokytojas, kaip pastebi jo žmona, būtent vyras ir yra patikimas ramstis jos pačios kūrybos kelyje. „Nes Audrius visų pirma yra ypač kompetentingas mokytojas. Jam kur kas lengviau išmokyti, nei pačiam įgyvendinti tai, ko jis moko“, – sako Ina.

Ina Jakubėnienė, kaip dailininkė (gobelenas, tapyba, akvarelė, fotografija, jūros ekskliuzyvai), buvo pakviesta į dešimtmetį Plungėje gyvavusią dailininkų grupę „3+“ (skulptūra, tapyba, grafika), įkurtą jos pradininko, dailininko Juozo Bagdono (1911–2005). Jei pasirošimas kelių dešimčių darbų personalinei parodai, kaip teigia Ina, labai išsekina, tai šioje grupėje užtekdavo į naują parodą ateiti su 4–5 paveikslais. Juokauja: ilgainiui padėtis visuomenėje iš „Audrius Jakubėnas ir jo žmona“ virto „Ina Jakubėnienė ir jos vyras“. Inos darbų parodos surengtos ne tik Plungėje, bet ir Lietuvos Respublikos Seime, taip pat Palangoje, Klaipėdoje,

Kretingoje, Skuode, kituose Žemaitijos miestuose.

„Mokykloje buvau Perestūkinas“

Taip apie save anuometinių multiplikacinių filmukų herojaus vardu kalbėjo Audrius. Tačiau, kaip dabar suvokia, viską pakeitė Radviliškio Valerijos Valsiūnienės vidurinėje mokykloje vienas teisingai išspręstas uždavinys. Jis leido patirti atsivėrusį kosmosą, atrasti matematikos gelmes ir pajauti skaičių daromą poveikį. „Kai taip nutinka, praregi ir suvoki, kodėl mokaisi“, – tvirtino jis. Atėjęs mokytis į Radviliškio V vidurinę mokyklą, įsiliejo į audringą klasę, kurios estradinis ansamblis ir šokiai drebbino vyresniųjų moksleivių širdis visame mieste. Ypač geru žodžiu mini buvusį šios mokyklos direktoriaus pavaduotoją Vytautą Juozapaitį, mokiusį matematikos, kuris kiekvieną tarsi perregėdavo kiaurai. Lygiai taip pat gerai atsiliepia apie Radviliškio vakarinėje mokykloje matematikos mokiusią mokytoją Čižikienę, kuri akis atvėrė ir broliui dvyniui Laimučiu. Tačiau išskirtinė vieta vis dėlto tenka mokytojai Jadvygai Kurmanskieni, jos begaliniam energingumui, entuziazmui („Ji manyje užkūrė dailės mokytojo liepsnelę“) ir jos sutuoktiniui Donatui, kuris berniukus mokė technologijų.

Miestas, kuris nutolo, bet liko svarbus

Audrius didžiuojasi, kad Radviliškio dailės mokyklai vadovauja jo kurso draugė Dalia Labanauskienė. „Ją visada giriu visos Lietuvos kontekste savo bendraminčiams ir pašnekovams“, – sako jis ir kviečia ten nuvykti. Į savo vaikystės, jaunystės miestą pastaraisiais metais jis nuvažiuodavo gana dažnai, nes galėdavo aplankyti gyvenusį tėvelį. Dabar ten liko tik brolis. Audrių džiugina, kad miestas puošiasi, kaskart pastebimai gražėja, kad ten vis mato daug

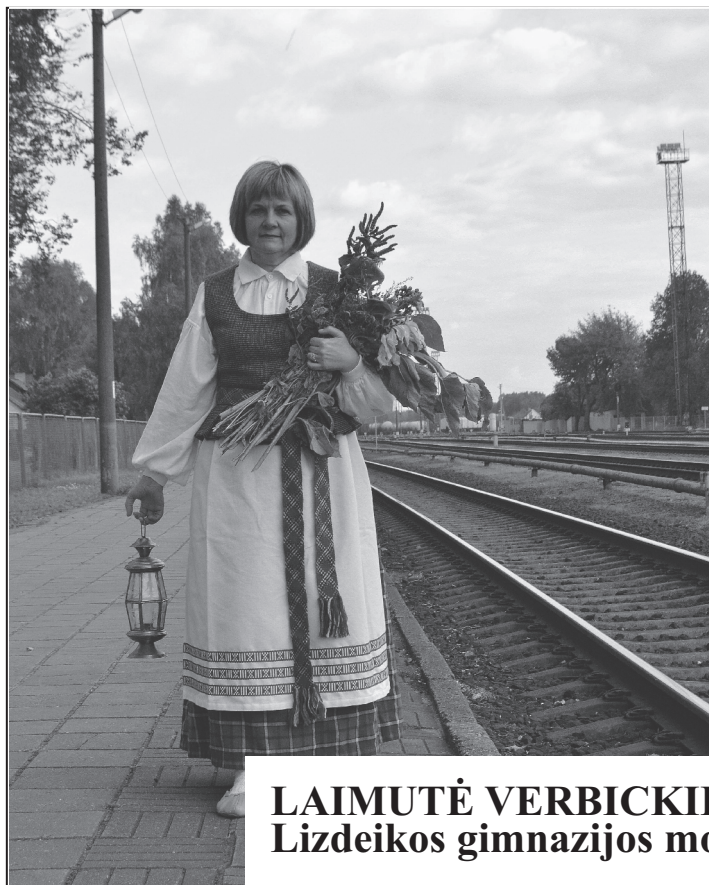
šeimų su vaikučiais. Žino, kad mieste yra pramonės, kitų įmonių, įstaigų, kad žmonės čia gali gauti darbo – Radviliškis ir toliau saugo darbininkų, ypač geležinkelininkų, miesto vardą. Tačiau Audriui ten ilgu gražaus Antaniškių parko. Šiomet jis buvo klasės draugų susitikime, kur atgimė gausybė gerų prisiminimų.

Bet gyvenimas mokytojui tapatybę leido susikurti ne gimtajame mieste, bet Žemaitijoje. Galbūt todėl, kad turėjo žemaitiško užsispyrimo.



Autorės nuotraukose – A. Jakubėno darbai: akvarelės „Mergaitė ir smilga“, „Kelias“, „Žmonos portretas“, „Sūnaus portretas“

Titulinėse nuotraukose – Rodema Arbušauskaitė-Končiauskienė, Ina ir Audrius Jakubėnai



**LAIMUTĖ VERBICKIENĖ,
Lizdeikos gimnazijos mokytoja**

SVAJONĖS APIE SAVĄJĮ TADŽMAHALĄ

Šįkart tradicinėje žurnalo rubrikoje – pažintis su radviliškiete, Lizdeikos gimnazijos mokytoja LAIMUTE VERBICKIENE ir jos kūryba.

Gyvenu Radviliškyje (tik nereikia manęs gailėti, visiškai negalvoju, kad tai užmirštas provincijos miesteliukas, kuriame sustojęs gyvenimas), dirbu gimnazijoje lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja (mėgstu savo darbą, nors visokios nesibaigiančios švietimo reformos tą jausmą balansuoja į kairę ir į dešinę). Apie savo amžių nerašysiu (moters klausti apie amžių būtų lyg ir nepadoru), tačiau pasigirsiu, kad esu dviguba bobutė (būsiu nekukli, kelis kartus teko įrodinėti, kad aš tikrai bobutė, o ne mamytė). Laisvalaikis – subjektyvi sąvoka, bet ir mokytojos gyvenime jis kartais egzistuoja (kai sekmadienio vakarą įveikiu 30 rašinių po 500 žodžių). Aišku, daug

skaitau, rašau šiek tiek poeziją, šiek tiek prozą. Leidykla „Obuolys“ išleido mano elektroninę knygą „Ten, kur laukia“ (dėkui jiems už drąsą), mano novelės buvo pastebėtos ir rašytojos Lazdynų Pelėdos literatūriniame konkurse, ir keliautojų kūrybos konkurse „Kolumbas“, jose pasakojau apie savo keliones (esu išmaišiusi nemažai šalių) ir t. t. Šiuo metu esu paruošusi knygą „Negražu skaityti svetimą dienoraštį“. Kokią ją įsivaizduoju? Tai turėtų būti paprasta, lengva knygelė – sąsiuvinis, forma ir turiniu primenantis dienoraštį, kurį rašo šių dienų moteris, turinti šeimą, auginanti vaikus, mėgstanti keliauti ir pramogauti. Vadinasi, daug

spalvų, piešinių paraštėse, įvairiausių pastabų, komentarų. Pasakojimas lengvas, kartais šaržuotas, kartais rimtas, nes paliečiami skaudūs emociniai išgyvenimai. Tikiuosi, kad ir šįkart atsiras drąsuolis, kuris pasiryš išleisti mano knygą. Taigi, svajonių milijonai, tačiau realybė kandi, bet vis dar tikiuosi, kad kada nors pamatysiu savąjį Tadžmahalą.

TEN, KUR LAUKIA (ištrauka iš knygos)

Jai reikia namo. Vadinasi, ji, mažoje miestelio kavinukėje išsiurbčiojusi paskutinius atšalusios kavos likučius, pakils nuo stalo, apsilvils striukę ir išeis pro duris. Tai padarys vėliau. O dabar, ištraukusi žalią velveto piniginę, išberia likusius centus ant stalelio. Viena moneta įsibėgėjusi pasišokinėdama rieda per suaižėjusį stalo paviršių ir sminga žemyn. Ji pasilenkia ir suraukusi antakius bando įžiūrėti, kur jos pinigai. Po to lėtai pakelia vieną koją, antrą, tarsi paklydėlė moneta galėtų ten slėptis. Privalo ją surasti. Veidą apgula plaukai – šlapi ir nutįsę, jai atrodo, kad ant galvos kažkas užmaukšlino permirkusią kailinę kepurę, kokią turėjo vaikystėje.

Geroji pardavėja, taip vėliau pavadino turtingąją kaimynę, padovanojo šiltą zuikio kepurę, kurią išaugo jos sūnus. Ji net nesuvokė, kad tai berniūkščio kepurė, – sušilo jos mažos ausytės ir, keista, nuo tada jų nebeskaudėjo. Bijojo to veriančio skausmo, nes aplinkiniai jo nesuprato, todėl kūkčiodavo apsikabinusi vieną mėškiną ir kviesdavo mamulytę. Bet mamulytė dažniausiai jos negirdėdavo. Ji miegodavo ten, kitame gale, kur skambėdavo tįstantys dainuškų akordai, o vėliau visi draugiškai daužydavo snukius. Pilkoji zuikio kepurė buvo nepaprasta dovana, kurią ji keistai pamėgo ir nešiojo net vidurvasarį, tuo linksmindama linguojančius dėdes, kai šie užsukdavo į mamulytės trobos galą. Bet vieną popietę Teresė, rūpestingoji kaimo davatkėlė, ieškojusi savo nenaudėlio vyro

tos pasileidėlės gūžtoj, pastebėjo skarmalų ryšulį, kurio viršūnėje styrojo kailinė kepurė. Skėstelėjusi rankomis ir skambiai nusikeikusi, ji ėmė šauktis visų šventųjų pagalbos ir siaubingos bausmės paleistuvei motinai už visas pasaulio nuodėmes. Mamulytės trobos gale garsai pritrilo. Teresėlė pasišokinėdama priskuodė prie tos skarmalų krūvos ir plėšte nuplėšė kailinę kepurę. Į ją žvelgė didelės mėlynos akys. Išsigandęs vaikas, netekęs savojo turto, abiem rankutėm užspaudė mažytes ausis. Per murziną veidelį riedėjo vieniša ašara. Vaikas tylėjo ir, kaip buvo įpratęs, laukė skausmo, bet jis atėjo ne iš ten.

– Kūtvėla, tikra kūtvėla, utėlėm apėjusi ir dar ne visi namie, – Teresė bandė atplėšti dvi mažas vaikiškas rankutes. – Ko įsikibai į tas ausis, dar nutrauksi. Kokia motina, tokia ir dukra bus.

– Teresėl, palik tą vaiką, ar jis kaltas, kad Dievas motinai proto ir gėdos pagailėjo, – už tvoros pasigirdo gerosios pardavėjos balsas. – Sakau, atsitiks čia nelaimė, atsitiks, – tarsi giedodama tęsė ji.

– Kur matyta, pasaulio pabaiga, degtinė svarbiau už vaiką. Begėde, besarmate, – ilgai plūdosi senoji, bet mamulytės trobos gale ir toliau buvo tylu. Koneveikė, barėsi Teresėlė, kol pavargo. Tada, pagriebusi mergaitę ir perkėlus per kaimynės tvorą, ėmėsi daryti tvarką. Moterys, pripylusios vandens į kubilą, kuriame gerosios pardavėjos Kazimieras raugdavo salyklą alui, įsodino ten vaiką ir, nutraukusios skuduru virtusią suknelę, ėmė įnirtingai šveisti liesą sužvarbusį kūnelį. Išsigandusi piktų tetulyčių, mergytė gūžėsi kubile ir šnibždėjo, prispaudusi rankutėmis ausis:

– Mano zuikutis, mano zuikutis...

Geroji pardavėja, ūkišku muilu ilgai trynusi kailinę kepurę, pakabino ant vėjyje siūbuojančios virvės:

– Išdžius tavo zuikutis saulėje. Išdžius...

Tik prabėgus keliolikai metų kaimo žmonės suprato, kad tą paprastą vasaros dieną jie gavo nepaprastą dovana.

– Štai kur tu, – kužda ji. Pakelia nuo ▶

nuo pritryptų grindų penkių centų monetą ir deda ant stalo. – Kavai užteks.

Už lango vėl įkyriai barbena lietus. Milžiniški lašai bėga per stiklą, rangosi, raitosi, kurdami dar vieną liūdnei rudeniškos dienos portretą. Ji prisimena, kad prieš savaitę sulūžo jos skėtis. Taip, jis kainavo net du eurus, tokia buvo išpardavimo kaina. Jai patiko, kad skėtis buvo geltonas tarsi saulės blyksnis. „Zuikučiui rudeniška saulė pravers,“ – pamanė tada. Nežinia kodėl, bet skėtis po savaitės sulūžo. „Gaila, kad saulės blyksnis buvo toks trumputis. Galbūt kitiems labiau pasisekė. Teisus buvo dainininkas – saulės, kaip ir meilės, niekada nebūna per daug. Meilės? Sarkastiškai kvailas žodis. Teisingai sakė senasis Marcelinas, – meilė tarsi lagaminas: nešti sunku, o palikti gaila“. Ji papurto galvą, tada lėtai pakelia kavos puodelį. „Na ir kas, kad trenkčiau į tą išsiviepusią marmūžę“ – apgirtęs padaras jau gerą pusvalandį merkia jai iš karto abi akis ir pirštais rodo tik jam vienam suprantamus ženklus. „Deja, pasaulis nuo to nepasikeis. Reikia namo. Jie manęs laukia.“ Lietus pliaupė vis stipriau. Plona medžiaginė striukė permirko iškart, kai tik žengė į lietų. Murzinose gatvėse buvo nyku ir tuščia, vėjas plaikstė šalto vandens gūsius. Ji, vieniša praeivė, šlepsėjo, žemai nuleidusi galvą, tarsi mėgindama apsisaugoti nuo galingų smūgių, kurie talžo jau labai seniai. „Reikia skubėti, nes tuoj pradės temti, tada sunkiai ką nors sustabdysiu. Tokiu oru pravažiuos vienas, kitas. Teks stabdyti ne tik krovines. Neramu. Neaišku, koks tipas sėdės. Kartais arbata pavaišina ar muzikos leidžia paklaudyti, kartais nori pasikalbėti, išlieti visus išstylėtus žodžius. Keista, bet geriausiu tavo gyvenimiškos išpažinties klausytoju tampa nepažįstamas žmogus, o kiti, tie bestuburiai prabangiuose automobiliuose, – nelipu į juos, užsikabinę storas auksines grandines, net nemato tavęs. Gal tik anos meilės objektą. Reikia skubėti. Jie manęs laukia.“

Pro šalį pralėkęs automobilis tėškė purvo bangą. Ji pasijuto tarsi apipilta pamazgomis. Ranka bandė nubraukti nešvarius, prie

skruostų prilipusius plaukus ir nušluostyti pašiuropusį veidą. Lengvi vasariniai bateliai, prisigėrę purvo ir vandens, pasunkėjo ir slysciojo. Pajuto, kaip kairysis bato kulnas grėsmingai pakrypo į šoną, o nedidelė dirbtinės odos rankinė, nukritusi nuo peties, plaikstėsi vėjyje lyg suplyšęs aitvaras. Įtūžęs vėjas uždamas lenkė medžių šakas ir sukuriais nešiojo nukritusius lapus, nuo nesibaigiančio lietaus sukibusius į purvinus kašnius. Artinosi audra. Praūžė vienas automobilis, antras, penktas. Ji dvejojo. Įjungusi garsą ir šviesas, milžinišku greičiu nuzvimbė greitoji. Sustirusi į ledą, permerkta iki paskutinio siūlelio, ji buvo vienintelė, laukianti tą audringą vakarą. Nebejausdama sušalusią rankų, stengėsi įžiūrėti tuos, sėdinčius prie vairo. Deja, nieko nesimatė. Sucypė stabdžiai, dideliu greičiu lėkęs automobilis bandė sustoti, bet slidžiame kelyje tai buvo sunku. Atidariusi prabangias dureles, ji iškart pajuto stiprų alkoholio tvaiką, todėl nedelsdama jas užtrenkė. Automobilis išdidžiai nuvažiavo. Lyg didžiulis gigantas tolumoje riedėjo milžiniškas transporteris. Nežinia kodėl, bet mergina pajuto, kad šitas jai tiks. Vairuotojas, tik visai priartėjęs, pastebėjo susitraukusį žmogaus siluetą, iškėlusį į viršų abi rankas. Salone buvo šilta. Tyliai grojo radijas, liejosi margaspalvės džiazos melodijos. „Keista, – pamanė ji, – pirmą kartą sutinku vairuotoją, besiklausantį tokios muzikos.“ Ji nužvelgė prie vairo sėdintį žmogų: pusamžis vyras, smilkiniuose pradėję balti plaukai, tvirtos rankos, dešiniąją puošė platus vestuvinis žiedas. „Padorus, – pamanė mergina, – kabinoje jokių pusnuogių gražuolių nuotraukų, kairėje pusėje lipdukas su užrašu, kad čia nerūkoma, nebrangaus, bet gana malonaus vyriško odekolono kvapas. Viskas gerai. Greitai būsiu namuose.“

Puikiai sutvarkiusios reikalus ir pasirūpinusios, kad Saulės Zuikutis turėtų laikinus namus, moterėlės ėmėsi ne mažiau svarbių darbų. Pirmiausia gerosios

pardavėjos namuose buvo įsteigtas „Tabu“ postas, veikiantis kiaurą parą ir registruojantis visus prasižengėlius, pasirodančius netoli uždraustosios zonos. Vyrų garbei, moterėlės turėjo pripažinti, kad nė vienas neperžengė leistinos ribos. Pėdino, bindzinėjo iš vieno kaimo galo į kitą, vis prasimanydami visokiausių darbų: čia kaimynui grąžtą nunešti, ten cigarečių pasiskolinti, padėti šieno kupetą sukrauti ar arklį pakaustyti. Kėblindavo pro šalį, vis į Audros langus žvilgčiodami ir audringas dienas prisimindami. Keista, bet uždraustoje zonoje taip pat buvo ramu, nesigirdėjo nei muzikos, nei dainų, nekilo vaidų bei įspūdingų muštynių. Pasidžiaugusios, kad pagaliau kaime įsivyravo idiliška ramybė, moterėlės nusprendė, kad atėjo laikas patį velnią iš Audros namų išvaryti. Teresėlė klebonėlio pašventintu vandeniū nuprausė tai kūtvėlai ne tik veidą, bet ir kai kurias kitas nuodėmingas kūno vietas, o vėliau, uždegusi žvakę, sukalbėjo „Visų Šventųjų litaniją“ už sielos išganymą. Panelė mokytoja įtaigiai perskaitė pranešimą apie alkoholio žalą jaunam moters organizmui, o Antosė sutvarkė namus, išvalė langus ir, vyrų gailėsčiui, išnešė du maišus tuščių butelių. Daktarikai Rūtai teko svarbiausias vaidmuo – pasirūpinti, kad padorų gyvenimą pradėdanti Audra vėl nesusigundytų velnio lašais, sujaukiančiais žmogaus kūną ir protą. Pirmąsias dvi dienas viskas, regis, buvo puiku. Audra, pabijojusi maištauti prieš geradares, klusniai vykdė visus jų nurodymus. Trečiąją dieną Rūtai kilo įtarimas – įgudusi medikės uoslė užfiksavo neaiškių kvapų intervenciją. Audros blizgančios akys taip pat nekėlė pasitikėjimo. Namuose skubiai buvo atlikta krata, deja, nedavusi jokių rezultatų. Ketvirtąją dieną istorija vėl pasikartojo, tik šį kartą mėlynos akys blizgėjo labiau ir kvapas buvo stipresnis. Gerosios pardavėjos sūnus Apolonas vėl apžergė dviratį ir, akimirksniu perskrodes kaimą, sukviėtė skubų moterėlių pasitarimą. Buvo nutarta kruopščiai patikrinti namus, tvartą ir daržinę. Rezultatai pranoko lūkesčius: keturi pusiau nugerti buteliai, sumaniai

paslėpti palto kišenėje, žieminiam bate, šieno stirtoje ir šuns būdoje. Įtūžusios gelbėtojos nenuleido rankų, todėl nusprendė Audrą laikinai apgyvendinti ambulatorijoje. Čia ji būsianti toliau nuo pagundų ir visokių nedorybių, be to, kabinetas esąs antrame aukšte – išeiti bus neįmanoma. Pirmąją dieną viskas klostėsi gerai: Audra, gulėdama izoliatoriuje, vartė žurnalus apie sveiką gyvenimo būdą, kuriuos iš mokyklos atnešė panelė Vanda. Bet kitą dieną, po pietų, susirgo Marcelino karvė. Kadangi veterinaras buvo išvykęs į rajono centrą, daktarikai skubiai teko vykti apžiūrėti gyvulį. Pakeliui į namus ją apėmė bloga nuojauta – kažkas atsitiks. Jau iš tolo Rūta pastebėjo pravirą langą ir vėjyje plasnojančią užuolaidą. Šalia namo stoviniavo būrys vaikėzų ir, rodydami į langus, smagiai kikenė. Daktarikė skriste užskrido į antrąjį aukštą ir, atrakinusi kabineto duris, puolė į vidų. Audra buvo dingusi. Nesuprasdama, kaip ši galėjo pasprukti, daktarikė praplyšo plūstis, išdėjo į šuns dienas visą nusidėjėlės gyvenimą ir padarytus darbus. Vėliau berniūkščiai visam kaimui pasakojo tapę smagaus spektaklio žiūrovais. Pasirodo, Audra besanti puiki alpinistė. Rankomis ir kojomis apsigijusi už lango styrojusį metalinį antenos stovą, ji lyg plunksnelė sėkmingai nusileido ant žemės. Kadangi daktarikė buvo paslėpusi jos drabužius ir batus, moteriai teko leisti su naktiniais marškiniiais, kurie vėjui papūtus skleidėsi lyg parašutas, demonstruodami visas kūniškas grožybes ir sukeldami nebevaldomą berniūkščių juoką.

Apolonui dar kartelį teko skrieti ant eiklaus metalinio žirgo ir kviešti į „Audros gelbėjimo akciją“. Pabėgėlės ieškojo dvi dienas. Teresėlė jau norėjo kreiptis į apylinkės įgaliotinį, kai uždusęs Apolonas pranešė, kad Audra mieganti autobusu stotelėje. Moterys metė visus darbus ir lyg patrakusios puolė ten bausti nusidėjėlės. Nepjautoje žolėje, padėjusi susivėlusią galvą ant nešvarių rankų, miegojo Audra, o šalia jos, suglaudusi kojytes, sėdėjo mergaičiukė ir glostė motinai galvą.

– Zuikutis tave pagydys. Mamulyte, tu pasveiksi.

Kitą dieną veterinaras Povilas išvežė Audrą į lignonę, kur, kaip žmonės kalbėjo, įvyksta stebuklai. Tačiau tikrasis stebuklas įvyko tą patį rytą, kai verkianti Audra, apsikabinusi mergaitę, pažadėjo nebegerti ir paprašė išvežti į lignonę.

Jau kelios dienos, kai mažoji mokytojos namuose. Panelė Vanda gyveno neišvaizdžiamame namelyje, kurį išnuomojo ūkis, o raudonų plytų pradinė mokyklėlė buvo čia pat. Atvykusi iš miesto, ji bandė pritapti prie kaimo gyvenimo: rūpestingosios moterėlės padovanojo kelias raibąsias, veterinaras Povilas, užsukęs į svečius, atsitempė dar visai jauną ožkelę, o senelis Marcelinas tvarte sukėlė gardą paršeliui. Deja, ūkininkauti jai nesisekė. Vištos ėmė dėti kiaušinius ten, kur jų nerasdavo, ožkelė išaugo į pasiotusią ožką, kurią reikėjo melžti ir kažkur padėti pieną, kurio ji negėrė, o paršelis, laiku nepašertas, keldavo tokius koncertus, kad teko jį gražinti Marcelinui. Tada panelė Vanda nusprendė visas savo jėgas skirsianti vaikų mokymui ir kaimo švietimui, juolab kad ir meilės reikalai jaunajai mokytojai taip pat nelabai sekėsi, nors moterėlės bandė pripiršti kelis užsilikusius senbernius, prieš tai ilgai instruktavusios juos, kaip dera elgtis mokytojos akivaizdoje. Vanda, kritišku žvilgsniu įvertinusi pretendentes,

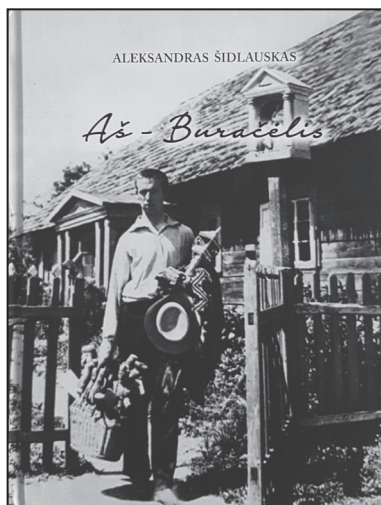


Elektroninės Laimutės Verbickienės knygos viršelio „Ten, kur lauki“ (iš <https://elektronines.com>) fragmentas

nusprendė ir toliau lauksianti savojo princą ant balto žirgo. Praėjo metai, antri, bet jis kaip nejojo, taip nejojo. Vanda priprato naujoje vietoje, retkarčiais išvykdavo į kokią renginį dideliame mieste, bet ten ji jausdavosi nejaukiai: mirgančios virtinos parduotuvių, į kurias per klaidą patekusi jausdavosi nejaukiai, prabangūs restoranai, o ji ieškodavo pigiausios kavinukės, naujausių modelių mašinos, o ji atvažiuodavo kietu autobusu. Miestas buvo ne jai. Vandai nereikėjo tos margos žmonių minios, ji pavargdavo nuo triukšmo, stumdymosi ir reklamų. Jai užteko nedidelio sodo, sruvenančio upeliūkščio ir išdidaus ažuolo kaimo gale. Čia, tarp tų paprastų žmonių, buvo jos namai, čia ji jautėsi sava, todėl jaunoji mokytoja nė nepajuto, kaip taikliai jai prigijo senojo Marcelino švelniai mesta pravardė – Kaimo liktarna. Mergaitė, netikėtai atsiradusi Vandos namuose, buvo ypatingas vaikas, įsibrovęs į jos jau sutvarkytą gyvenimą. Vakare, kai mergaitė paprašė pasakos, Vanda atsivertė knygą apie Mažąjį Princą. Tai buvo jos knyga, nutrinta ir pribraukyta. Istorija apie draugystę, sielos prisijaukinimą, pasiaukojimą ir viltį taip sužavėjo klausytoją, kad ji, žiūrėdama pro langą į dangų, ėmė ieškoti žvaigždės, kurioje gyvena Princas. Ryškūs šviesuliai mirgėjo vasaros danguje, kviesdami keliauti ten, kur plyti neatrasti žemynai, krantus skalauja gilūs vandenynai, kyla kalnai ar driekiasi dykumos. Ten galbūt gyvena kitokie žmonės, kurie kitaip myli, kitaip juokiasi, kitaip verkia. Dvi vienišos sielos – mergaitė ir mergina, keistai artimos ir keistai tolimos – vieną vasaros naktį žiūrėjo į šviečiantį dangų ir ieškojo jame savosios likimo žvaigždės.

Titulinė nuotrauka – autorės

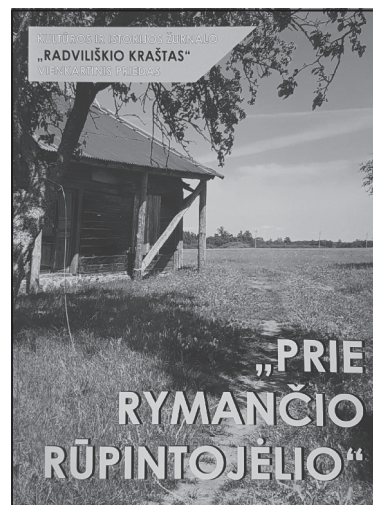
NAUJI RADVILIŠKĖNŲ LEIDINIAI



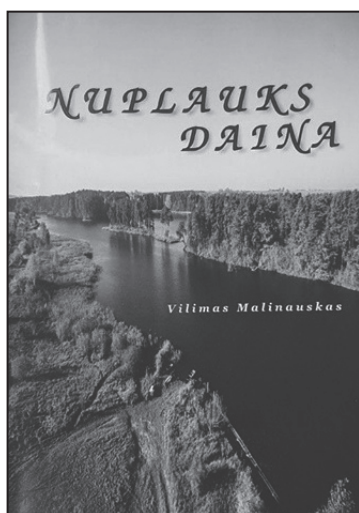
Aš – Buračėlis.
Aleksandras Šidlauskas.
2019 m.



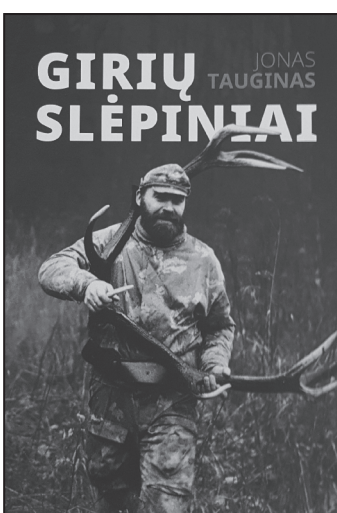
Paslaptingi senovės bylojimai. Radviliškio krašto legendos ir padavimai.
Radviliškio viešoji biblioteka. 2019 m.



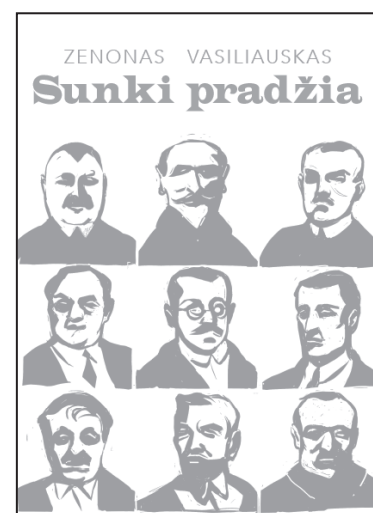
Prie rymančio Rūpintojėlio.
Kultūros ir istorijos žurnalo „Radviliškio kraštas“
vienkartinis priedas.
Radviliškio viešoji biblioteka. 2019 m.



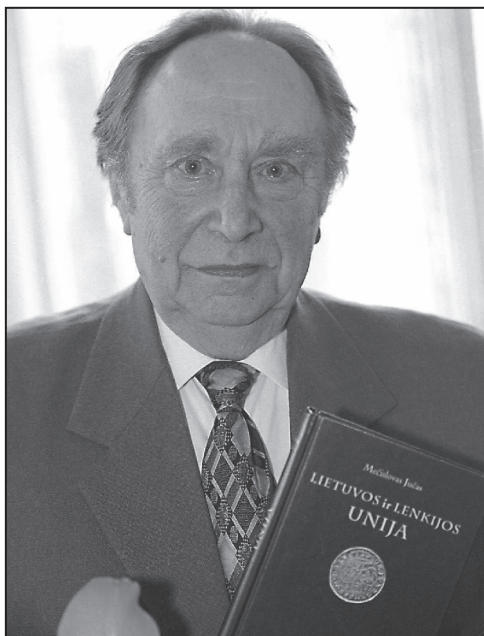
Nuplauks daina.
Vilimas Malinauskas.
2019 m.



Girių slėpiniai.
Jonas Tauginas. 2019 m.



Sunki pradžia.
Zenonas Vasiliauskas.
2019 m.



PROFESORIUS MEČISLOVAS JUČAS 1926–2019

Vilniaus universiteto bendruomenę ir visą Lietuvos akademinę visuomenę ištiko skaudi netektis – 2019 m. lapkričio 6 d. mirė vienas iškiliausių ir produktyviausių XX–XXI a. sandūros Lietuvos istorikų, Vilniaus universiteto Profesorius Mečislovas Jučas.

Profesorius gimė 1926 m. balandžio 26 d. Vabaliuose, Baisogalos valsčiuje. Pradžios mokslus išėjęs gimtojo kaimo mokykloje, 1944 m. baigė Šeduvos gimnaziją, o 1951 m. – Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultetą. Apgynęs dvi disertacijas (1956 m. – istorijos mokslų kandidato, 1971 m. – daktaro), darbavosi iš pradžių Lietuvos istorijos institute, o nuo 1970 m. – Vilniaus universiteto Istorijos fakultete, buvo Lietuvos istorijos katedros vedėjas (1990–1993).

Profesoriaus darbų aruodas itin didelis, o jų diapazonas labai platus ir chronologijos, ir tematikos požiūriu. Nors pats Profesorius savo tyrimų kryptį apibūdindavo dviem žodžiais – valstybė ir valstiečiai, visi Jo darbai buvo apie Lietuvą ir skirti Lietuvai. Kovos už Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės savarankiškumą ir tautinės

savimonės formavimosi problema Jam buvo svarbiausia ir rūpėjo visą gyvenimą. Tai paliudija net penkios nuolat naujomis išvalgomis papildomos monografijos „Žalgirio mūšis“ laidos, Vytauto Didžiojo vaidmeniui ne tik Žalgirio laukuose, bet ir visai valstybės raidai atskleisti skirta monografija, ir, žinoma, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės santykių su Lenkijos Karalyste istorijos vertinimas solidžiam veikalui „Lietuvos ir Lenkijos unija“ (2000 m.), kuri buvo išversta į lenkų kalbą ir išspausdinta Torunėje.

Lenkijos Karalyste istorijos vertinimas solidžiam veikalui „Lietuvos ir Lenkijos unija“ (2000 m.), kuri buvo išversta į lenkų kalbą ir išspausdinta Torunėje. Dar rašant pirmąją disertaciją, kai teko gerokai paplušėti gvildenant naracinius mūsų istorijos šaltinius, jaunam mokslininkui kilo mintis parašyti knygą apie Lietuvos metraščius (1968 m.), kuri, gerokai papildyta ir pavadinta „Lietuvos metraščiai ir kronikos“, pasirodė 2002 m. Profesorius daug dėmesio skyrė ne tik šaltinotyrai ir Lietuvos istorijos šaltinių publikavimui, bet ir mūsų kultūros problemoms, taip pat ir

toms, kurių objektyvios analizės galimybės sovietmečiu buvo ribotos. Todėl jau laisvoje Lietuvoje pasirodė studija „Krikščionybės kelias į Lietuvą: etapai ir problemos“ (2000 m.), kurioje įvertinta krikšto reikšmė mūsų valstybės raidai ir europėjimo procesams, o 2007 m. paskelbė parapijų fondacijoms skirtą knygą „Lietuvos parapijos XV–XVIII a.“. Visuomenės pripažinimą taip pat pelnė Jo darbai, kuriuose gvildenami Apšvietos epochos Lietuvos kultūros aspektai ir savosios Almae Matris istorijos etapai. Neabejotina, kad ilgus metus universitete studentams dėstyta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija ir įvairūs specialieji kursai tapo pagrindu ne vienai (drauge su bendraautorais parašyti) Lietuvos istorijos sintezei (1957, 1978, 1985, 1988) ir net trijų leidimų sulaukusiai knygai „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Istorijos bruožai“ (2010, 2013, 2016) bei paskutiniam Profesoriaus veikalui „Senoji Lietuva. Istorijos aktualijos“ (2014).

Išmintis byloja: labores pariunt honores. Apie Profesoriaus pripažinimą lietuvių istoriografijos klasiku byloja aukšti Jo

mokslinės ir pedagoginės veiklos įvertinimai: Simono Daukanto premija (1998 m.), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžius (1999 m.), nacionalinė Lietuvos mokslo premija (2004 m.).

Kolegų ir buvusių studentų atmintyje Profesorius išliks kaip vienas autoritetingiausių mokslininkų ir mylimas pedagogas, išugdęs visą būrį mokinių, ilgus metus skiepijęs meilę ir skatinęs domėtis „motuše istorija“. Nesurasi mūsų tautos istorijos mylėtojo, kuris nebūtų skaitęs ar bibliotekėlėje neturėtų Profesoriaus veikalų. Gili ir plati vaga, išvartyta Lietuvos istoriografijos dirvonuose, byloja, kad šiam istorijos mūzos CLIO riteriui užmarštis negresia. O kraštiečiai, turėję ne vieną progą bendrauti su Profesoriumi, ilgai prisimins nuoširdžią Jo šypsena ir šmaikštų humorą.

Gimusį ir augusį Baisogalos žemėje, Velionį amžinojo poilsio priglaudė – šalia vos prieš pusmetį Anapilin išėjusios sutuoktinės archeologės Irenos – Vilniaus Rokantiškių kapinių smėlis...

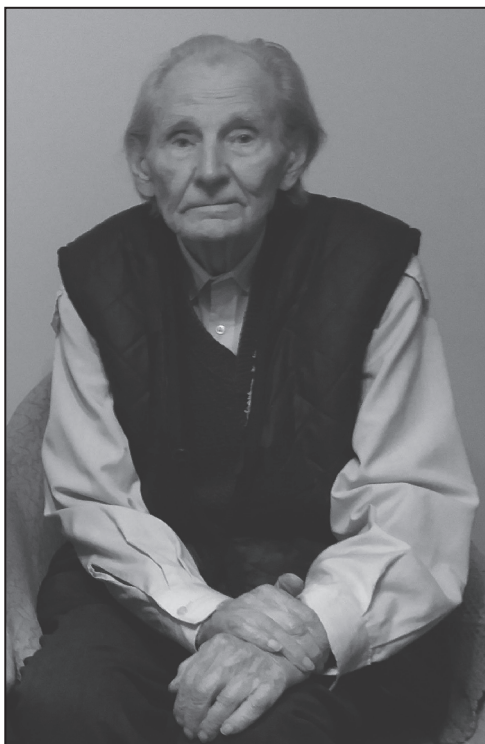
Prof. dr. Irena Valikonytė, kraštiečių

Iš prisiminimų, kai KRAŠTIETIS dar buvo su mumis...



Prof. Mečislovo Jučo pagerbimas kraštiečių sanbūryje. Dešinėje – juostą riša Radviliškio rajono savivaldybės meras Antanas Čeponis. Vilnius, 2011 m.

Nuotrauka iš Viešosios bibliotekos archyvo ■



VACLOVAS PUTINAS 1927–2019

2019 m. balandžio 7 d. Lietuvos architektų bendruomenė, vilniečiai, radviliškėnai neteko ilgamečio savo nario, iškilaus architekto Vaclovo Putino. Velionis gimė 1927 m. sausio 2 d. Radviliškio rajono Kemėrų kaime, gausioje ir darnioje ūkininko, septynių brolių šeimoje. Jaunėlis Vaclovas labai gerbė savo tėvą, buvusį jam tikru autoritetu. Yra pasakojęs, kaip kartą nupiešė tėvo portretą, apie kurį teišgirdo tik vieną žodį „peckelis“, bet tai buvo pats didžiausias pagyrimas.

Pradžios mokslus ėjo artimoje Augmenų pradinėje ir Baisogalos šešiaskyrėje mokyklose, 1946 m. baigė Šeduvos gimnaziją. Mokydamasis gimnazijoje, buvo krepšinio komandos kapitonas, dainavo chore, M. Petrausko operetėje „Kaminkrėtys ir malūnininkas“ atliko Kaminkrėčio vaidmenį, gal svarbiausia – klasėje buvo geriausias piešėjas. Jau tada svajotojo būti skulptorius, laisvalaikiu piešdavo, lipdydavo tai, ką pasakydavo širdis. Labai mėgo ir staliaus darbus – medis

teikdavo jam tikrą atgaivą. Brandos metais pats savo rankomis pasistatė sodo namą, jį išpuošė.

Baigęs gimnaziją, mokėsi Kauno Vytauto Didžiojo universitete ir Politechnikos instituto Architektūros fakultete. Laikai buvo neramūs. Lietuva okupuota, brolis Vladas suimtas kaip kovotojas prieš sovietų valdžią ir teistas Kaune. Nuteistas mirties bausme „už kovą prieš okupantus“. Išeidamas iš teismo salės, Vladas dar spėjo paklausti Vaclovo: „Ar mokaisi?“ Gavęs teigiamą atsakymą, teištara: „Mokykis!..“ Tą brolio priesaką įvykdė kuo stropiausiai.

Vaclovas buvo labai atsidėjęs savo specialybei, architekto darbas, kuriam skyrė daugiau kaip šešis dešimtmečius, buvo jo pašaukimas ir kūryba – iki paskutiniųjų dienų. Dirbdamas Lietuvos ryšių sistemoje bei kooperacijoje, sukūrė tiek projektų, kad nėra Lietuvoje kampelio, kur nebūtų pagal juos pastatytų ryšių skyrių, duonos kepyklų, parduotuvių, gyvenamųjų namų, sodo namelių. Pastaraisiais metais kai kuriuos

projektus kūrė kartu su sūnumi, taip pat architektu. Tarp svarbesnių V. Putino architektūrinių darbų – 24 butų namas Vilniuje, Pamėnkalnio g. 41 (kartu su V. Kaušpėdu), Alytaus rajono paštas, paštas Palangoje, parduotuvė-kavinė Sedoje, bendrabučiai-kavinės Utenoje, Garliavoje (kartu su T. Baginsku), Šalčininkuose, prekybos centrai Rumšiškėse, Noreikiškėse, parduotuvė-valgykla Juknaičiuose, restoranas Šilutėje, maisto prekių parduotuvė Maskvoje ir kt.

Vaclovas labai mylėjo savo šeimą. Vyresnieji broliai neišleido iš akių jaunėlio, jį rėmė. Studijuodamas Kaune, gyveno brolio Jono šeimoje. 1956 m. vedė klasės draugę Aleksandrą Savickaitę, sulaukęs jos, grįžusios iš Mordovijos lagerio, kalėjusios už ryšius su partizanais aštuonerius metus, nežiūrėdamas, kad ji paleista be teisės gyventi Lietuvoje, kad yra palaužtos sveikatos, be specialybės. Šeima džiaugiasi

ir anūkėliu, kuris taip pat architektas, kaip tėvas ir senelis.

Žiūriu į mišką, kuriame 1980 m. esu pasodinęs berželį. Šiandien jo viršūnė siekia dangų. Tais pačiais metais įsidarbines Centrosajungos projektavimo institute, įsikūriau šios įstaigos ketvirtajame aukšte, kuriame dirbo ir architektas Vaclovas Putinas. Mačiau jį iš arti. Tai buvo mano kraštietis, puikus kūrėjas, ramybės įsikūnijimas. Jam buvo būdinga vidinė kūrybinė jėga, inžinerinis išvalgumas, jis turėjo Dievo dovaną piešti, sodrų balsą. Jo asmenyje buvo daug vertybinio lobio, kurį jutau per bendradarbiavimo su juo dešimtmečius. To neįmanoma pamiršti.

Štai tokio žmogaus, talentingo profesionalo ir kūrėjo, savo prasmingo gyvenimo kelią pradėjusio Radviliškio krašte, netekome šių metų pavasarį, palydėję jį į Vilniaus Karveliškųjų kapines.

**Edvardas Vytautas Beinortas,
architektas, kraštietis**

Iš prisiminimų, kai KRAŠTIETIS dar buvo su mumis...



Architektas Vaclovas Putinas (dešinėje) su žmona Aleksandra ir kraštiečiu Jonu Linkevičiumi. Vilnius. 2019 m.

Genovaitės Juknevičienės nuotrauka ■



PETRAS VALANTINAS **1945–2019**

Šis ruduo į amžinybę išsivedė šeduvį Petrą Valantiną. Liko jo sukurti eilėraščiai, išleistos poezijos knygos, šviesus kraštiečio atminimas.

Petras Valantinas gimė Šeduvoje 1945 m. rugpjūčio 11 d. Sunki pokario vaikystė savaip grūdino, išmokė pamilti gamtą, rasti joje ramybės palaimą. Dažnai nuklysdavo į netolimą Margavonių mišką, Prastavonių pušyną, Raudondvarį. Ilgai jį lydėjo šilti prisiminimai apie Baukų kaime gyvenusius dėdę ir dėdienę.

Mokėsi Šeduvos vidurinėje mokykloje. Jau būdamas ketvirtoje klasėje, jis parašė pirmą eilėrašį apie mišką. Anksti pamėgo skaityti. Mokykloje jam patiko mokytis kalbų. Buvo dažnas svečias Šeduvos miesto bibliotekoje.

Baigęs mokyklą, tarnavo sovietinėje armijoje, prie Uralo. Grįžęs įstojo į Vilniaus

universitetą, kur studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Tuo laiku labai susidomėjo poezija ir teatru. Universitetinė teatro studija, kuriai vadovavo buvęs Klaipėdos teatro režisierius Vladas Limantas, ugdė studentų vaidybinius sugebėjimus. Vėliau Petras Valantinas dirbo Lietuvos kino studijoje režisieriaus asistentu, Nacionalinėje filharmonijoje 25 metus – Estrados skyriaus Literatūrinės dalies vedėju, redaktoriumi. Nepriklausomos Lietuvos metais perėjo į administracinį darbą su klasikinės muzikos kolektyvais. Tai buvo neįkainojama patirtis meno srityje, dirbant ir artimiau bendraujant su filmų režisieriais, kino ir teatro aktorais, pavieniais atlikėjais bei jų kolektyvais.

Tai buvo neįkainojama patirtis meno pavieniais atlikėjais bei jų kolektyvais.

srityje, dirbant ir artimiau bendraujant su filmų režisieriais, kino ir teatro aktoriais, pavieniais atlikėjais bei jų kolektyvais.

Niekada nepamiršo savo gimtinės. Gyvendamas Vilniuje, lankydavosi tenyškčių radviliškėnų sambūriuose, noriai bendraudavo su Radviliškio krašto atstovais, jų vis klausinėdavo apie Šeduvos naujienas, pats apsilankydavo jam brangiose vietose. Susiklosčius aplinkybėms, grįžo gyventi į Šeduvą. Čia tapo miesto bibliotekos skaitytoju, Knygų mylėtojų klubo, rajono literatų klubo „Jonvabalis“ nariu, dalyvavo šių klubų renginiuose, pristatydavo savo kūrybą. Pablogėjus sveikatai, apsigyveno Joniškio rajono Žagarės globos namuose.

Išleisti Petro Valantino poezijos rinkiniai: „Pasauli, mylimas ligoni“ (1994 m.), „Lietaus brolis“ (1995 m.), „Esi, kad būtum“ (2008 m.), „Žagarės lauktuvės“ (2015 m.), „Ilgesys parves namo“ (2017 m.). Šią, paskutinę, knygą padėjo išleisti Radviliškio viešoji biblioteka. Jo poezijoje atskleisti patirti išgyvenimai, jausmai, per detales apibrėžta jauki, gerai pažinota erdvė – Šeduva, Vilnius. Abi tos vietos buvo susijusios su poeto asmenine patirtimi, jo gyvenimu ir atmintimi.

Petras Valantinas mirė 2019 metų spalio 21 dieną. Palaidotas jo gimtojoje Šeduvoje.

Radviliškio viešosios bibliotekos Šeduvos filialo informacija

Iš prisiminimų, kai KRAŠTIETIS dar buvo su mumis...



Poetas Petras Valantinas (pirmas iš kairės pirmoje eilėje) tarp šeduvių tenyškštėje bibliotekoje

Viešosios bibliotekos ir jos Šeduvos filialo nuotraukos

■

RADVILIŠKIO RAJONO RENGINIŲ KRONIKA (2019 M. II PUSMETIS)

Liepos pradžioje Radviliškio muzikos mokykla ir visas miestas džiaugėsi šios mokyklos gražiu laimėjimu: jos jaunių choras „Saulės vaikai“ (vadovė I. Petrauskienė) ką tik grįžo iš Austrijos, Zalcburgo, kur sėkmingai dalyvavo tarptautinėje chorų šventėje-konkurse. Ten koncertavo ir varžėsi apie 800 dalyvių iš Europos, Azijos ir Afrikos 12 šalių. Radviliškėčių kolektyvas parvežė į Lietuvą sidabro diplomą už pasirodymą vaikų chorų kategorijoje.



Liepos 2–6 d. Sidabrave minėtos Sidabravo miestelio, bažnyčios 190-osios metinės ir Valstybės diena. Tarp gausių ir įvairių renginių buvo parodos, Sidabravo garbės piliečių paskelbimas – jais tituluoti J. Linkevičius ir V. Šiburkis, kitų gyventojų, kurie nusipelnė seniūnijai, pagerbimas, Asteikių kaimo atminimo įamžinimas, bendras „Tautiškos giesmės“ giedojimas.

Liepos 3 d. Baisogalos prietočio bendruomenė „Imantai“ rinkosi į tradicinę savo šventę. Joje klausytasi atvykusių svečių, pasigrožėta baikerių pasirodymu, atidengta atminimo lenta buvusiai tenykštei mokytojai, visuomenininkei E. Kasakaitytei. Už gražius darbus pagerbti ir apdovanoti

daugelis bendruomenės narių, bendradarbiavimo partnerių, bičiulių. Surengtas koncertas, vyko sporto varžybos.

Liepos 5–6 d. Radviliškis minėjo Valstybės dieną ir savo 452-ąjį gimtadienį. Miesto šventėje apdovanotas Radviliškio garbės pilietis K. Augulis, vyko, Baltijos šalių galiūnų čempionatas, koncertai, pilietinė akcija „Tautiška giesmė“ aplink pasaulį“. Vyko „Kūrybinė „Mindaugo“ manipuliacija menu“, kojinių mezgimo čempionatas „Žemaičių pynė“.

Vėriškių kaimo gyventojai Valstybės dieną iš įvairių lauko žolynų, lapų, javų pynė vainiką Lietuvai. Visa bendruomenė susitelkė šiam gražiam darbui ir rezultatas nudžiugino – vainiko ilgis siekė net 47 metrus. Be to, renginio dalyviai bendravo su kariškiais, pramogavo, o vakare visi kartu giedojo „Tautišką giesmę“.

Valstybės dienai skirti renginiai organizuoti ir kitose rajono seniūnijose.



Liepos 13 d. Burbiškio dvare surengtas džiazas ir šviesų festivalis „Džiazas laužai 2019“. Jis sutraukė ne tik mūsų rajono, bet ir aplinkinių vietovių muzikos mėgėjus.

Tai buvo proga šį senąjį dvarą pamatyti ir išgirsti kitoki – džiazuojantį, paslaptinę, šviečiantį naktįje.

Liepos 14 d. prie Radviliškio miesto kultūros centro rinktasi į folkloro festivalį „Rytoj iš ryto rugelius kirsim“. Dalyvavo 5 folkloro kolektyvai, tarp kurių – ir šeduvių bei radviliškietiški. Po visų pasirodymų festivalio organizatoriai žiūrovus vaišino trupinine.



Liepos 26–28 d. Šiaulėnų miestelis šventė savo 527 gimtadienį. Vyko Šv. Onos atleidai, koncertai, sporto varžybos, kvietė parodos, įvairios pramogos. Rajono savivaldybės ir seniūnijos vadovai apdovanojo altyviausius gyventojus.

Liepos 26 d. Oninių šventė surengta Kalnelio Gražioniuose. Pasveikintos Onos, klausytasi nuotaikingų koncertinių programų, varžytasi sporto rungtyse, pasižokta ir pabendrauta.

Liepos 27–rugpjūčio 3 d. radviliškietiškių



delegacija kartu su 15 šalių atstovais dalyvavo 27-ajame Europos žmonių festivalyje, kuris vyko Kantanedės mieste, Portugalijoje. Per 50 šokėjų, dainininkų, muzikantų, sportininkų čia sportavo, varžėsi kultūrinėse rungtyse, garsino Radviliškį, Lietuvą Europoje ir laimėjo didžiąją festivalio taurę.

Rugpjūčio 10 d. Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio Kleboniškių

kaimo buities skyriuje kvietė projektinis renginys – Aukštaitijos regiono folkloro ir amatų šventė „Kleboniškių etnografinės spalvos“. Koncertavo rajono ir iš kitur atvykę folkloro kolektyvai, demonstruotos įvairios edukacinės programos ir amatai, veikė kulinarinio paveldo kermošius, surengta tautodailės parodų, kurios čia veikė iki vėlyvo rudens.

Per vasaros sezoną šio skyriaus klojime įvairūs šalies scenos mėgėjų kolektyvai rodė

jų pastatytus spektaklius.

Rugpjūčio 14 d. Šniūraičiuose suorganizuota gėlių šventė. Į ją atvyko Miežaičių, Daugėlaičių, Diržių, Voskonių, Kutiškių, Karčemų ir pačių šeiminių bendruomenės. Šiemet tradiciniam renginiui buvo pasirinktas „džinsinis aprangos kodas“. Prisistatymas, „gėlių paradas“, rūbų kolekcija „Iš seno – nauja“ demonstravimas, gražiai seniūnijoje sodybas tvarkančių gyventojų apdovanojimas, bendruomenių kūrybinių darbų apžiūra ir kita sudarė šios šventės programą.

Rugpjūčio 15 d. Žolinės atleidais Šeduvos bažnyčioje miestas pradėjo tradicinį liaudiškos muzikos festivalį „Žolinės vainikas“. Vėliau į parką nusidriekė šventės dalyvių – šalies kapelų, šeduvių ir jų svečių – eisena, lydima „Retromobile“ klubo automobilių. Ten apdovanoti seniūnijoje gražiausiai tvarkomų sodybų savininkai, surengtas atvykusių kapelų koncertas.



Rugpjūčio 30 d. į Burbiškio dvarą buvo sukviesti apžiūroskonkurso „Gražiai tvarkoma aplinka Radviliškio rajone 2019“ nugalėtojai. Jiems buvo skirti proginiai sveikinimai, apdovanojimai. Taip įvertintas jų triūsas, iniciatyva gražinti savo aplinką ir mūsų kraštą.

Rugpjūčio 23 d. Radviliškio miesto kultūros centras pakvietė drauge paminėti Baltijos kelio 30-ąsias metines ir dalyvauti tam skirtame renginyje miesto aikštėje – akcijoje „Bunda jau Baltija“, šv. Mišiose bažnyčioje, koncerte.

Rugsėjo 12–15 d. grupė Radviliškio viešosios bibliotekos darbuotojų buvo išvykusi į Baltarusijos Nesvyžiaus Pavlo Pronuzo rajoninę biblioteką, kur vyko tradicinis tenykštis renginys „Naktis bibliotekoje“. Kartu abiejų bibliotekų kolegoms tai buvo proga pasidalyti patirtimi, aptarti tolesnį bendradarbiavimą, dalyvauti ekskursijoje.

Rugsėjo 20–22 d. vykusios Europos paveldo dienos Radviliškio miesto mokiniams padovanojo ekskursiją „Kultūros paveldas: pažink ir pramogauk“ – galimybę aplankyti rajono kultūros centrus, muziejus, sužinoti apie istorinius ir kitus įdomius krašto objektus.



Rugpjūčio 29–rugsėjo 2 d. Radviliškio viešajoje bibliotekoje organizuota būsimų pirmokų šventė, Laisvalaikio ir pramogų parke – įvairių pramogų vaikams, vyko bendra malda Radviliškio bažnyčioje, šventinė mokinių eisena į mokyklas, mokslo metų pradžios renginiai mokyklose.



Spalio 5 d. Baisogalos kultūros centre smagiai gyventojus išuko kapelų šventė „Grok, trypk ir dainuok“, kurioje linksmino atvykusios šalies populiarios kapelos ir baisogalių „Dainoriai“.



Spalio 10 d. Radviliškio viešajoje bibliotekoje lankėsi teatro ir kino aktorius, knygų autorius M. Repšys, pristatęs savo knygą „Heraklis 4“.

Sidabrave bendra malda tenykštėje bažnyčioje, kur yra kunigavęs J. Tumas-Vaižgantas, ir literatūrine

valandėle miestelio bibliotekoje paminėtos šios iškilios asmenybės 150-osios gimimo metinės; tai pačiai progai skirti renginiai vyko ir kitose rajono bibliotekose.

Spalio 11 d. Balandišchio kaime, „Sajų sodyboje“, atidengtas radviliškietis tautodailininko E. Gaubo sukurtas kopyltstulpis čia 1949 m. vykusiems istoriniams įvykiams atminti. Tai padaryta pagal Viešosios bibliotekos projektą „Prie rymančio Rūpintojėlio“.

Spalio 12 d. Viešojoje bibliotekoje viešėję meno projektais garsėjantys dvyniai dailininkai A. ir R. Gataveckai pasakojimais apie save klausytojus

kapelos, baisogaliai. Savo veikla, rezultatais kolektyvas yra nusipelnęs krašto kultūrai, garsina jo vardą šalyje ir užsienyje, yra gavęs svarių apdovanojimų.



mokė, kaip kurti savo gyvenimus, įveikti sunkumus ir išsaugoti sveiką optimizmą.

Spalio 17 d. pagal Viešosios bibliotekos projektą surengta konferencija „Ką paliksime ateities kartoms?“ Joje klausytasi dr. J. Pabrėžos paskaitos apie vietovardžius, Lizdeikos gimnazijos mokytojos L. Verbickienės, Žeimių ir Pociūnėlių bibliotekininkių B. Stasiulaitienės, E. Jankūnienės pranešimų kraštotyros temomis, pristatyta Viešosios bibliotekos nauja knyga „Paslaptingi senovės bylojimai. Radviliškio krašto legendos ir padavimai“.

Spalio 19 d. Baisogalos kultūros centro kapela „Žvangulis“ (vadovas V. Malinauskas) šventė savo 45-erių metų kūrybinės veiklos sukaktį. Jubiliejiniame renginyje juos pasveikino rajono vadovai, kitos

Šeduvos kultūros ir amatų centre vyko Lietuvos mėgėjų teatrų festivalis. Jame vaidino Baisogalos, Kupiškio, Kalvarijos kultūros centrų dramos kolektyvai. Visiems jiems įteikti padėkos raštai ir atminimo dovanos.

Spalio 19–20 d. vyko archeologiniai tyrimai ties Radviliškio malūnu ir Jaugėlių kaimo laukuose, ieškant istorinių mūšių pėdsakų: prieš 100 metų vykusių kautynių su bermontininkais ir Saulės mūšio. Radiniai bus tiriami. Žvalgymus inicijavo rajono Savivaldybė, jos Paveldosaugos ir turizmo skyriaus vedėjas V. Simelis. Tyrimus vykdė ir stebėjo archeologijos istorikas doc. dr. Gintautas Zabiela ir istorikas dr. Tomas Baranauskas.



Spalio 21 d. Šaukote atidaryta atnaujinta miestelio centrinė aikštė, įrengti pėsčiųjų takai, estrada, vaikų žaidimų aikštelė, poilsio erdvė, tvenkinys, treniruokliai ir kita. Aikštė pertvarkyta Europos Sąjungos ir Radviliškio rajono savivaldybės lėšomis.

Spalio 26 d. į Radviliškio miesto kultūros centrą sugužėjo gausybė vaikų ir jaunimo – čia vyko Lietuvos vaikų ir moksleivių šokių grupių, ansamblių, studijų konkursinis festivalis. Jame dalyvavo 19 kolektyvų.

Karčemų kaime skambėjo liaudies muzikos kapelų šventė „Rudeniui atėjus“. Joje susitiko ir klausytojus linksmino 8 kapelos, tarp kurių buvo iš Jurbarko ir Panevėžio rajonų.



Lapkričio 5 d. Viešojoje bibliotekoje atidaryta Švietimo ir sporto paslaugų centro Suaugusiųjų ir jaunimo neformaliojo ugdymo skyriaus Menų studijos moterų kūrybinių darbų paroda „Fatališkas tango“ ir V. Stašiūnienės personalinė kūrybinių darbų paroda.

Lapkričio 9 d. Baisogalos kultūros centro mėgėjų teatras dalyvavo Akademijos kultūros centro Dotnuvos skyriuje surengtame mėgėjų teatrų festivalyje „Sveiki gyvi“.

Lapkričio 10 d. Radviliškio sporto arenoje radviliškiečiai nemokamai pamatė jiems neįprastą renginį – roko operą „Priesaika“, skirtą partizanams atminti. Ši dovana tapo įmanoma dėl Viešosios bibliotekos įgyvendinto projekto, bendradarbiaujant su žinomais šalies atlikėjais.

Lapkričio 21–22 d. Radviliškio miesto kultūros centras organizavo renginių ciklą „Pergalės suvienyti“, skirtą mūšio su bermontininkais 100-mečiui: konferencijas, savo teatro studijos spektaklį „Aš mylėsiu ir lauksiu“.

Lapkričio 30 d. Radviliškio kultūros centre – suaugusiųjų liaudiškų šokių kolektyvų festivalis „Ir ne tik iš Lietuvos“. Jo dalyvių įvairiaspalvėje programoje – ir radviliškiečių „Šelmių“ bei „Patrepšėlio“ pasirodymai. Pastarojo (vadovė V. Gilienė), pažymintį savo veiklos 20-metį, iniciatyva mieste ir buvo pradėtas rengti šis tradicinis renginys, ilgainiui iš rajoninio išaugęs į respublikinį ir net tarptautinį.

L a p k r i č i o m ě n .

Radviliškio, Baisogalos, Šiaulėnų ir Tyrulių seniūnijose – išnykusių kaimų įamžinimo renginiai. Tai, padedant seniūnijoms, įgalino Viešosios bibliotekos šiemetis projektas „Nepareisim kaimų takeliu...“

Lapkričio–gruodžio mėn. rajone suplanuoti šventinių eglučių įžiebimo, adventinio susikaupimo, padėkos už metų darbus ir kiti šv. Kalėdų bei Naujųjų metų dviasią atspindintys renginiai.

Parengė Gražina Dunauskienė

Radviliškio rajono savivaldybės, Viešosios bibliotekos ir seniūnijų nuotraukos

RADVILIŠKIO KRAŠTO IŠKILIŲ SUKAKČIŲ KALENDORIUS 2020 M.

SAUSIS

12 d.

1 d.

80 m., kai (1940) Grinkiškyje gimė **Vidmantas Urbonas**, žurnalistas.

90 m., kai (1930) Juodupiuose gimė **Vaclovas Bliznikas**, matematikas, fizikos ir matematikos mokslų daktaras. Mirė 1997 m. vasario 6 d. Vilniuje.

3 d.

15 d.

170 m., kai (1850) Varnioniuose gimė **Juozas Brazaitis**, gydytojas, literatas, tautosakos rinkėjas. Mirė 1926 m. balandžio 19 d. Anykščiuose.

160 m., kai (1860) Liutkiškiuose gimė **Antanas Abromavičius (Abromaitis)**, knygnešys. Mirė 1938 m. Radviliškyje.

5 d.

24 d.

75 m., kai (1945) Vabaliuose gimė **Antanas Dubauskas**, inžinierius elektromechanikas.

120 m., kai (1900) Kauliniuose gimė **Antanas Bistrickas**, statybos inžinierius, architektas. Mirė 1971 m. balandžio 4 d. Kaune.

6 d.

29 d.

95 m., kai (1925) Auksučiuose gimė ir 10 m., kai 2010 m. gegužės 25 d. Vilniuje mirė **Mečislovas Lizaitis**, ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras.

100 m., kai (1920) Maneituose gimė **Petras Motiekaitis**, inžinierius, aviamodeliuotojas, aviakonstruktorius, išradėjas. Mirė 1988 m. sausio 21 d. Šiauliuose.

8 d.

VASARIS

75 m., kai (1945) Šiauliuose mirė **Vladas Dutkevičius**, vargonininkas, chorvedys, mokytojas, knygnešys. Gimė 1889 m. kovo 23 d. Baisogaloje.

1 d.

9 d.

40 m., kai (1980) Šeduvoje mirė **Romualdas Petkevičius**, geležinkelininkas, išminavęs Radviliškio geležinkelio įmonių teritoriją ir išgelbėjęs miestą nuo sunaikinimo bei sugriovimo. Gimė 1894 m. Kaune.

85 m., kai (1935) Šiaulėnuose gimė **Vytautas Januškevičius**, pedagogas, vertėjas, socialinių mokslų daktaras.

2 d.

10 d.

4 d.

15 m., kai (2005) Vilniuje mirė **Algimantas Laurynas Skūpas**, kalbininkas, romanistas, esperantininkas. 1959–1961 m. dirbo mokytoju Šeduvoje. Gimė 1937 m. rugpjūčio 10 d. Subačiuje, Kupiškio r.

130 m., kai (1890) Šliosberge, Latvijoje, mirė **Juozas Tamulevičius (Dovydaitis Dionizas)**, kunigas, religinės literatūros sudarytojas. Gimė 1814 m. balandžio 25 d. Mantviliškiuose.

20 m., kai (2000) Kaune mirė **Kęstutis Jurgis Žitkus**, dailininkas tapytojas. Gimė 1926 m. sausio 30 d. Paežeriuose.

6 d.

100 m., kai (1920) Lydeikiuose, Šiaulių r., gimė **Prudencija Navickaitė-Bičkienė**, operos solistė, JAV lietuvių visuomenės veikėja. Gyveno ir dirbo Radviliškyje. Mirė 1993 m. rugpjūčio 28 d. Čikagoje, JAV.

9 d.

90 m., kai (1930) Baisogaloje gimė **Vytautas Petras Bložė**, poetas, vertėjas. Mirė 2016 m. gruodžio 31 d. Kaune.

11 d.

25 m., kai (1995) Kaune mirė **Adomas Mačiulis**, chemikas, fizinių ir cheminių mokslų daktaras. Gimė 1929 m. spalio 18 d. Žironuose.

15 d.

85 m., kai (1935) Prastavoniuose gimė **Zigmantas Butkevičius**, inžinierius mechanikas, technikos mokslų daktaras.

19 d.

95 m., kai (1925) Jasioniuose gimė **Bronius Antanaitis**, kunigas, prelatas, apaštalinis protonotaras. Mirė 2018 m. vasario 27 d. Panevėžyje.

5 m., kai (2015) Vilniuje mirė **Leona Korkutienė-Petkevičiūtė**, gydytoja, poetė, publicistė, fotografė. Gimė 1934 m. rugpjūčio 10 d. Kauleliškiuose.

20 d.

75 m., kai (1945) Panevėžyje gimė **Rita Aleknaitė-Bieliauskienė**, pianistė, socialinių mokslų daktarė.

26 d.

25 m., kai (1995) Čikagoje, JAV, mirė **Pranutė Ivanauskienė-Janušauskaitė**,

prekybininkė, visuomenės veikėja. Gimė 1902 m. kovo 9 d. Džiugoniuose.

KOVAS

1 d.

90 m., kai (1930) Šiauliuose gimė **Osvaldas Vytautas Virkau**, dailininkas, grafikas, tapytojas. Vaikystę praleido Repšių dvare, netoli Šiaulėnų. Mirė 2017 m. rugpjūčio 18 d. Čikagoje, JAV.

7 d.

75 m., kai (1945) Vilniuje mirė **Aleksandras Rymas**, gydytojas, visuomenės veikėjas. Gimė 1876 m. vasario 2 d. Šiaulėnuose.

9 d.

90 m., kai (1930) Šeduvoje gimė **Emilija Brajinskienė-Brimanaitė**, kraštotyrininkė, etnografinio ansamblio *Šeduva* įkūrėja, vadovė.

10 d.

130 m., kai (1890) Lopuose gimė **Petras Pusnikas**, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Mirė 1983 m. gruodžio 19 d. Niujorke, JAV.

12 d.

85 m., kai (1935) Baukuose gimė **Albinas Jonas Marcinkevičius**, inžinierius, profesorius, habilituotas mokslų daktaras.

15 d.

115 m., kai (1905) Radviliškyje mirė **Mikalojus Opulskis (Opalskis, Apulskis)**, kunigas, lietuviškos spaudos platintojas, knygnešių globėjas, buvęs Radviliškio altaristas. Gimė 1837 m. gegužės 15 d. Siraičiuose, Telšių r.

16 d.

110 m., kai (1910) Šeduvoje gimė **Vytautas Vazalinskas**, agronomas, žemės ūkio tiriamojo darbo iniciatorius ir

organizatorius. Mirė 1984 m. liepos 7 d. Vilniuje.

19 d.

85 m., kai (1935) Radviliškyje gimė **Juozas Švedarauškas**, inžinierius statybininkas, docentas.

21 d.

115 m., kai (1905) Radviliškyje gimė **Kotryna Marijošienė-Steponaitytė**, pedagogė, choreografė. Mirė 1987 m. rugsėjo 3 d. Putname, JAV.

22 d.

5 m., kai (2015) Vilniuje mirė **Vytautas Barauskas**, poetas, publicistas, redaktorius, žurnalistas. Gimė 1934 m. sausio 28 d. Valinėje.

23 d.

80 m., kai (1940) Šateikiuose, Plungės r., mirė **Antanas Kryžanauskas**, kunigas, Žemaičių kapitulos kanauninkas. Gimė 1862 m. vasario 17 d. Radviliškyje.

26 d.

80 m., kai (1940) Panevėžyje mirė **Juozas Masiulis**, knygnešys, knygyno steigėjas, visuomenės veikėjas. Gimė 1864 m. kovo 7 d. Prastavoniuose.

BALANDIS

1 d.

55 m., kai (1965) Panevėžyje mirė **Kazimieras Plungė**, pedagogas, chorų, dūdų orkestrų vadovas. Gimė 1898 m. sausio 25 d. Pakalniškiuose.

8 d.

65 m., kai (1955) Radviliškyje gimė **Viktoras Radzevičius**, Lietuvos kino studijos operatorius.

11 d.

95 m., kai (1925) Vantainėliuose gimė **Filomena Taunytė**, gydytoja, publicistė, žurnalistė. Mirė 2013 m. birželio 28 d. Vilniuje.

12 d.

65 m., kai (1955) Rokiškyje mirė **Stasys Naginskas**, pedagogas, poetas, kritikas, vertėjas. Gimė 1891 m. vasario 17 d. Bružiuose.

13 d.

80 m., kai (1940) Šeduvoje gimė **Milda Jonušauskienė**, grafikė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė.

18 d.

95 m., kai (1925) Pakiršinyje gimė **Vladas Žukas**, bibliografas, profesorius, emeritas, habilituotas mokslų daktaras. Mirė 2014 m. kovo 26 d. Vilniuje.

19 d.

50 m., kai (1970) Čikagoje, JAV, mirė **Jonas Poška**, gydytojas chirurgas, visuomenės veikėjas. Gimė 1889 m. balandžio 4 d. Legečiuose.

25 m., kai (1995) Plaučiškiuose, Pakruojo r., mirė **Jonas Švėgžda**, pedagogas, dailininkas, literatas. Gimė 1911 m. liepos 12 d. Juodžiuose.

20 d.

125 m., kai (1895) Gankiuose gimė **Juozas Sasnauskas**, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Mirė 1928 m. kovo 10 d. Ročesteryje, JAV.

75 m., kai (1945) Dviloniuose, Švenčionių r., gimė **Viktoras Karmonas**, fizikos mokytojas ekspertas, žinomo radviliškietiško kosminio modeliavimo būrelio vadovas.

23 d.

135 m., kai (1885) Januškoniuose gimė

Jurgis Žilinskas, gydytojas, profesorius, antropologas. Mirė 1957 m. kovo 15 d. Vaterburjuje, JAV.

24 d.

30 m., kai (1990) Detroite, JAV, mirė **Vytautas Alantas (Jakševičius)**, rašytojas, žurnalistas, visuomenės veikėjas. Gimė 1902 m. birželio 18 d. Sidabrave.

GEGUŽĖ

1 d.

130 m., kai (1890) Gražioniuose gimė ir 45 m., kai 1975 m. Saint Charlese, Misūrije, JAV, mirė **Andrius Butkūnas (iki 1933 m. Butkevičius)**, Lietuvos karinis veikėjas, pulkininkas.

13 d.

55 m., kai (1965) Niujorke, JAV, mirė **Janina Klevaitė-Bondžinskaitė**, JAV lietuvių visuomenės veikėja. Gimė 1898 m. gegužės 15 d. Pagarduviuose.

18 d.

140 m., kai (1880) Šeduvoje gimė **Antanas Graurokas (Gravrogkas)**, prozininkas, publicistas, visuomenės veikėjas. Mirė 1958 m. balandžio 1 d. Kaune.

80 m., kai (1940) Pašakarnyje gimė **Henrikas Norvilas**, inžinierius mechanikas, technikos mokslų daktaras.

22 d.

125 m., kai (1895) Gūjėnuose gimė ir 45 m., kai 1975 m. rugsėjo 29 d. Palangoje mirė **Juozapas Pletkus**, vyskupas.

25 d.

15 m., kai (2005) Radviliškyje mirė **Antanas Mikelis**, žurnalistas, redaktorius, knygų autorius. Gimė 1934 m. vasario 11 d. Želmenuose, Jurbarko r.

27 d.

100 m., kai (1920) Kubiliūnuose gimė **Vaclovas Blėdis**, aktorius, režisierius. Mirė 1999 m. rugsėjo 8 d. Panevėžyje.

BIRŽELIS

2 d.

65 m., kai (1955) Radviliškyje gimė **Rimanta Krilavičiūtė**, aktorė.

7 d.

25 m., kai (1995) Sidnėjyje, Australijoje, mirė **Izidorius Jonaitis**, inžinierius, architektas, Australijos lietuvių visuomenės veikėjas. Gimė 1909 m. kovo 5 d. Paežeriuose.

9 d.

75 m., kai (1945) Beinaravoje gimė **Vida Vaitkevičienė**, sporto meistrė.

10 d.

70 m., kai (1950) Šiaulėnuose gimė **Gražina Imbrasienė**, teisininkė, politinė bei visuomenės veikėja.

12 d.

90 m., kai (1930) Kaune mirė **Antanas Alekna**, istorikas, profesorius, kunigas, rašytojas, vertėjas, draudžiamosios liet. spaudos platintojas. Gimė 1872 m. gruodžio 19 d. Kuruose.

14 d.

130 m., kai (1890) Dauburaičiuose gimė **Stanislovas Mastauskis**, zoologas entomologas, biologijos mokslų daktaras. Mirė 1978 m. balandžio 24 d. Kaune.

23 d.

15 m., kai (2005) Kaune mirė Algirdas Mykolas Dobrovolskis (Tėvas Stanislovas),

kunigas, kapucinų vienuolis, pamokslininkas. Gimė 1918 m. rugsėjo 29 d. Radviliškyje.

25 d.

40 m., kai (1980) Vilniuje mirė Romanas Marijošius, dainininkas. Gyveno Radviliškyje. Gimė 1914 m. rugpjūčio 6 d. Jekaterinburge, Rusijoje.

27 d.

10 m., kai (2010) Klaipėdoje mirė Feliksas Rimkevičius, locmanas, jūros kriauklių kolekcininkas. Gimė 1939 m. sausio 14 d. Radviliškyje.

LIEPA

1 d.

60 m., kai (1960) Panevėžyje mirė **Antanas Grigaliūnas**, prelatas. Gimė 1893 m. rugsėjo 8 d. Kleboniškiuose.

4 d.

140 m., kai (1880) Radviliškyje gimė ir 60 m., kai 1960 m. kovo 24 d. Vilniuje mirė **Elena Laumenskienė (Stanek, Morauskienė)**, pianistė, pedagogė, kompozitorė.

13 d.

20 m., kai (2000) Kaune mirė **Juozas Mečinskas**, mokytojas, poetas. Gimė 1921 m. sausio 4 d. Grinkiškyje.

23 d.

50 m., kai (1970) Vilniuje mirė **Petras Biržys (Pupų Dėdė)**, istorikas, poetas, dainininkas. Dirbo mokytoju Radviliškyje. Gimė 1896 m. rugsėjo 3 d. Liudiškiuose, Anykščių r.

29 d.

80 m., kai (1940) Radviliškyje gimė **Vytautas Tomkus**, teatro ir kino aktorius.

RUGPJŪTIS

7 d.

25 m., kai (1995) Klivlende, JAV, mirė **Vladas Bložė**, veterinarijos gydytojas, daktaras, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Gimė 1914 m. rugsėjo 30 d. Kemėruose.

8 d.

90 m., kai (1930) Radviliškyje gimė ir 25 m., kai 1995 m. rugpjūčio 18 d. mirė **Vytautas Pakarskas**, lakūnas sklandytojas, inžinierius.

11 d.

75 m., kai (1945) Šeduvoje gimė **Petras Valantinas**, poetas, lituanistas. Mirė 2019 m. spalio 21 d.

12 d.

85 m., kai (1935) Radviliškyje gimė ir 10 m., kai 2010 m. spalio 31 d. mirė **Vytautas Jonas Vincevičius**, dailininkas, tapytojas, grafikas, rūbų modeliuotojas.

13 d.

110 m., kai (1910) Juodupiuose gimė **Stasys Valiušaitis**, kunigas, kanonų teisės daktaras. Mirė 1971 m. balandžio 11 d. Niujorke, JAV.

15 d.

50 m., kai (1970) Vilniuje mirė **Marcelinas Šikšnys-Šiaulėniškis**, dramaturgas, poetas, prozininkas, vertėjas, pedagogas, knygnešių rėmėjas. Gimė 1874 m. gegužės 14 d. Notiniškiuose.

19 d.

65 m., kai (1955) Radviliškyje gimė **Romas Lazutka**, sociologas, ekonomistas, profesorius, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras.

21 d.

60 m., kai (1960) Radviliškyje gimė **Jolanta Rudokienė**, grafikė, Lietuvos dailininkų sąjungos narė.

25 d.

120 m., kai (1900) Grinkiškyje gimė **Vladas Juodeika**, ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras, visuomenės veikėjas. Mirė 1977 m. rugsėjo 11 d. Los Andžele, JAV.

26 d.

75 m., kai (1945) prie Mediniškių k., Panevėžio r., žuvo **Izidorius Pucevičius-Radvila**, Lietuvos kariuomenės karininkas, partizanų Žaliosios rinktinės organizatorius ir vadas. Gimė 1901 m. gruodžio 22 d. Naujasodyje.

31 d.

90 m., kai (1930) Kėdainiuose gimė **Zenonas Vasiliauskas**, istorikas. Šeima kurį laiką gyveno Šeduvoje, jis mokėsi tenykštėje gimnazijoje.

RUGSĖJIS

1 d.

115 m., kai (1905) Gankiuose gimė **Liudvikas Strolis**, dailininkas, keramikas, profesorius. Mirė 1996 m. gruodžio 28 d. Kaune.

95 m., kai (1925) Burbiškyje gimė **Ona Tučaitė**, inžinierė technologė, docentė. Mirė 1991 m. sausio 27 d.

85 m., kai (1935) Dirvonuose gimė **Antanas Miknius**, žemėtvarkos inžinierius, technologijos mokslų daktaras.

2 d.

90 m., kai (1930) Radviliškyje gimė **Vytautas Remeika**, dailininkas. Mirė 1972 m. vasario 13 d.

13 d.

85 m., kai (1935) Kaune gimė **Elona Marijošiūtė-Vaišnienė**, mokslų daktarė, lektorė, JAV lietuvių visuomenės veikėja, Radviliškio ir kitų Lietuvos kultūros bei švietimo įstaigų globėja, rėmėja. Jos šeima kilusi iš Radviliškio.

24 d.

45 m., kai (1975) Kaune mirė **Marija Lukaitienė**, botanikė dendrologė. Gimė 1903 m. liepos 21 d. Kubiliškyje.

27 d.

35 m., kai (1985) Meksikoje mirė **Stanislovas Šilinskis-Bachanskas**, cirko artistas, aktorius, komediantas. Gimė 1911 m. rugpjūčio 10 d. Baisogaloje.

SPALIS

6 d.

100 m., kai (1920) Paežeriuose gimė **Alfonsas Strielčiūnas**, kunigas. Mirė 1988 m. rugpjūčio 25 d. Pandėlyje, Rokiškio r.

25 m., kai (1995) Lazdijų r., mirė **Boleslovas Plungė**, pedagogas, dailininkas. Gimė 1908 m. birželio 7 d. Žybartuose.

14 d.

40 m., kai (1980) Šiauliuose mirė **Pranciškus Masilionis**, kunigas, poetas, buvęs Sidabravo ir Dapšionių kunigas. Gimė 1902 m. vasario 26 d. Pažosiuose, Pasvalio r.

16 d.

10 m., kai (2010) Nemenčinėje, Vilniaus r., mirė **Irena Ona Čibirienė-Mikalauskaitė**, gydytoja oftalmologė, habilituota biomedicinos mokslų daktarė. Gimė 1922 m. lapkričio 14 d. Šiaulėnuose

20 d.

120 m., kai (1900) Liaudiškiuose gimė **Gracijonas Sakalauskas**, Lietuvos kariuomenės savanoris. Žuvo mūšyje su bermontininkais prie Daugėlaičių 1919 m. spalio 15 d.

24 d.

100 m., kai (1920) Radviliškyje gimė **Stasys Paska**, aktorius, režisierius. Mirė 1981 m. lapkričio 25 d. Šiauliuose.

26 d.

185 m., kai (1835) Šeduvoje gimė **Jonas Koncevičius**, tautosakininkas, bibliografas, istoriografas, pedagogas. Mirė 1916 m. Talsuose, Latvijoje.

30 d.

25 m., kai (1995) Filadelfijoje, JAV, mirė **Feliksas Andriūnas (Andriuškevičius)**, elektronikos specialistas, visuomenės veikėjas. Gimė 1912 m. gegužės 24 d. Šeduvoje.

31 d.

65 m., kai (1955) Kėdainiuose mirė **Kazimieras Pranckietis (Pronckietis)**, kunigas, dekanas, kapelionas, teologijos magistras. Gimė 1869 m. gruodžio 31 d. Šniukoniuose.

45 m., kai (1975) Šiaulėnuose mirė **Vladas Tiškus-Tiškevičius**, agronomas, visuomenės veikėjas. Gimė 1906 m. gruodžio 5 d. Būdų vsd., Betygalos vlsč., Raseinių apskr.

LAPKRITIS

6 d.

10 m., kai (2010) Vilniuje mirė **Zenius Bliznikas**, radijo inžinierius, konstruktorius, docentas. Gimė 1946 m. balandžio 1 d. Juodupiuose.

8 d.

95 m., kai (1925) Miežaičiuose gimė **Viktoras Šniuolis**, partizanas, vienas iš Lietuvos partizanų vadų pasitarimo Minaičiuose 1949 m. organizatorių. Mirė 2011 m. gruodžio 8 d. Šiauliuose.

13 d.

65 m., kai (1955) Šeduvoje mirė **Mykolas Karosas**, prelatas, dekanas. Gimė 1878 m. rugpjūčio 23 d. Apse, Baltarusijoje.

10 m., kai (2010) Čikagoje, JAV, mirė **Janina Monkutė-Marks**, tapytoja, grafikė, tekstilininkė, galerininkė. Gimė 1923 m. rugsėjo 21 d. Radviliškyje.

18 d.

130 m., kai (1890) Vaiduloniuose gimė **Petras Butkus**, Pavasarininkų draugijos pirmininkas, visuomenės veikėjas. Mirė 1947 m., palaidotas Šeduvoje.

90 m., kai (1930) Radviliškyje gimė **Elena Adomaitytė-Cemnolonskienė**, filologė, lituanistė, redaktorė, muziejininkė.

20 d.

50 m., kai (1970) Vilniuje mirė **Stasys Budrys**, dailėtyrininkas. Gimė 1932 m. sausio 16 d. Vertimuose.

29 d.

55 m., kai (1965) Kaune mirė **Jonas Vitkauskas**, inžinierius mechanikas. Gimė 1927 m. birželio 15 d. Šeduvoje.

GRUODIS

2 d.

80 m., kai (1940) Šeduvoje gimė **Jonas Daniševičius**, inžinierius radistas, technikos mokslų daktaras.

3 d.

95 m., kai (1925) Kaune mirė **Konstantinas**

3 d.

95 m., kai (1925) Kaune mirė **Konstantinas Boleckis**, pulkininkas, Lietuvos karinis veikėjas. Jo šeima kilusi iš Palonų, Radviliškio r. Gimė 1881 m. rugpjūčio 10 d. Novgorode, Rusijoje.

8 d.

45 m., kai (1975) Kaune mirė **Juozas Žilvitis**, pedagogas, visuomenės veikėjas, Kretingos muziejaus įkūrėjas. Gimė 1903 m. birželio 1 d. Bružiuose.

14 d.

140 m., kai (1880) Tomske, Rusijoje, mirė **Ambraziejus Pranciškus Kašarauskis**, kunigas, gamtininkas, kraštotyrininkas, buvęs Baisogalos kunigas. Gimė 1821 m. prie Pavandenės, Telšių r.

15 d.

85 m., kai (1935) Aukštelkuose gimė **Veronika Vasiliauskienė**, agronomė, profesorė, habilituota biomedicinos mokslų daktarė, Lietuvos mokslų akademijos narė emeritė.

22 d.

115 m., kai (1905) Šeduvoje gimė **Domas Krivickas**, teisininkas, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Mirė 1999 m. gegužės 17 d. Vašingtone, JAV.

24 d.

80 m., kai (1940) Radviliškyje gimė ir 40 m., kai 1980 m. spalio 10 d. Vilniuje mirė **Bronius Radzevičius**, prozininkas.

26 d.

120 m., kai (1900) Radviliškyje gimė **Jonas Marcinkevičius**, rašytojas, dramaturgas. Mirė 1953 m. liepos 31 d. Vilniuje.

28 d.

65 m., kai (1955) Radviliškyje gimė

Kęstutis Samalionis, medžio drožėjas, skulptorius.

31 d.

55 m., kai (1965) Brocktone, JAV, mirė **Jonas Švagždys**, kunigas, pamokslininkas, visuomenės veikėjas. Gimė 1882 m. lapkričio 11 d. Miškiuose.

KITOS SUKAKTYS

185 m., kai (apie 1835) Dirželiškiuose gimė **Danielius Jankūnas**, tautosakos rinkėjas, vertėjas. Mirė (apie 1892) Šaukote.

180 m., kai (apie 1840) Nemaniūnuose gimė **Leonas Daraškevičius**, mokslo populiariojas. Žuvo 1863 m. gegužės 11 d. kautynėse prie Stemplių, Šilutės r.

150 m., kai (1870) Matkaičių dvare gimė **Česlovas Milvydas**, teisininkas, visuomenės veikėjas. Mirė 1936 m. ten pat.

125 m., kai (1895) prie Radviliškio žuvo **Antanas Vaitkevičius (Vaitkus)**, knygnešys. Gimė (apie 1866) Šeduvoje.

55 m., kai (1965) Kaune mirė **Vladas Brazauskas**, Pašušvio valsčiaus viršaitis. Gimė 1889 m. Paberžiuose.

35 m., kai (1985) mirė **Boleslovas Kilius**, ekonomistas, docentas. Gimė 1927 m. rugpjūčio 16 d. Bučiūnuose.

435 m., kai (1585) minimas Acokavų kaimas.

295 m., kai (1725) minimas Pašušvio miestelis.

240 m., kai (1780) Stanislovas Augustas savo privilegija suteikė Baisogalai prekymečių ir jomarkų teises.

215 m., kai (1805) pastatyta Pociūnėlių Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia.

195 m., kai (1825) pastatyta dabartinė Dambavos Dievo Apvaizdos bažnyčia.

170 m., kai (1850) Šiaulėnų miestelio kapinėse pastatyta Šemetų giminės koplyčia-mauzoliejus.

170 m., kai (1850) pastatytas Baisogalos vėjo malūnas.

150 m., kai (1870) pastatyta Radviliškio geležinkelio stotis ir lokomotyvų depas.

115 m., kai (1905) pastatytas Šeduvos vėjo malūnas.

115 m., kai (1905) įsteigta Šaukoto pagrindinė mokykla.

105 m., kai (1915) įsteigta Aukštelkų pradinė mokykla.

95 m., kai (1925) Radviliškyje pastatytas paminklas žuvusiems dėl Lietuvos laisvės.

95 m., kai (1925) Andrius Barkauskas pradėjo leisti ir redaguoti laikraštį „Radviliškio naujienos“.

90 m., kai (1930) Radviliškyje pastatytas Vytauto Didžiojo paminklas, atstatytas 1989 m.

90 m., kai (1930) Radviliškyje sujungtos dvi pradinės mokyklos. Mokyklai suteiktas Vinco Kudirkos vardas.

90 m., kai (1930) Vadaktuose pastatytas Vytauto Didžiojo paminklas.

80 m., kai (1940) įsteigta Baisogalos biblioteka.

75 m., kai (1945) pastatyta Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia.

70 m., kai (1950) Radviliškis tapo rajono centru.

70 m., kai (1950) įsteigta Daugėlaičių biblioteka.

65 m., kai (1955) įsteigta Šniūraičių biblioteka.

55 m., kai (1965) susikūrė Šeduvos gimnazijos pučiamųjų instrumentų orkestras.

50 m., kai (1970) įsteigtos Alksniupių, Beinoravos bibliotekos.

50 m., kai (1970) įkurtas Radviliškio lopšelis-darželis „Žvaigždutė“.

45 m., kai (1975) Radviliškyje susikūrė cirkas „Svajonė“.

45 m., kai (1975) pastatytas Radviliškio miesto stadionas, kuris nuo 2014 m. pavadintas Lietuvos sąjūdžio stadionu.

45 m., kai (1975) įsteigta Kutiškių biblioteka.

45 m., kai (1975) susikūrė Baisogalos kultūros namų pramoginės muzikos orkestras.

40 m., kai (1980) įsteigta Alksniupių

vidurinė mokykla (dabar pagrindinė).

35 m., kai (1985) pastatyti Radviliškio kultūros rūmai.

30 m., kai (1990) perlaidoti partizanai ir pastatytas paminklas jiems Radviliškio naujosiose kapinėse.

30 m., kai (1990) nuspręsta steigti Daugyvenės kultūros istorijos muziejų-draustinį.

30 m., kai (1990) įkurta Baisogalos dailės mokykla.

25 m., kai (1995) patvirtintas Šiaulėnų herbas (aut. A. Každailis).

20 m., kai (2000) Burbiškio dvare pradėta rengti Tulpių žydėjimo šventė.

15 m., kai (2005) Aukštelkuose pastatytas paminklas žuvusiems partizanams.

10 m., kai (2010) pastatyta Minaičių kaimo paminklinė kompozicija Prisikėlimo apygardos būstinei įamžinti ir Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdžiui atminti.

5 m., kai (2015) pagal Šeduvos žydų memorialinį projektą „Prarastas Štetlas“ atidengtas paminklas Šeduvos žydams. 30 m., kai (1990) perlaidoti partizanai ir pastatytas paminklas jiems Radviliškio naujosiose kapinėse.

30 m., kai (1990) įsteigtas Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis.

30 m., kai (1990) įkurta Baisogalos dailės mokykla.

25 m., kai (1995) patvirtintas Šiaulėnų herbas (aut. A. Každailis).

20 m., kai (2000) Burbiškio dvare pradėta rengti Tulpių žydėjimo šventė.

15 m., kai (2005) Aukštelkuose pastatytas paminklas žuvusiems partizanams.

10 m., kai (2010) pastatyta Minaičių kaimo paminklinė kompozicija Prisikėlimo apygardos būstinei įamžinti ir Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdžiui atminti.

5 m., kai (2015) pagal Šeduvos žydų memorialinį projektą „Prarastas Štetlas“ atidengtas paminklas Šeduvos žydams.

„RADVILIŠKIO KRAŠTAS“

2019 No. 2 (31)

SUMMARY OF PUBLICATIONS

„**Congratulations**“ – greetings are printed in the name of Radviliškis on the occasions of the 2nd half of this year for the honorable anniversaries for an educator, a poet V. Banilyte-Kvedarienė (90 years), a table tennis player, a sports master, a referee A. Čepaitis (85 years), a sculptor, a professor P. Mazūras (70 years), a choir conductor, an artist A. Andrejauskaitė (65 years), a puppeteer, a director R. Driežis, a graphic artist V. Lisaitis (60 years).

„**Make the land your garden...**“ – Introductory words by V. Sobanskis, a grandson of Baisogala estate owner V. Komaras, living in Warsaw, Poland, to the readers of the magazine about their ancestors, gratitude for preserving their memory of Radviliskis region and an invitation for everyone to work lovingly for the native land.

„**Our goal is to bring a Lithuanian to a Lithuanian**“ – is an article written by L. Timukienė, the Vice-Chairwoman of the US National Board of the Lithuanian Community, about this community, its Lithuanian activities and close ties with Lithuania.

„**Legendary Battle: Lithuania Defended at Radviliškis**“ – the article is written by the military officer A. Tamošiūnas about the battle with Bermontians near Radviliškis in 1919 in November. It is about the circumstances that led to the victory, the importance of the fight, and the judgments. It is also commemorated to the 100th anniversary of this battle and the Year of Independence.

„**Baisogalos Manor Owner**“ – the article by Dr. I. Stuoģė is about V. Komaras,

the owner of Baisogalos Manor: the tribal branch, economic, scientific-educational activities of V. Komaras, his tragic fate and how the memory of this enlightener is preserved and immortalized in Baisogala.

„**100 Years of Radviliškis School**“ – the article by I. Bajaraukaitė, the principal of Radviliškis Lizdeikos Gymnasium, about the formation of this school in the town, its evolution, becoming the current gymnasium, its activities, traditions, innovations, projects and hardworking, creative community.

„**We have experienced a common joy**“ – the article by R. Masiulienė, the leader of Baisogalos neighbourhood, about the activities of Baisogala, titled as Year's Lithuanian Small Cultural Capital, more prominent events, the significance of this realized idea and its contribution to the culture, communion, and self-enhancement.

„**The greatest reward for me is the tolerance of the people of Radviliškis**“ – an interview is prepared with the Lithuanian sculptor P. Mazūras on the occasion of the 70th anniversary by G. Dunauskienė. These are his thoughts on himself, creation, nature, search and discovery, pedagogical work.

„**Their Years are Illuminated by Colors**“ – the article by the native L. Sendrauskienė, about the artists from Radviliškis, who currently live and work in Samogitia: R. Arbušauskaitė-Končiauskienė and A. Jakubėnas, about their life and creative path, current activities and memories of their homeland. Dedicated for the Samogitian Year.

„**In the old inscriptions – fragments of**

of the history of Šėduva” – the memories of the native S. Tulytė about her father S. Tulis, who was a loyal patriot of Šėduva, was constantly interested in its story, recorded important events, objects and left a diary about it.

„The Life Full of Meaningful Works“ – a story by Dr. historian L. Petrauskienė about her mother – V. Sakalauskaitė – Šidlauskienė, a former teacher of Grinkiškis winter agricultural school, a lecturer, a founder and a head of Grinkiškis municipality branch of the Lithuanian Farmers' Association, about her significant contribution.

„Dreams of your Taj Mahal“ – is presented by the creator and teacher of Lizdeikos Gymnasium L. Verbickienė in Radviliškis' creative section. Here it is her thoughts about herself, her creative work and an excerpt from her prose book “Where Welcome”.

„In the same section“ – new publications of Radviliškis people. This is acquaintance with recently published publications of the natives.

In memoriam – for two Natives: an architect Putinas (1927-2019), born in

Kemėrų village, written by the native, architect E.V. Beinortas and a poet P. Valantinas from Šėduva (1945-2019), prepared by the Šėduva branch of Radviliškis Public Library.

„Radviliškis District Cultural Events Chronicle (2nd half of 2019)“ – a brief information on the more prominent cultural events is prepared by G. Dunauskienė.

„A Calendar of Prominent Anniversaries in Radviliškis“ is prepared by a librarian R. Giedrienė.

„Photos Tell“ is a continuation of the theme of the 1919 historic battle with the Bermontians at Radviliskis in November. There are copies and sculptural compositions created by E. Gaubas, a folk artist from Radviliškis. „1919 Radviliškis Battle” is dedicated to the 100th anniversary of this battle, registered this year with the Lithuanian record, photo and comments.

The covers of the magazine include a fragment of the same record sculptural composition by the same folk artist E. Gaubas from the chapel column „Leaning Caregiver“, recently unveiled in Balandiškio village in the Sajų homestead to commemorate 1949 historical events.

Translated by Rima Tarbūnienė, an English teacher from Radviliškis Lizdeikos gymnasium



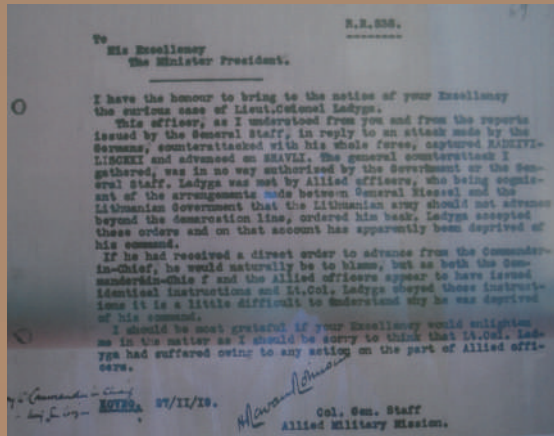
Žiemiškas mūsų Radviliškis...

Viešosios bibliotekos archyvo nuotrauka ■

DAR APIE ISTORINĮ MŪŠĮ...

Minime istorinio mūšio su bermontininkais ties Radviliškiu 100-metį. Apie tai mūsų skaitytojas jau rado medžiagos šiame numeryje. Čia pateikiame vaizdinės informacijos ta pačia tema. Ja su mūsų žurnalu geranoriškai pasidalijo kariškis Alvydas Tamošiūnas ir tautodailininkas Edmundas Gaubas.

Anglų pulkininko raštas mūsų vadovybei, rašytas tuoj po Radviliškio kautynių ir atspindintis kai kurias jų pralaimėjimo aplinkybes bei vertinimus. Pagal mūšio

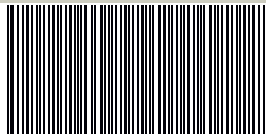


Tas eskizas yra padarytas iš pasakojimų dalyvių karių ir dalyvių vadų, kurie dalyvavo mūšyje su bermontininkais ties Radviliškiu 1919 m. lapkričio 21–22 d. Mūšio vietas buvo fotografuotos pagal mūšyje dalyvavusių karių nurodymą.

dalyvių ir vadų pasakojimus, vietų nurodymą pavaizduotas lemiamo mūšio ties Radviliškiu 1919 m. lapkričio 21–22 d. eskizas. Autorius Ignas Rudolffas. Kopija. Fotografavo Smečechovskas..



Tai – radviliškietis tautodailininkas Edmundo Gaubo skulptūrinė kompozicija „1919. Radviliškio kautynės“ (jos fragmentas – tituliniam šio numerio viršelyje). Lietuvos istorija besidominčio gabaus meistro naujasis medžio drožinys, išsiskiriantis tema, dydžiu, panoraminio vaizdavimo būdu, figūrų dinamiškumu, įvairove, detalių gausa, specialiai sukurtas pergalingojo istorinio mūšio 100-mečiui. Šiemet jį pirmą kartą ir išvydo visuomenė: unikalus darbas eksponuotas Vilniuje, Radviliškyje, Šiauliuose, Jurbarko, Rokiškyje, jis autoriui pelnė regiono apdovanojimą „Auksinis vainikas“ ir teisę būti įrašytam į Lietuvos rekordų knygą.



9771822051006